



Комисия за защита от дискриминация

www.discriminationfreeschools.com
www.drop-diskrimination.dk
<http://proektuchilista.kzd.bg>¹

НАРЪЧНИЦИ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ „УЧИЛИЩА БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ”



С финансовата подкрепа на програмата на ЕС „Основни права и гражданство”

¹ копирай в интернет браузър на твоя компютър или опитай на адрес www.proektuchilista.kzd.bg

Съдържание

Обучителен пакет „Училища без дискриминация”	4
Психологическите измерения на дискриминацията.....	6
Същност на социалните нагласи	7
Дискриминацията като социална нагласа.....	7
РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ	
„УЧИЛИЩА БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ” ОТ УЧИТЕЛИ В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА	
ОБРАЗОВАНИЕТО	12
Методика за ползване на обучителния пакет в началния курс в образованието..	13
Обучителен цикъл на Д.Колб	15
Видове активни методи	17
Мозъчна атака	17
Подреждане по важност	17
Дискусия	18
Малки групи	18
Обсъждане на казуси	18
Ролева игра	19
Дебат	19
Колажи	19
Гледане на филми	19
Възрастови особености на децата от начален етап на образованието	20
Как да започне обучителния курс ?.....	21
Правила за поведение на фасилитатора.....	23
Примерни модели за уроци по епизодите от филма „Уроци по толерантност”	24
Занятие по първи епизод Топката	24
Занятие по втори епизод Нови места	26
Занятие по трети епизод Майката на Елиас	29
Занятие по четвърти епизод Работа с чук.....	31
Занятие по пети епизод Опащата	33
Занятие по шести епизод Рожденият ден	37
Занятие по седми епизод Новините	38
РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ	
„УЧИЛИЩА БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ” ОТ УЧИТЕЛИ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ	
КУРС НА ОБРАЗОВАНИЕТО	41
Методика за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс в	
образованието.....	42
Обучителен цикъл на Д.Колб	44
Видове активни методи	47
Мозъчна атака	47
Подреждане по важност	47
Дискусия	47
Малки групи	48
Обсъждане на казуси	48
Ролева игра	48

Дебат	49
Колажи	49
Гледане на филми	49
Подход на учене чрез сътрудничество	49
Подход на участие на младите хора.....	50
Възрастови особености на учениците от прогимназиалния курс на образованието.....	50
Как да започне обучителния курс ?.....	52
Правила за поведение на фасилитатора.....	59
Примерни модели за уроци по епизодите от филма „Уроци по толерантност”	60
Занятие по първи епизод Топката	60
Занятие по втори епизод Нови места	63
Занятие по трети епизод Майката на Елиас	66
Занятие по четвърти епизод Работа с чук.....	71
Занятие по пети епизод Опашката	78
Занятие по шести епизод Рожденият ден	81
Занятие по седми епизод Новините	84
РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ „УЧИЛИЩА БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ” В ГИМНАЗИАЛНИЯ КУРС НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПО МЕТОДА „ВРЪСТНИЦИ ОБУЧАВАТ ВРЪСТНИЦИ” ..	88
Методика за ползване на обучителния пакет в гимназиалния курс в образованието по метода „Връстници обучават връстници”	89
Какво представлява моделът „Връстници обучават връстници?	91
Интерактивни методи на обучение	93
Мозъчна атака	93
Дискусия	94
Ролева игра	94
Работа в малки групи.....	95
Ситуационен анализ на казуси	95
Как можем да използваме и прилагаме обучителния курс?	96
Кога да започнем обучителния курс?	96
Как да се провеждат срещите?.....	97
По каква програма се провеждат срещите ?.....	99
Примерни модели за сесии по епизодите от филма „Уроци по толерантност”	100
Сесия по първи епизод Топката	100
Сесия по втори епизод Нови места	105
Сесия по трети епизод Майката на Елиас	109
Сесия по четвърти епизод Работа с чук.....	114
Сесия по пети епизод Опашката.....	116
Сесия по шести епизод Рожденият ден	119
Сесия по седми епизод Новините.....	124
ОБЩИ НАСОКИ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ОБУЧИТЕЛНИЯ ПАКЕТ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ПОВИШАВАНЕ КВАЛИФИКАЦИЯТА НА УЧИТЕЛИ ...	130

Обучителен пакет „Училища без дискриминация”

Обучителният пакет „Училища без дискриминация” е разработен от Датския институт по правата на човека и Комисията за защита от дискриминация в рамките на едноименния проект, финансиран по договор JLS/2008/FRAC/AG/1241 30-CE-0306237/00-05 от програмата на Европейския съюз „Основни права и гражданство”, администрирана от Генерална дирекция ”Правосъдие” на Европейската комисия².

Обучителният пакет е продуциран на три езика – български, датски и английски.

Виж повече за различните езикови версии :

българска <http://proektuchilista.kzd.bg>

датска www.drop-diskrimination.dk

английска www.discriminationfreeschools.com

Цел

Защитата от дискриминация е основно право на човека и всяко демократично, плуралистично общество трябва да гарантира равни права на своите граждани. Дискриминацията представлява различно третиране въз основа на раса, националност и етнически произход, език, религия и убеждение, пол, възраст, сексуална ориентация, увреждане или други признаци. В редица държави, в и извън Европейския съюз, както и в България, има закони, които забраняват дискриминацията, но сами по себе си, законите не са достатъчни да защитят индивида.

За ефективната борба с дискриминацията е необходимо да разберем не само какво представлява дискриминацията, а и защо се проявява, тъй като всеки един от нас може да бъде дискриминиран или да дискриминира някого.

Целта на обучителния пакет „Училища без дискриминация” е да даде знания за предразсъдъците и последствията от дискриминацията, умения за ползотворно взаимодействие с многообразието. Обучителният пакет се фокусира върху нас и нашите нагласи, с които трябва да се преборим, за да променим поведението си. Давайки на учителите и учениците необходимите инструменти да разпознават, обсъждат и преодоляват своите собствени предразсъдъци и изграждайки стабилна основа от знания за дискриминацията и последиците от нея, пакетът ще допринесе за превръщането на европейските училища в зона без дискриминация.

Материалът е предназначен за ползване в началния и средния образователен курс в часовете на класния ръководител и тези по социални и обществени науки, история, религия или други по преценка на учителя, както в извънкласни интерактивни форми на обучение.

² Обучителният пакет отразява становището на издателите и Европейската Комисия не отговаря за каквато и да е употреба на съдържащата се в него и в приложенията към него информация. Съдържащата се в обучителния пакет информация не отразява непременно позицията или становището на Европейската комисия.

Преподаване за превенция на дискриминацията

За много педагози дискриминацията е деликатна и дори трудна тема. Актовете на дискриминация сред децата и младежите в училище могат да бъдат под формата на заплахи, насилие, тормоз между съученици, социална изолация и други. Затова училището играе важна роля във възпитаването в толерантност и недискриминация.

С този обучителен пакет се надяваме да подготвим учителите по тези теми, като ги направим по-достъпни. Застъпени са редица аспекти, включително основните права на човека, тъй като защитата от дискриминация е заложена в голяма част от международните актове за правата на човека.

Обучителният пакет „Училища без дискриминация”

Обучителният пакет се състои от:

DVD филм „Уроци по толерантност” със 7 отделни епизоди

Кратък наръчник за използване на обучителен пакет „Училища без дискриминация”

Разширен наръчник за ползването на обучителния пакет от учители в началния етап на образованието (I - IV клас)

Разширен наръчник за ползването на обучителния пакет от учители в прогимназиалния етап на образованието (V - VIII клас)

Разширен наръчник за ползването на обучителния пакет в гимназиалния курс на образованието по метода „Връстници обучават връстници” (IX - XII клас)

Насоки за ползване на обучителния пакет при подготовката на студенти в педагогически специалности и при допълнителната квалификация на учители

Упражнения (интерактивни занимания за различни теми от епизодите във филма и за различни възрастови групи, сред които може да подобрите най-подходящите според аудиторията, която ще обучавате)

Каталог на правата на човека (съдържа информация за правата на човека, посочва в кои нормативни актове са уредени, включва целите текстове на основополагащи нормативни актове – конвенции, международни договори, директиви, декларации, конституция, закони)

Речник на понятията (съдържа описание на използваните в обучителния пакет термини)

Каталог на добрите практики (отразява инициативи в сферата на образованието, насочени към защита правата на човека и недискриминация и може да послужи за вдъхновение на идеи за тематични уроци и училищни мероприятия)

Каталог на научените уроци (в него е изложен споделият опит при изпълнението на проекта и може да послужи като ориентир за други организации, желаещи да изпълняват подобни инициативи)

На уеб страницата <http://proektuchilista.kzd.bg> може да намерите всички части на обучителния пакет и да ги изтеглите.

Филмът е интерактивен обучителен материал, който в седем различни епизода проследява един ден от живота на главната героиня, учителката Анна, която се озовава пряк участник или страничен наблюдател на дискриминация в различни ситуации, свързани със следните теми: свобода на словото, изключване, езикова нетолерантност, предразсъдъци между различните малцинства, религиозна нетърпимост, расизъм и стигматизация. Епизодите могат да се гледат и обсъждат поотделно, тъй като всеки един поставя дилема, която може да се обсъжда независимо от останалите, или да се изгледа целия филм, след което да се направи широка дискусия за дискриминацията. Филмът е инструмент за отключването на дискусии по въпросите на дискриминацията и прилагането на съответните интерактивни/ролеви игри, чрез които участниците посредством собствените си преживявания опознават причините за случването на дискриминация и нейните последици.

Наръчниците целят да подпомогнат педагозите да въведат темата за дискриминацията в учебния контекст и съдържат предложения за въпроси и упражнения към всеки епизод, позволяващи обсъждане и вникване в същността му. Елементите на обучителния пакет са замислени като неразривно свързани и взаимно допълващи се части, заради това се препоръчва Наръчниците да се ползват заедно с другите материали на уебсайта - Речник на понятията, Каталог на правата на човека, Упражнения, примерни презентации, както допълнителна литература, сборник с добри практики. Тези материали ще запознаят педагозите и учениците с явлението дискриминация, ще ги научат да я разпознават и предотвратяват.

Психологическите измерения на дискриминацията

Понятието „дискриминация“ има много измерения – юридически, политически, социални ... Ако човек си направи труда да се зарови в многобройните определения, видове и подвидове на дискриминацията със сигурност ще се обърка. Причината – много от тях доста са се отдалечили от първоначалното значение на думата - **discriminatio** (от латински - различие, различен). Или казано с други думи – в класическия си смисъл под дискриминация се е разбирало отношението ни към по-различните от нас и затова не е била натоварена нито позитивно, нито негативно. За съжаление с времето сме започнали да използваме понятието като термин за несправедливо отношение и затова сега се налага да говорим за „позитивна дискриминация“, когато става дума за защита на определени групи хора. А това си е нещо като „дървено желязо“. Но това е друга тема...

А за хаоса с определенията, не малка роля имат психолозите и особено един от тях – бащата на социалната психология Уилям Томас, който през 1918 г. въвежда понятието **социални нагласи** и описва дискриминацията, като една от тях. Но за какво става дума:

Същност на социалните нагласи

През целия си живот ние се влияем от другите и се стремим да им повлияем в отговор. Когато не сме съгласни с някого, се опитваме по-често да променим „него“ (неговите мнения или поведения към определени неща) и по-рядко себе си. Причината – ами именно социалните нагласи, които Томас описва като **установени на базата на опита, мнения очаквания и поведения**. Те се създават постепенно и са сравнително устойчиви, позволяват на човека по-лесно да се ориентира в действителността и да бъде по-последователен в действията си. Но в същото време му пречат по-свободно да приема новостите и да се променя с развитието на света. Ето защо е толкова важно да ги познаваме и да знаем кога ни помагат и кога могат да ни попречат.

Но най-напред, когато говорим за социални нагласи, трябва да имаме пред вид и това къде са формирани. Не можем да очакваме, че нагласи създадени в друга културална общност (етнос, народност и т.н.) ще бъдат идентични с нашите. Ето защо и често се говори за културални особености на нагласите, което пък най-често е причината за т.н. “културален шок” (възникващ при смяната на една култура с друга).

Затоа и социалните нагласи са сложни структури, имащи три основни компонента:

- **Когнитивен** (или познавателен) – това са знанията за обекта и оценъчните съждения които изказваме по отношение на него (“Такъв тип дрехи ми стоят добре”, “Тези политици са корумпирани” и т.н.);
- **Емоционален** – той включва цялата система от чувства и емоции, свързващи човека със съответния обект или събитие – “Харесвам този продукт”, “Филмът, който гледах беше страхотен”, ;
- **Поведенчески** – това вече е готовността за реални (положителни или отрицателни) действия по отношение на обекта – “Отивам да си купя уреда, който рекламираха”, “Аз със сигурност ще гласувам” и т.н.

Всеки един от горните компоненти може да бъде измерен независимо от останалите, но съвкупността от трите дава най-пълна представа за социалното поведение на хората.

Човешките действия се определят не толкова от това каква социална нагласа ги поражда, а с това доколко тази нагласа е свързана със съответното поведение. Ако нагласите и поведението не са пряко свързани или тази връзка е слаба, то резултатът може да бъде неочакван и непредсказуем.

Дискриминацията като социална нагласа

От прочетеното до тук, сигурно ви стана ясно, че няма как дискриминацията да не е социална нагласа – това са както знанията (които имаме или нямаме) за хората, различни от нас, емоционалното ни отношение към тях и разбира се начина, по който се държим, когато се срещаме или общуваме с тях.

До тук добре. Но освен дискриминация има и други понятия, които изразяват отношението ни към различието – стереотипи, предразсъдъци, стигматизация, социално етикетирание.

Каква е връзката и различието между тях. На пръв поглед изглежда объркано, но всъщност става дума за взаимосвързани неща, които се различават по това, кой от компонентите на нагласите доминира. Нека ги разгледаме:

- **Стереотип** - това е доста опростена и привнесена представа, която не е свързана с нашия личен опит. Някой ни е казал Нещо сме чули ... Това са неща, които без да знаем са ни натрапени от вън (медиите, приятелите, средата...). Ето защо някои хора упорито твърдят, че „мразят циганите и педерастите”, но с удоволствие слушат Азис. Стереотипите лежат в основата на предразсъдъците.
- **Предразсъдъците са вярвания, възприети от мнозинството в обкръжението ни.** Те представляват специфична, положителна или отрицателна нагласа към човек или предмет, основана на мнението на другите. Тези нагласи са много устойчиви и трудно се променят даже и при убедителни доказателства за тяхната неоснователност. Предразсъдъците **се поддържат от стереотипите** и засягат всички области от човешкия живот – религия, политика, раси, хранене и т.н. Като цяло подобен род нагласи представляват пречка за общуването и предразполагат хората към конфликти. Според последните изследвания в психологията, предразсъдъците се формират поради избирателното ни отношение към въздействията от средата. Казано с други думи – от цялото множество въздействия (информация, наблюдения, емоции и др.), които се стоварват върху нас във всеки момент, ние подбираме само онези, които отговарят на едни или други наши критерии. Причината – няма как да обработим цялата заливаща ни информация за единица време – затова подбираме „на око”. При този подбор информацията се опростява и изкривява. Именно тези “изкривявания” са източник на негативните социални нагласи, с които се сблъскваме. Предразсъдъците са мотива на дискриминацията.
- **Дискриминация.** Казахме вече, че това е несправедливо отношение и поведение, основано на произволни мотиви. Това е предразсъдък в действие. Т.е. ако предразсъдъците са убеждение, то дискриминацията е вид поведение. Дискриминацията може да се проявява на различни нива, от простото избягване до активни и враждебни атаки срещу дадена личност или група от хора. Затова и се използва толкова широко като понятие – може да характеризира както отношението към представителите на отделна раса, етнос и пол, така и представителите на различни политически, религиозни обединения и пр. В драматичния 20-ти век, дискриминацията многократно е издигана в ранг на държавна политика (фашизъм, комунизъм, апартейд). Дискриминационното поведение минава през различни етапи (не рядко наричани „стъпалата на дискриминацията”). Започват от словото на омразата, минава през изолацията и стига до физическата атака и унищожението. Най-характерният пример за това е отношението на фашистите към евреите. Започнало с идеологическата пропаганда и завършило с холокоста.
- **Стигматизация** (от гръцки - *στίγμα* — знак, клеймо, печат). Това е крайния резултат от дискриминацията. Етикетването на различието и „специалното” отношение към него като към нещо социално неприемливо,

засилва стереотипите, предразсъдъците и дискриминацията. Така се създава един порочен кръг, излизането от който е цяло приключение.

Приключението наречено „индискриминация”.

Да има такова понятие. Индискриминация означава не просто спиране на дискриминационното поведение, но и промяна на стереотипите и предразсъдъците. Но това е дълъг и труден процес. При това на две нива – на нивото на общността и на нивото на отделната личност.

На нивото на общността това става със съответната законодателна уредба и за разлика от много други случаи - не винаги с демократични мерки. Когато по-голяма част от дадено общество е жертва на своите предразсъдъци, то държавата трябва да се намеси и дори ако трябва с достатъчно решителни средства. Един от бащите на социалната психология – Гордан Олпорд заявява недвусмислено, че „ликвидирането на дискриминацията променя убежденията по-бързо, отколкото проповедите и обучението по търпимост!”. Като пиша това, веднага се сещам за ликвидирането на фашизма в Германия след войната (с признаването на грешките и твърдата забрана на фашистките символи и пропаганда) и ликвидирането на комунизма в Русия. В първия случай, германците признаха вината си и загърбиха историята на Третия Райх, което ги направи просперираща държава и във втория също имаме опит да се върви напред.

На ниво личност нещата са по-сложни:

Първо, защото нагласите ни подреждат информацията така, че да опрости възприемането на света и да ни позволи да го прогнозираме. Това е така наречената **познавателна** (когнитивна функция). На пръв поглед това е полезно нещо, защото ни помага да подредим сложността на света, но от друга, това е най-лесния начин да се подхлъзнем върху стереотипите. Затова и е толкова важна информацията за различията.

Второ, защото нагласите ни помагат да не се обвързваме емоционално и да избягваме отрицателни преживявания. Това е така наречената **регулативна** функция. Защото, кой му се иска да си причинява неприятности. По-добре е просто да не обръщаме внимание. Затова за промяната е много важно да разберем чувствата на другите и техните преживявания.

Трето стабилизира представата ни за себе си, отхвърляйки всичко, което може да я разклати. Използват се защитните механизми (рационализацията и проекцията), чрез които се структурира неясната информация, а отрицателните преживявания се пренасочват към някой друг. Това е така наречената **самозащитна функция**, която изобщо не ни гарантира точност на оценката, но за сметка на това съхранява собствената ни стабилност. Е това наистина се преодолява най-трудно, защото, колкото защитите са по-здрави, толкова, човек е по-малко склонен към промяна.

Представете си следната случка (сигурно всички сте виждали нещо подобно). В трамвая се качва циганка - облечена бедно, но спретнато и чисто. Най-близката до нея жена бързо скрива чантата си и се дръпва максимално далече. Циганката забелязва това и обидено казва: „Няма нищо да ви направя, аз не съм крадла”. „Да бе, знам ви вас, всички сте такива!”, отвърща жената и се дръпва още

по далече. Останалите пътници правят същото и жената бързо слиза на следващата спирка.

Какво е сработило? Първо познавателната функция – „виждала съм как циганите обират хора в градския транспорт”, затова по-добре да се пазя. Второ, регулативната функция – „да си приказва каквото ще, аз си имам готов отговор” и трето самозащитната – „не ме интересува как се чувства, да не крадат”.

Защо? Защото жената има минал опит, който и казва да се пази. Тя не знае, че циганите живеят в различни общности (над 40) и много малко от тях се занимават с кражби, защото не ги различава. Не я интересува, че жената е обидена, защото не иска тя самата да стане жертва. А и не иска да знае всичко това, за да не си „усложнява живота”.

Можем ли да променим тази жена. Вероятно не и не бива да се плашим от това. Защото индискриминацията е дълъг процес и трудно можем да осъществим пълната промяна в рамките на едно поколение. Но трябва да започнем отнякъде.

Първа стъпка – убеждението. А това означава повече и по-достоверна информация. Защото страха от различието идва най-напред от незнанието. Ще кажете – нали само за това се говори последните години, а нещата сякаш стават по-лоши. Така е, защото има правила на ефективното убеждение, които често не се спазват. А тези правила са:

- *Да е от надежден източник.* Нали знаете как става – обществото най-често се върти около слухове – някой казал, нещо се случило Няма как да променим стереотипите, ако нямаме достоверна информация. Например, често се твърди, че циганите са най-криминогенната част от обществото. В същност най-криминогенната част са бедните и необразованите, независимо какъв е етническият им произход.
- *Да е насочена към конкретна група от обществото.* Научно обоснованите заключения за вредата от дискриминацията могат да заинтересуват средите на интелектуалците, но те едва ли са проблема. Тези които са най-репресивно настроени са също слабо образовани и бедни хора. Те няма да разберат „научно издържаната лекция”. Затова убеждението трябва да е на тяхното ниво и да минава през техните чувства и преживявания.
- *Да се отнася до личния опит на човека.* Дискриминацията е анонимно занимание. Мразят се различните изобщо – например циганите. Ако познаваме някой от тях (например проф. Чирков, който е спасил живота на наш близък), то той е изключение. Но ако изключенията станат повече, то нагласите ще започнат да се пропукват. Може да ни се струва странно, но за промяната на нагласите към българските турци, повлияха много повече турските сериали, отколкото българските политици.

Втората стъпка е социалното влияние. И ако не можем веднага да променим неформалното отношение (приятелската среда), то задължително трябва да променим официалното отношение. И то веднага. Недопустимо е политици да говорят за етническо разделение, а медиите постоянно да дават „положителни” примери за етническа нетолерантност. Въпреки, че имаме прилично законодателство в това отношение, трябва да принудим хората да го спазват. И то

от двете страни. Дискриминацията може се определя като отнемане не само на права, но и на задължения. Защото фактическото снемане на задължения от определени групи от обществото, без за това да има обективно и разумно оправдание, е в състояние да засили безпомощността на едни групи и омразата на другите към тях.

Третата стъпка е поддържането на промяната. Процесът на промяната на нагласите е като ластик. Ако не му въздействаме постоянно, то той има свойството да се връща бързо в изходно положение.

Това, което най-вече ни трябва за промяната, е търпение и последователност. Не можем да се надяваме, че неща, които са се формирали десетилетия, ще бъдат променени за дни. Много от хората ще се съгласяват принудително (за да не ме накажат), други привидно (защото така трябва), трети дълго ще живеят като маргинали – ще декларират толерантност и разбиране, но в личния си опит ще продължават да следват дискриминационните си нагласи. Това е общата карма на общество, дълго живяло по тоталитарни модели. Но ще трябва да го направим, за да имаме надежда за бъдещето си.

**РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА
ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ „УЧИЛИЩА БЕЗ
ДИСКРИМИНАЦИЯ” ОТ УЧИТЕЛИ В НАЧАЛНИЯ
ЕТАП НА ОБРАЗОВАНИЕТО**

Методика за ползване на обучителния пакет в началния курс в образованието

Всяко дете попада от раждането си в семейство или друга общност, където научава основните стандарти на поведение, свързани с човешките права. То разбира какво означава да си дете от начина, по който се отнасят към него възрастните. Когато детето постъпва в първи клас, има добра представа за отношенията, които са в основата на голяма част от човешките права. Началният етап на образование е идеалното време за започване на продължаващото цял живот обучение по човешки права.

Защитата от дискриминация е основно право на човека, което се изразява в равнопоставено третиране на индивидите по достойнство, независимо от тяхната възраст, националност, етнически произход, раса, религия, език, пол, сексуална ориентация, увреждане и др.

Немалка част от децата в България израстват в семейства, където не са третирани като равни по достойнство със своите родители. Възрастните са склонни да гледат на децата повече като на потенциални, отколкото като на актуални личности. Детето се третира като зависимо и незряло същество, а не като малък човек с право на свой свят и лично пространство. Резултатът от това отношение е масивното влияние и манипулации от страна на възрастните върху децата до юношеството, когато вече младите хора могат да бъдат поставени наравно с възрастните и възприемани като личности.

Училището е втората по значимост социална среда на детето след семейството. Там то създава взаимоотношения с връстници, развива своите социални умения, усвоява нови ценности и нагласи. Учебната среда, в която попадат децата, може да бъде техен “втори шанс” за развитие като уверени, достойни и щастливи хора. Развитието на толерантност и недискриминационни нагласи у децата може да се случи единствено в учебно обкръжение, където няма деления между учениците в зависимост от произход, социално-икономически статус, етнос, религия и т.н. В тази среда се приветстват различните деца и се извличат ползи от това, вместо те да се игнорират и изолират.

В училището много често се подкрепят негативни стереотипи и предразсъдъци относно различните деца. Учителите не винаги се справят успешно в ситуации на разделение между децата, както и изолиране и маргинализиране на някои ученици. Моделът на поведение, който те практикуват, е онзи урок без думи, който децата възприемат най-лесно и трайно. За активно провеждане на защита от дискриминация е необходим цялостен подход, който включва политики и трениране на целия педагогически състав.

Обучителният пакет, който предлагаме се фокусира върху следните основни цели:

1. Признаване на факта, че всички ние имаме предразсъдъци и тяхното индивидуално осъзнаване
2. Да се помогне на децата да развият способности за разпознаване на неравнопоставено третиране, несправедливост, расизъм, стереотипи и предразсъдъци в многобройни ситуации от реалния живот

3. Да се подхранват чувства на себеуважение, социална толерантност и емпатия, които са фундаментална основа за цялата култура на човешките права

Методологията на обучение се стреми не само към усвояване на знания, но и към развитие на умения и промяна на нагласи.

Знанията, на които се базира толерантното отношение и поведение към другите, са в няколко сфери:

- Запознаване с универсалните човешките права на детето като гарантирани лични свободи (виж Каталога на правата на човека)
- Запознаване с отговорността да се зачитат правата на другите хора
- Усвояване на основни понятия като различните видове и форми на дискриминация

Уменията, необходими на децата, за да участват в демократични процеси и да допринасят за изграждане на култура на толерантност и взаимно уважение са:

- Умения за изслушване на различни гледни точки и изразяване на собствено мнение
- Умения за критично мислене: разграничаване между факт и мнение, осъзнаване на предразсъдъци и стереотипи, разпознаване на форми на манипулация
- Умения за групова работа: сътрудничество, вземане на решения с консенсус, мирно разрешаване на конфликти
- Умения за разрешаване на проблеми
- Умения за уверено себеизразяване

Нагласите са онези принципи на живот с другите, които мотивират постъпките на децата. Те ги усвояват от примерите на взаимоотношения, които наблюдават в семейството, в класа, в училище, в общността. Повлияват се най-трудно и изискват най-дълго време на обучение. Нагласите, важни за превенция на дискриминацията са:

- Уважение към човешкото достойнство, независимо от различията между хората
- Чувство за отговорност за собствените действия
- Любопитство, отворен ум и високо оценяване на различията
- Емпатия и солидарност с другите, както и защита на тези, които са дискриминирани

Екипът, разработил обучителния пакет „Училища без дискриминация”, отчитайки поставените цели чрез него да се генерират не само знания, но и умения за справяне в различни ежедневни ситуации, включително и промяна на нагласите, горещо препоръчва прилагането на интерактивни методи на обучение при ползването на пакета, поради което в настоящия раздел са представени ключовите елементи необходими за успешното му провеждане - обучителен цикъл на Д.Колб, видове активни методи, възрастови особености на децата от началния етап на образованието, препоръки към учителя / фасилитатора как да

започне и провежда учебния курс/ урока. Тези насоки са общоприложими и универсални в различни ситуации - независимо дали учителят е запланувал цикъл от отделни уроци по всеки един от епизодите на филма „Уроци по толерантност” или една по-обща широка дискусия по въпросите на дискриминацията, която да инспирира с прожектирането на филма в цялост.

Обучителен цикъл на Д.Колб

Нагласите и ценностите, които водят до поведение на толерантност, уважение към достойнството и отговорност за своите действия не могат да бъдат преподавани като теоретично знание. Те могат да бъдат възприети чрез осмисляне на собствения опит и преживявания в различни ситуации. Най-подходящите за тази цел методи са интерактивните, които още се наричат методи на активно учене и участие на учениците. Тези методи имат висока ефективност, особено когато целта е личностна и социална промяна на децата. В процеса на учене всяко дете влиза в контакт със собствените си чувства, може да изследва опита си, да направи свои интерпретации на това, което се случва и да обмени с другите деца мисли, мнения, идеи. Интерактивните методи е добре да се прилагат в логическа последователност, известна още като *обучителен цикъл на Д.Колб*.

Тази теория изхожда от следните основни предпоставки:

1. Съществуват различни стилове на мислене и на учене.
 - Визуален – учене чрез образи, представи, метафори
 - Слухов – учене чрез думи, понятия, схеми
 - Двигателен – учене чрез движения, правене, емоции
2. Трайното запомняне е свързано с включването на цялостната личност на детето (слух, зрение, емоции, действия и т.н.)
3. Обучението трябва да е приложимо към повечето хора, а не предимно към академичния слухов тип.

“Аз чувам и забравям. Аз виждам и запомням. Аз правя и разбирам.” (Конфуций)

В обучителния цикъл на Колб са включени повече стилове на учене и се активира цялостната личност. Ученето чрез опит и преживяване може да доведе до промяна на нагласи и да има по-траен ефект върху учениците.

Цикъл на Д. Колб - фази



Фаза №1. Конкретен опит - провокиране на незабавен (“тук и сега”) преживелищен опит или актуализиране на конкретен опит на децата, свързан с темата. Това става чрез различни интерактивни методи – гледане на филми или клипове, обсъждане на материали от пресата, мозъчна атака, ролеви игри и разказване на истории, рисуване на картини, работа в малки групи, анализ на казуси, групови игри и упражнения.

Фаза №2. Наблюдение и размишление – обсъждане в групата на това, което се е случило в предишната фаза. Учениците поглеждат назад към своите действия и осъзнават техни основни аспекти, за да създадат алтернативни методи на действие. Този процес се нарича рефлексия (когато някой отразява своя опит като се опитва да го реструктурира). Учителят води дискусия, фокусирана около основни въпроси:

- ✓ Какво се случи?
- ✓ Как се чувствах?
- ✓ Какво си мислех?
- ✓ Какво беше важно за мен?

Фаза №3. Обобщение – сравняване на сходни и различни мнения в групата и извличане на обобщения и изводи. Учителят въвежда теоретични знания, свързани с обсъжданите въпроси, които да подпомогнат нови алтернативни начини на действие в подобни ситуации в бъдеще. Научаването е силно индивидуализиран процес, не всяко дете ще извлече едни и същи обобщения от участието си в обща игра и дискусия. Тези различни отговори трябва да се уважават.

Фаза №4. Тестване на нови ситуации – активна проверка в реалния живот на новите, алтернативни начини на действие. В тази фаза децата обсъждат какво от наученото в часа могат да приложат към реалното си социално обкръжение. Те могат да предложат различни идеи за действия в практиката (в частния живот или в социалния). Много е важно идеите да бъдат по техен избор, а не под влияние на авторитета на учителя, за да се стимулира активното гражданство. Дори в малка

група може да има големи различия в готовността и желанието на децата да предприемат действие. Не всеки, който иска да направи нещо, ще иска да извърши определено действие. Учителят трябва да помогне на децата да намерят различни възможности за действие, за да се отговори на различните интереси и способности в групата.

Ученето чрез опит и преживяване поставя в центъра децата, а не учителя или знанието. Децата са главните актьори, а учителят е този, който поставя и донякъде режисира сцената. Поемайки функцията на **фасилитатор**, учителят се отдръпва от традиционната си роля на лидер и експерт. Той улеснява и подпомага дейностите и дискусиите на децата, създава обкръжение, където има взаимно уважение, провокира и стимулира учениците към взаимно обучение. Много начални учители намират фасилитирането за предизвикателно и неудобно. То не е трудно и се учи най-вече чрез правене.

Изкуството на фасилитирането изисква не само смяна на фокуса, но и висока степен на осъзнатост на собственото поведение. Поради факта, че децата силно се влияят от поведението на възрастните в живота им, фасилитаторът трябва да се стреми да моделира ценностите, които са в основата на човешките права. Затова той трябва постоянно да подлага на преценка собственото си поведение и отношение към определени ученици, особено, когато те го предизвикват, за да осъзнае своите стереотипи и предразсъдъци.

Видове активни методи

Активните методи на обучение, наред с това, че дават знания, имат преимуществото да спомагат за сформиранието на практически умения и за промяна на нагласите. Препоръчва се използването на следните активни методи при използването на учебния пакет „Училища без дискриминация”.

Мозъчна атака

Техниката наподобява обстрелване с отговори. Учениците активно генерират редица идеи по конкретна тема или въпрос за определено, обикновено кратко, време. Събирането на идеи е основната цел на мозъчната атака. Едва по-късно се оценяват. Водещият поставя въпрос, който е свързан с темата. Обявява се, че всеки възможен отговор от страна на обучаемите, дори и най-абсурдният, се зачита и приема, без да се обсъжда в този момент. Всички идеи открито се записват, без да се преценява ценността или оригиналността на отговорите. Обучаемите трябва да знаят предварително, че от тях не се изисква да дават обяснение или да аргументират своето мнение.

Подреждане по важност

Тази техника се използва, за да се изведат най-важните теми и идеи от предварително създаден за целта списък (например, след мозъчна атака, след договаряне на правила и др.). Това може да стане по различен начин: Всеки участник отбелязва (с флумастер, с цветна залепваща се точка или по друг начин)

една или две най-важни за него идеи от списъка. Приоритетните за групата са идеите, които са събрали най-много точки.

Дискусия

Разглежда се проблем или тема, която представлява интерес с цел да се постигне по-добро разбиране на дадена тема или въпрос, да се вземе най-доброто решение или да се развият нови идеи и насоки за групата. Дава се възможност на учениците да учат един от друг и да се научат да се обръщат един към друг при разрешаването на проблеми. По този начин учениците задълбочават разбирането си и се доближават до темата. Могат да се развият също така и умения за слушане, отстояване на мнение и емпатия. Водещият формулира ясно темата и стимулира обучаемите да участват като не забравя за влиянието, което оказва невербалното му поведение, вметнати думи или коментари. Важно е водещият да задава въпроси, които окуражават обучаемите да мислят по творчески начин (например, въпроси, започващи с “Как”, “Защо” и “По какъв начин”). Стремешът е да не се задават въпроси, които изискват отговори само с “да” и “не”. Ритъмът на задаване на въпроси също е важен. Обучаемите трябва да имат достатъчно време да помислят, но и темпото на питане трябва да е енергично, за да поддържа атмосферата.

Възможни “опасности” при прилагането на техниката са неясно формулиране на дискуссионната тема, санкциониращо и оценъчно присъствие на водещия, авторитарно вменияване на собствени становища, досада и скука поради загуба на темпо и др.

Малки групи

За работа в малки групи, класът се разделя на малки групи от шест или по-малко участника и се определя кратко време, за да се изпълни дадена задача, да се предприеме действие или да се обсъди даден въпрос, тема или проблем. Това е добър метод, когато класът е голям, а времето е ограничено. Учениците се опознават по-добре, всеки успява да се включи и сподели своите идеи.

Обсъждане на казуси

На групата (или на малки групи) се представя реален или въображаем случай, който трябва да се обсъди. Провокират се обучаемите да се поставят мислено на мястото на героите от случая и да разсъждават как биха реагирали на тяхно място и какви биха били последиците от това. Казусите дават възможност на учениците да изследват проблеми и дилеми и безопасно да тестват различни решения. Осигурява се възможност за взаимна работа, споделяне на идеи и установяване, че понякога хората виждат нещата по различен начин. Казусите са мощно средство за генериране на мисли и дискусии. Те позволяват на учащите да анализират силите, под влиянието на които отделен човек или група хора действат по един или друг начин и да оценят последиците. Този процес на мислене може да помогне на учениците, когато взимат решения в живота.

Ролева игра

Тази техника дава възможност на обучаемите да влязат в ролята на някой друг човек, да чувстват, действат и решават от нечия друга позиция. Ролевата игра се развива по зададен сценарий. Този сценарий дава шанс на участниците да изразят чувства, мисли и опит от гледна точка на своя герой от ролята.

Добрата, реалистичната ролева игра може да помогне за постигане на няколко основни цели на всяка образователна програма:

Представя информация. Ролевата игра е привлекателен начин за представяне на информация чрез чувство за хумор и реалистични ситуации. Тя позволява на учителите да пресъздават чрез средствата на играта митовете, които хората разпространяват, и да покажат как те могат да бъдат развенчани. При ролевата игра хората могат да изследват проблеми, които поражда силни емоции и затова не искат да говорят открито за тях.

Създава мотивация. Ролевата игра може да пресъздаде по особено правдоподобен начин различни ситуации, като например дискриминирането в училище, стигматизацията в медиите, липсата на толерантност в семейството и т.н. Добре поставената ролева игра ангажира сърцата и умовете на младите хора и може да ги мотивира да променят своите нагласи по даден въпрос.

Дебат

Дебатът е вид дискусия, в която група участници (участник) има за цел да убеди други участници или публика в своята идея, позиция, отношение и др. При дебатирането пред класа се представя определен проблем или въпрос и учениците трябва да заемат определена позиция за разрешаването му. Може да участва целия клас или малки групи. Определен въпрос може да се разглежда креативно и в дълбочина. Учениците могат да взимат отношение по теми, които са особено важни за тях. Дебатирането дава възможност да се упражняват умения за представяне пред публика, критично мислене, задаване на въпроси.

Колажи

Колажите са визуализираща техника, при която чрез изработване на пано от различни подръчни материали (снимки, изрезки от списания и вестници, цветни хартии и др.) се представя темата. Например: Образът на човек, постигнал успех в обществото и образът на човек, който е неудачник.

Гледане на филми

Техниката се състои в предоставяне на учениците на игрални или учебни филми, които да включват проблемите на дискриминацията и човешките права по един вълнуващ начин. За да се използва този метод е важно предварително да са разработени от фасилитатора въпроси за дискусия към съответния филм или епизод. Учебният филм, който е включен в учебния пакет представя добър модел за работа с тази съвременна и добре приета от учениците техника.

Възрастови особености на децата от начален етап на образованието

Детето съществува чрез своята зависимост от родителите си или от други възрастни. Някои от ценностите, които се противопоставят на дискриминацията могат да влязат в противоречие със семейните стандарти в живота на децата. Фасилитаторите е добре да бъдат чувствителни към потенциални конфликти с някои деца, техните родители или общности, за да не се превръщат децата в мишени на етнически или други конфликти между възрастните. Предварителното запознаване на родители или лидери на общности с целите и методите на обучението по анти-дискриминация е част от превенцията на възможни напрежения.

Всяко дете е уникално в своето развитие, но има и общи възрастови характеристики, които е важно да се отчитат при интерактивното обучение на децата от начален етап.

Децата на 6 и 7 години

Физическо развитие

- Обичат енергични дейности на открито – тичане, скачане, подвижни игри
- Предпочитат прости задачи, които развиват двигателните умения

Познавателно и емоционално развитие

- Обичат да говорят, но трудно задържат вниманието си в изслушване на другите
- Много са любопитни
- Учат чрез правене
- Могат да четат и пишат, но уменията им са в процес на усвояване и развитие
- Имат развито въображение и лесно се включват в ролеви игри и фантазиране
- Обичат истории за приятелство и супер-герои
- Харесват комикси и анимации

Социално развитие

- Много са конкурентни
- Понякога трудно си сътрудничат

Децата от 8 до 10 години

Физическо развитие

- Имат неизчерпаема енергия

Познавателно и емоционално развитие

- Обичат да учат нови неща, но не непременно в дълбочина
- Започват да осъзнават различията и неравенството по между си
- Обичат да решават проблеми
- Обичат игрите на въпроси и отговори
- Могат да се фрустрират ако това, което правят не отговаря на очакванията им

Социално развитие

- Радват се на независимостта, но още имат нужда от подкрепа

- Обичат да разговарят и дискутират с връстници
- Могат да са много критични към себе си и другите
- Могат да си сътрудничат по-добре
- Обичат да са част от група
- Започват да идеализират реални герои, звезди, спортни фигури вместо анимационни герои

Как да започне обучителния курс ?

Обучението в активно противопоставяне на дискриминацията е възможно само в групова среда, където се утвърждава култура на уважение и зачитане на човешките права на децата и възрастните. Моделирането на толерантно отношение и поведение от страна на учителя е главния инструмент в обучението на децата. Например разрешаването на ежедневните конфликти на децата трябва да става като се уважават правата на всеки, да се дава възможност на всяка страна да изрази мнението си, както и да се подчертава отговорността на всеки за добруването и хармонията в групата.

Занятията могат да се провеждат по всяко време в зависимост от преценката на учителя. Важно е да спазва интерактивната методология, защото чрез нея се дава право на всяко дете да участва равностойно, дори и на стеснителните и неангажирани деца.

Ако не сте планирали предварително обучението по въпросите на дискриминацията и правата на човека, може да вземете като повод за стартирането му редица международни /световни дни, свързани с темата:

Международни ден за защита на децата –жертва на агресия - 4-ти юни / епизод 4/

Международния ден на толерантността - 16-ти ноември / епизод 3 и/ или 6

Международния ден на майчиния език - 21-ви февруари /епизод 3/

Международен ден на културното многообразие, диалога и разбирателството - 21-ви май епизод 2 и/или епизод 3 и или епизод 6

Международен ден за борба с расовата дискриминация -21-ви март / епизод 5 /

Международен ден на бежанците - 20-ти юни /епизод 5/

Международен ден на свободата на печата - 4 ти май /епизод 7/

Международен ден на ромите - 08-ми април епизод 1 и/ или епизод 7

Международен ден за правата на човека – 10-ти декември, всички епизоди са подходящи

Международен ден за възпоменаване на жертвите на холокоста - 27-ми януари - епизод 6 и/ или епизод 4

Кристалната нощ - 09-ти ноември, бележи началото на Холокоста (На 9 ноември 1938 г. в Германия и Австрия е извършен масов погром над еврейски магазини и къщи, останал в историята като Кристалната нощ и бележеш началото на активната фаза на холокоста в Третия райх) епизод 6

Времето около религиозни празници, включително такива, официално определени от Министерски съвет за вероизповеданията, различни от православието, също е подходящо за започване на обучението. Информация за датите на тези празници за 2011г. може да намерите на официалната интернет

страница на Министерски съвет, както и на интернет страницата на Националния съвет по етнически и интеграционни въпроси³.

В началото на обучителния курс е важно да се работи за изграждане на доверие, приемане и уважение към всеки, както и преодоляване на дистанциите. За целта се използват упражнения за размразяване и взаимно опознаване. Те се наричат “ледоразбивачи”, защото раздвижват децата както физически, така и емоционално. Лесни за изпълнение, краткотрайни, често предизвикващи смях и забавление - те са добре приети от учениците. Взаимното опознаване на децата от един клас им помага да се видят в различна светлина, да преодолеят стереотипните представи един за друг, да споделят нещо лично.

Въвеждащите упражнения са основани върху общи дейности и задават модела на сътрудничество в непринуден вид. Те мотивират за работа по темата както чрез създаваната положителна атмосфера, така и чрез насочване към някои въпроси, свързани с предстоящата дейност в часа.

Силно се препоръчва преди навлизане в същността на урока да започнете с някое загряващо упражнение, което ще предразположи учениците за активно участие.

Упражнения за начало на груповата работа и изграждане на солидарност, от които може да изберете най-подходящото за учениците от Вашия клас :

- **Групова изложба** – всяко дете донася от дома си предмет, който има специално значение за него. Обяснява пред групата защо този предмет е специален за него/нея и след това предметите се подреждат в обща изложба.
- **Портрети** – децата се разделят по двойки и получават бели листове А4 и моливи за рисуване. Всяко дете трябва да нарисува бърза скица на другарчето си и да му зададе някои въпроси (име, хоби, интересни факти), които да включи в портрета. Дайте кратко време и окуражавайте децата да направят портрети, големи, колкото листа. След това помолете всяко дете да разкаже за нарисувания от него портрет като представи по този начин ”оригинала” на групата. Портретите могат да се закачат на стената, за да се научат имената по-бързо.
- **Смяна на места** – децата са седнали в кръг. Фасилитаторът влиза в центъра на кръга и обяснява, че сега ще каже името си и едно изречение за себе си напр. (Аз съм и имам дълга коса; Аз съм.... и имам котка; Аз съм и не обичам пилешка супа.) След това всеки, за когото това изречение също е вярно, трябва да си смени мястото. Фасилитаторът се стреми да си намери свободен стол. Този, който остане без стол влиза в центъра и казва нещо за себе си. Играта продължава докато повечето деца са имали шанса да представят себе си.
- **Екипи** – разделете децата на малки групи (по 4-5 деца) и им дайте време да открият някои общи за тях характеристики (напр. лични вкусове, хобита, външни прилики). Помолете всяка група да си избере име и да го представи на другите деца като обясни защо е избрано.

³ <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=101&id=1406>

- **Подреждане в редица** – помолете целия клас да се подреди в редица, без да разговарят, могат да общуват само със знаци, езика на глухонемите и езика на тялото. Задайте лесни наблюдаеми критерии – напр. по височина, най-ниският застава отпред, а най-високият е отзад. Проверете дали групата се е подредила правилно. Нека групата повтори подреждането, но по друг критерий, така че да е забавно, а не смушаващо, например подреждане по възраст, по месец на раждане (от януари до декември), размер обувки и т.н. Накрая обсъдете как са си помагали и каква отговорност е поел всеки член на групата за да се справят като цяло.
- **Домино** – обяснете на децата, че ще играят на домино, но с ръцете си. Всички са седнали в кръг. Поканете едно дете от групата започне като измисли две свои черти, които да обяви пред групата, например: „От ляво, аз съм момиче, от дясно, имам двама братя”. Този, който споделя една от тези особености, да улови дясната или лявата ръка на първия (според това коя характеристика споделя) и да добави своя особеност за свободната си ръка. Например, „От дясно, аз съм момиче, а от ляво имам кафяви очи.” Нека всеки участник се включи в играта, така че накрая да има кръг, в който всички са свързани с другите. Ако някоя характеристика не се споделя от никой друг в групата и доминото не може да продължи, помолете играчите да измислят нова черта, така че веригата да не се прекъсва. Ако някоя характеристика се повтаря твърде често, подканете участниците да помислят за друга. За предпочитане е да не се избират елементарни характеристики. Насърчете участниците да избират видими особености (цвят на косата или дрехите), невидими и лични (хоби, любима храна, любима песен или филм)
- **Микрофонът** – подходяща игра за групи, които не умеят да слушат и да се изслушват. В кръга се предава стар микрофон от магнетофон (или предмет, който да наподобява и да изпълнява ролята на микрофон). Позволено е да говори само човекът, който държи микрофона; останалите трябва да слушат и да гледат говорещия. След като се изкаже, той подава микрофона на следващия желаещ да говори.

Правила за поведение на фасилитатора

Този наръчник е предназначен за ползване от учители, т.е хора, добре подготвени в педагогическите техники, но е силно препоръчително по време на интерактивните занимания учителят да съблюдава следните ключови правила за поведението му като фасилитатор, които насърчават участието на всяко дете:

- Всички деца и фасилитатора са седнали в кръг (като равностойни)
- Въведени са основни правила за дискутиране – изслушване, уважителен тон и подходящ език, критики и обвинения не се насърчават, всеки има право на мнение и т.н.
- Фасилитаторът има ясна комуникация с групата и задава отворени въпроси
- Тихите деца са подтиквани да се включат, но не се притискат да участват
- Фасилитаторът създава условия за групова работа и насърчава ученето чрез правене и общуване между учениците

- Фасилитаторът създава различни групови роли (напр.говорител на групата; някой,който записва; някой,който следи времето; някой, който носи материали и т.н.), за да осигури равностойно въвличане на децата в дейностите
- Фасилитаторът следи за толерантното отношение във всеки един момент – внимава дадена дейност да не доведе до присмиване или смущение на някое дете
- Фасилитаторът не се стреми да контролира всичко, което става във всеки един момент. Просто е внимателен, без свръх-контрол.

Примерни модели за уроци по епизодите от филма „Уроци по толерантност”

Екипът ни подготви примерни уроци към всеки един от епизодите от филма „Уроци по толерантност”, които дават насоки на учителя за начина на структуриране на часа, последователността на различните форми на предаване на знания и за сформирането на умения. В допълнение на краткия наръчник тук е предложено по още едно упражнение, съобразено с възрастта на целевата група ученици. Но учителят е свободен да подбере други упражнения, свързани с темата от съответния епизод, по негово усмотрение, имайки предвид спецификите на обучаваната аудитория. Към всеки от епизодите са разработени презентации с теоретична и практическа насоченост в сферата на дискриминацията, които могат да бъдат полезни на учителя/ фасилитатора за самоподготовка по темата - примери от практиката на Комисията за защита от дискриминация, които ще му позволят да представи на децата кое поведение се приема за дискриминация и съответно подлежи на санкциониране.

Занятие по първи епизод Топката

Тема – Слово на омразата

Обучителни цели:

- Да се запознаят учениците с термина ”слово на омразата”
- Да се подтикнат децата да разсъждават върху границата между свободата на словото и дискриминацията

Условия:

- Времетраене - 2х40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, папки за всеки ученик, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Препоръчително е преди навлизане в дълбочината на занятието да приложите подходящо според вас упражнение за начало на груповата работа сред посочените по-горе в този наръчник.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност”, Епизод №1 – Топката –** пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Позната ли ви е ситуацията?
 - Какво знаете за свободата на словото?

Разяснете значението на свободата на словото/ свободата на изразяване и на словото на омразата/враждебната реч като използвате Речника на понятията и Катоалога на правата на човека. Прочетете на учениците текстовете на :

Чл.10 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи

Чл.11 от Хартата на основните права на ЕС

Чл.19 - от Международния пакт за граждански и политически права

Чл.38- Чл.41 от Конституцията на Република България

Посочете, че свободата на словото дава право на детето свободно да се изразява (своето мнение, възгледи и убеждения), но поставя граници на тази свобода, когато тя нарушава правата на човека и репутацията на другите, в частност правото на равно достойнство.
 - Можем ли винаги да говорим, каквото си искаме?
 - Казаното от Елена – факт или мнение?
 - Използването на какъв език би нарушило правата на другите или тяхната репутация?
 - В този случай какво означава „свободата на словото”?
 - Как бихте реагирали, ако трябваше да се намесите?
 - Как бихте се почувствали или реагирали, ако към Вас бъдат отправени подобни вербални атаки?

Упражнение

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още едно, което според нас е подходящо за ученици от началния етап на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Инструкции:

1. Раздайте на учениците по няколко лепящи листчета. Помолете ги да напишат на всяко листче по една обида, дразнеща закачка, болезнен коментар, прякор и т.н., които са чували и знаят, че се използват между хората и децата
2. Направете следната таблица върху постера и я залепете на видно място.

Дразнене,закачка,не е	Болезнено, унижително	Твърде болезнено,
-----------------------	-----------------------	-------------------

болезнено		унизително

3. Помолете всяко дете да залепи своите листчета с думи в съответната колонка по негова преценка като през това време не разговаря с другите. Нека всеки да разгледа внимателно таблицата.

Обсъждане

- Когато децата седнат, ги помолете да споделят наблюденията си като подпомагате дискусията със следните въпроси:
 - Има ли думи, които се повтарят в трите колонки?
 - Защо едни и същи думи се преценяват като болезнени от някои хора и като закачка от други хора?
 - Има ли думи, които са обидни само за момичетата или само за момчетата?
 - Има ли значение как е казана думата ? Или от кого?
 - Дали обидите, подигравките и прякорите са форма на тормоз (виж в Речника на понятията - тормоз и булинг)? Защо ?
- Насочете вниманието на групата към последната колонка. Прочетете думите и попитайте децата:
 - Трябва ли да се позволява на хората да казват такива думи ?
 - Какво трябва да се направи, когато това се случи?
 - Кой има отговорността да спре враждебната реч – учителите или децата?

Групово обобщение:

Запознайте учениците с Член 4 от Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на расовата дискриминация и дайте примери за враждебна реч, като ползвате презентацията към епизод 1-ви, налична на уебсайта – примерите от практиката на КЗД. Накарайте учениците да коментират примерите в светлината на Член 4. Какви са изводите?

Занятие по втори епизод Нови места

Тема – Включването и изключването

Обучителни цели:

- Учениците да осъзнаят резултата от действията си, с които на практика включват или изключват връстниците си,
- Да се изостри вниманието към ефектите от нашите и чуждите действия.

Условия:

- Времетраене - 2 x 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас

- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи е за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Препоръчително е преди навлизане в дълбочината на занятието да приложите подходящо според вас упражнение за начало на груповата работа сред посочените по-горе в този наръчник или подбрано от тези, публикувани в секция Упражнения на уебстраницата на проекта.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност”, Епизод №2 – Нови места –** пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Позната ли ви е тази ситуация?

Запознайте учениците със значението на включване и изключване и тяхната връзка с дискриминацията, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците с правото на защита срещу мъчения и лошо отношение; право на равенство и защита от дискриминация (виж Каталога на правата на човека). Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 2, публикувана на уеб страницата на проекта.

- Кой носи отговорността за това, че Айша седи самичка на чин – тя, другите ученици или учителката?
- Вие бихте ли седнали до Айша или щяхте да си останете на избраното място?
- Защо бихте постъпили по този начин?
- Какви са нагласите към различните етнически групи и допустимо ли е да се поддаваме на общите нагласи и настроения ? Ако се съгласим с тях и позволим да бъдем повлияни, губим ли способността си да преценяваме хората според техните индивидуални характеристики?
- Как бихте се почувствали или реагирали, ако вие бъдете изолиран/ изключен?
- Защо Айша казва, че за нея не е проблем да стои сама на чин, даже така й харесва повече? Ако бяхте на мястото на Айша, вие бихте ли казали същите/подобни думи или не ? Защо? **(Запознайте учениците с явлението автодискриминация - форма на самодискриминиране на основата на това, че индивидът е нежелан и/ или изключен от болшинството от останалите членове на обществото, заради което пренебрегва собствените си права (не ги защитава и/или се отказва от тях, повлиян от общите нагласи), за да се даде предимство на другите и за да не предизвиква ръст на негативно отношение към себе си.**

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящо за ученици от началния етап на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение “Пробий кръга”

Инструкции:

1. Разделете класа на малки групи от 8-10 човека, които да застанат прави в стегнат кръг(рамо да рамо), така че да не оставят пространство между тях.
2. Всяка група си избира по един наблюдател и един в ролята на “аутсайдер”.
3. Задачата на аутайдера е да влезе в кръга, а на останалите – да го държат вън от него.
4. Наблюдателите си записват начините на действие(стратегииите), които използват и двете страни и следят за времето.
5. След 2-3 мин. независимо от резултата “аутсайдерът” се присъединява към кръга и друг участник влиза в неговата роля.
6. Играта продължава докато всички членове на групата ,които пожелаят са опитали да пробият кръга.

Обсъждане:

Всички сядат в кръг за да споделят какво се е случило и как са се почувствали.

Споделяне на преживяванията от ролите:

- Как се почувства,когато беше част от кръга?
- Как се почувства, когато беше аутсайдер?
- Успелите да пробият кръга как се чувстват в сравнение с неуспелите?

Споделяне от наблюдателите:

- Какво си говореха по-между си хората от кръга и какво казваха на аутайдера?
- Какво правеха хората от кръга, за да не пуснат аутайдера?
- Какво казваха и правеха аутсайдерите?

Дискусия:

- На какви реални случки от вашия клас ви напомня тази игра?
- Съгласни ли сте с твърдението”Щом всички изолират някого,значи причината е в него/нея.”
- Кога приятелските групи се превръщат в привилегировани кръгове?

Групово обобщение:

Какво ви направи най-дълбоко впечатление?

Какво научихте от това упражнение?

Какво ще направите в бъдеще, когато се озоавате в подобна ситуация?

Други подходящи упражнения : „Аз също”; „ Една крачка напред” (текстовете на тези упражнения може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата).

За завършек може да направите упражнението „Игра за финал”(текстът на играта може да намерите в секция упражнения) - чудесен подход за получаване на обратна връзка в няколко кръга. Колкото повече кръгове правите, толкова повече информация получавате.

Занятие по трети епизод Майката на Елиас

Тема – Езикова бариера, идентичността и толерантността

Обучителни цели:

- Учениците да преживеят дискриминация
- Да се изостри вниманието към езиковите бариери като форма на дискриминация в училище
- Сформиране на познания за толерантността

Условия:

- Времетраене - 2x 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №3 – Майката на Елиас** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Ситуацията позната ли ви е? Запознайте учениците със значението на понятията толерантност, етническа група, етническо малцинство, етноцентризъм, асимилация, малцинство, мнозинство, използвайки Речника на понятията. Прочетете текстовете на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, досежно съхраняване и развитие на културната идентичност на малцинствата – име, език, култура и др.(виж в Католага на правата на човека). Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 3, публикувана на уеб страницата на проекта.
 - Случвало ли ви се е да се чувствате различни понеже не говорите езика или понеже не произнасяте правилно някои думи?
 - Случвало ли ви се е да не разбирате какво ви говорят? Как реагирахте?
 - На какъв език трябва да говори Анна на майката на Елиас? Защо?
 - Ако бяхте на мястото на майката на Елиас как щяхте да разтълкувате настоящите опити на Анна да разговаря с Вас на английски, въпреки вашите усилия да говорите на български ?

- Запознайте учениците с други текстове от Декларацията за принципите на толерантността, както ги осведомете за Международния ден на толерантността (16-ти ноември) и за Международния ден на майчиния език (21-ви февруари).

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от началния етап на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение “Просто го направете”

Инструкции:

1. Разделете класа на 4 групи по случаен признак и ги изпратете да работят в 4-те ъгъла на стаята.
2. Дайте на всяка група по един комплект пастели и по един постер.
3. Помолете всяка група да си избере по един наблюдател, който да записва какво се случва в групата по време на работата.
4. Подайте задачата на всяка група, която е написана на лист : *“Вие имате пастели и голям лист.Трябва да направите обща рисунка на пролетта(1гр.) на есента(2гр.) на лятото(3гр) на зимата (4гр)”*. Текстът за група №4 е написан на чужд, непознат за участниците език или например,текстът не е на нито един език : „Mso, flosamd loerabtbz losnise bauqvxa royeks, nseioamans sajiyudo laverza losifalitome”.
5. Кажете на всяка група : “Разполагате с 20 мин. Можете да започнете, когато искате”.
6. Докато групите работят фасилитаторът се разхожда около тях като хвали първите 3 групи и критикува 4-та група за това ,че не изпълнява задачата и се бави.
7. След 20 мин.спрете дейностите на групите и помолете да покажат своите рисунки на всички.

Обсъждане:

Всички сядат в кръг, за да споделят какво се е случило и как са се почувствали. Преди да започне споделянето ясно кажете, че това е било игра и всеки е бил в определена роля. Много е важно първо всеки да каже как се е чувствал по време на играта, особено децата от група №4.

Споделяне на преживяванията от участниците в групите:

- Как се чувствяхте по време на тази дейност?
- Как работихте заедно в група?Участваше ли всеки?

Споделяне от наблюдателите:

- Какво се случи във вашата група?

Дискусия:

- Има ли някакви връзки с реалния живот тази ситуация?
- Кой хора у нас попадат в група №4?
- Можем ли според вас да наречем тези хора жертви на социална несправедливост?

- Как се отнасяме ние към тези хора?
- Как реагират хората, които се чувстват жертви на социална несправедливост?
- Реагират ли те по същия начин както децата от група №4?

Бележка за фасилитатора:

Имайте предвид, че тази задача вероятно ще провокира силни реакции у децата от група №4. Те ще се почувстват подразнени от факта, че не разбират инструкциите и отгоре на всичко са обвинявани, че не се справят. Възможните реакции са гняв към фасилитатора и отказ да изпълняват задачата, гняв към другите групи и опити да им пречат да си вършат работата, могат да задържат чувствата си и да изместят агресията си по-късно към по-слаби деца. Важно е да запазите самообладание при проявата на тези реакции и след това непременно да се споделят чувствата в кръга.

Други подходящи упражнения за разбиране и уважаване на етнокултурните различия: „Езиковата бариера” ; „Антонио и Али” ; „Направи го”(вариант на горепосоченото упражнение). Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка .

За завършек може да опитате упражнението „Раницата”. То ще ви отнеме допълнително време, което е необходимо да предвидите при вземането на решението колко учебни часа ще продължи занятието по този епизод.

Занятие по четвърти епизод Работа с чук

Тема – Предразсъдъци, тормоз и булинг

Обучителни цели:

- Учениците да осъзнаят някои свои предразсъдъци
- Учениците да разберат как предразсъдъците мотивират поведението ни
- Придобиване на знания и разбиране за причините и последствията от тормоза; умение за изправяне лице в лице с проблема; съпричастност с жертвата на тормоза

Условия:

- Времетраене - 2x40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филма ”Уроци по толерантност” Епизод №4 – Работа с чук –** пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**

- Изпадали ли сте в подобна ситуация? Запознайте учениците с понятията тормоз, булинг, антисемитизъм, ислямофобия, стереотипи и предразсъдъци, използвайки Речника на понятията. Преди да ги запознаете с тези понятия, може да приложите техниката на мозъчната атака като задавате въпроси какво е тормоз, булинг, защо се случват, да дадат примери за тормоз, предразсъдъци и стереотипи и едва в края на занятието да запознаете учениците с тези понятия.
- Според вас поведението на Халил спрямо Давид тормоз ли е? Според Вас каква е причината Халил да се отнесе по този начин спрямо Давид?
- Как бихте се чувствали на мястото на Халил, ако сте в нов клас и не изговарят правилно името Ви?
- Добро решение ли е тормозеното момче да бъде преместено на друго място в класната стая?
- Виждали ли сте приятели да се обиждат едни други на етническа принадлежност?
- Как бихте се почувствали, ако ви се подиграваха и тормозеха задето идвате от друг регион на страната или защото изповядвате различна религия?
- Ако нещо подобно се случи между съученици във вашия клас, как бихте реагирали? Бихте ли се наели да търсите решение на конфликта и какво решение бихте предложили?

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от началния етап на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение “Училищният автобус”

Инструкции:

1. Разделете учениците на малки групи и накарайте всеки един да прочете наум упражнението, решавайки сам за себе си:

«Наградили са ви с участие в общоучилищна екскурзия. В групата има ученици от различни класове. Когато се качвате в автобуса забелязвате, че са останали само няколко единични свободни места. На другите са седнали:

- ✓ Доста дебело момче, ядящо баница;
- ✓ Бедно облечено момче от ромски произход;
- ✓ Момче от 5-ти клас, с изрусена коса и с шумящи слушалки на ушите;
- ✓ Момиче от турски произход, забрадено и с шалвари.
- ✓ Момче с нарушено зрение, с кривогледа очи и дебели стъкла на очилата;
- ✓ Момиче от съседен клас, което учи по специална програма и всички ученици казват, че е «бавноразвиваща се»

Вие трябва да седнете при някой от тях. Кого ще изберете? Или може би просто ще се откажете от екскурзията?

2. Учениците в малките групи избират с консенсус към кои 2-ма души биха се обърнали за помощ, към кои 2-ма не и се мотивират.

3. Резултатът на всяка група и аргументите се представят от един ученик пред целия клас. Ако не е постигнат консенсус, се излагат причините за разногласията.

Обсъждане

Дискусия в групата:

- На какъв принцип избираме към кого да се обърнем?
- Имаше ли много различни мнения в групата?
- Защо отбягваме някои хора?
- Какво представлява предразсъдъкът?
- Защо имаме предразсъдъци?
- Как и защо възникват предразсъдъците ?

Обобщение:

Запознайте учениците с понятията „предразсъдъци”, „стереотипи”, „тормоз”, „булинг”, като ползвате Речника на понятията в уебсайта, както и презентацията към епизод 4. Примери за тормоз от практиката на КЗД може да намерите в почти всички презентации към отделните епизоди, от които да подберете най-лесно разбираемите за съответната целева група.

Осведомете учениците за 4-ти юни, който е обявен от ООН за Международни ден за защита на децата –жертва на агресия, разкажете им повече за подбудите и целите за отбелязване на един такъв специален ден. Преразкажете им статията на Мадлен Алгафари на достъпен за децата от началния курс език http://society.actualno.com/news_106208.html.

Друго полезно, което може да споделите с вашите ученици : Разкажете им за случая, отразен в статията „Най- интелигентната българка е циганка „ <http://www.razkritia.com/41455/> .

Други подходящи упражнения : „Първото впечатление”, „Европа експрес”, „Имаме ли алтернатива”, „Противодействие на расизма”. Към всяко от тези упражнения има специфични въпроси, свързани с темата от епизода. Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка, последователно според степента им на сложност и в адаптиран вид съобразно възрастови специфики на учениците.

Занятие по пети епизод Опашката

Тема – Разпознай расизма

Обучителни цели:

- Учениците да се запознаят със същността на расизма
- Учениците да се научат да разпознават проявите на расизма в тяхното обкръжение
- Учениците да развият умения за взаимопомощ и солидарност

Условия:

- Времетрае - 2 x 40 мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №5– Опашката** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Озовавали ли сте се в подобна ситуация? Как се чувствате, ако някой ви пререди на опашката ?
 - Как реагирате, ако някой ви пререди на опашката в магазина?
 - Споделяте ли реакцията на младежа, който изтълкува пререждането като расизъм?
 - Според вас той защо реагира по този начин?
 - Вие бихте ли прередили някого на опашката, без да се замислите и кого бихте прередили по този начин?
 - Кого не бихте посмели да прередите ?

Загряващо упражнение- 10 мин. С това загряващо упражнение се цели да се породи съпричастност към явленията отхвърляне и изключване в обществото.

Подготовка:

Разноцветни лепящи се точки. Например, за група от 16 човека ще ви трябват 4 сини, 4 червени, 4 жълти, 3 зелени точки и една бяла точка.

Инструкции:

1. Залепете по една точка на челото на всеки играч. Играчите не трябва да знаят какъв цвят е точката на челото им.
2. Кажете да играчите да се групират с носителите на точка в същия цвят.
3. Никой не бива да говори, позволена е само невербална комуникация.

Обсъждане:

Помогнете на групата да анализира как се чувстват и какво са научили от играта:

- Как се почувствахте в момента когато намерихте първия човек с точка в същия цвят като вашата?
- Как се чувстваше човекът със самотната (бялата) точка?
- Как си помагахте да се сдружите по групи?
- В какви други групи членувате – например футболен отбор, училище, църква?
- Всеки ли може да се включи в тези групи?
- Кой са „белязаните” в нашето общество?

Въвеждане в понятията: Запознайте учениците с понятията “расизъм”,

„расова дискриминация”, „ксенофобия” и „антисемитизъм” като използвате Речника на понятията и Катоалога на правата на човека. Спомагателни материали за учителя: Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Декларация за расата и расовите предразсъдъци, Декларация на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, Директива 2000/43, презентация към епизод 5 (всички материали са достъпни на нитернет страницата на проекта).

Мозъчна атака: *Какво ви минава през ума, когато чуετε думата “расизъм”?*

Запишете върху постер всички спонтанни предложения на децата, генерирани за около 5 мин. След това обобщете казаното от тях и доизяснете понятието.

Расизъм е поставянето на дадени лица в неблагоприятна ситуация заради техния цвят на кожата, култура или етнически произход

Попитайте децата дали знаят някакви примери от човешката история или съвременен живот, които са прояви на расизъм. Добре е да се обсъдят фашистките действия срещу евреите, циганите и хората с увреждания, Куклус-клан и т.н.

Хубаво е да се дадат и примери от училищното ежедневие – това са всякакви форми на тормоз(физически, вербален,социален) спрямо деца от етнически малцинства.

Осведомете учениците за Международния ден за борба с расовата дискриминация - 21 март, като разкажете мотивите и поводът, по който този ден се чества в цял свят .

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от началния етап на образованието. В секцията Упражнения на веб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Ролева игра: Критичен инцидент – сценарий

Поканете 4-ма доброволци да влязат в ролите на учителите(3-ма) и бащата на Хасан.

Импровизирайте кратък етюд / ролева игра въз основа на следния инцидент. Ситуацията трябва да се представи в три кратки сцени, както е описано долу. В паузите водещият подканва зрителите да запишат впечатленията и мислите си за онова, което се случва.

Критичен инцидент – Кой е крадеца?

Поканете доброволците да изиграят етюда. В паузите се включвайте с въпроси към зрителите и ги помолете да си запишат по две ключови думи, които обобщават тяхната реакция на този етап на представлението.

През последния месец в училището има няколко случая на дребни кражби. Днес отново са изчезнали пари .

Сцена 1: Класният ръководител е решен да разследва кражбите. Той разговаря с двама свои колеги за евентуалните заподозрени. Хасан, момче, чието семейство е с ромски произход, е главният заподозрян, поне за последния инцидент.

Първа пауза. Първи въпрос към зрителите: Ако вие бяхте на мястото на класния ръководител, какво щяхте да направите?

Сцена 2: Класният ръководител вика бащата на Хасан. В резултат на разговора, бащата на Хасан възстановява открадната сума в пълен размер.

Втора пауза: Втори въпрос към зрителите: Смятате ли, че въпросът беше решен задоволително?

Сцена 3: Фактът, че бащата е възстановил сумата се възприема от учителите като признание за вината на Хасан. Впоследствие обаче те намират доказателства, че Хасан няма нищо общо с кражбата.

Трета пауза: Трети въпрос към зрителите: Какво мислите сега?

Обсъждане:

- Какво са записали зрителите в първата пауза? Какво ги е навело към тези заключения?
- Какво са записали зрителите във втората пауза? Какво ги е навело към тези заключения?
- Какво са осъзнали в края на етюда? Какви са били техните предположения?

Обобщение:

- Според вас как се чувстват хората, които са подложени на расизъм?
- По какъв начин можем да се борим с расизма?

Други упражнения, които може да адаптирате според възрастта и учебния профил на учениците Ви : „Къде се намираш” ; „Противодействие на расизма „ (може да ги намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта).

Допълнително : Може да гледате в час филмът „ Познай кой ще дойде на вечеря „⁴ или избрани по преценка на учителя откъси от филма. Това би допринесло за разбирането, че изразяването на расизма може да се осъществи и само с жестове и мимики на лицето, които не е необходимо непременно да са придружени с вербални атаки или унижения (например кадрите: дъщерята съобщава на майка си

⁴ Известен филм, САЩ / 1967 / 109 минути. Сценарист: Уилям Роуз, Режисьор: Станли Креймър, В ролите: Спенсър Трейси, Сидни Поатие, Катрин Хепбърн, Катрин Хотън, Сесил Келъуей. Дъщерята на семейство уважавани буржоа смята да се ожени за млад лекар. Той е поканен на вечеря, по време на която родителите на момичето с ужас откриват, че бъдещият зет е чернокож.

имената на нейния любим и майка ѝ се възхищава, че звучат прекрасно; но се ужасява при вида на любимия ѝ - чернокожия лекар, който влиза у тях).

Занятие по шести епизод Рожденият ден

Тема – Религиозна толерантност

Обучителни цели:

- Учениците да се запознаят със същността на религиозната толерантност
- Учениците да разберат понятието ”равенство в третиране” по отношение на религиите

Условия:

- Времетраене - 2x40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листове за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филм „Уроци по толерантност” Епизод №6 – Рожденият ден** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Изпадали ли сте в подобна ситуация?
 - Какво знаете за начина на хранене, позволените и забранените храни в различните религии?
 - Какво според вас е най-доброто меню за рожден ден с много гости?
 - Доколко трябва да се съобразявате с религиозните правила за хранене – вашите и на вашите гости?
 - Можете ли и трябва ли да пренебрегвате правилата на вашата религия, ако принадлежите към религиозно малцинство?

Допълнително упражнение

Предварителна подготовка:

- Поставете на учениците задача да подготвят разказ на тема: “Как днес се празнува един религиозен празник?” насочете ги към търсене на материали в интернет, разговори с възрастни хора в семейството или друга литература. Важно е да се подготвят разкази за различни празници, които се празнуват от хората в България, а не само за християнски – напр. Великден, Рамазан Байрам, Ханука и т.н.

Инструкции:

1. Изслушайте достатъчен брой разкази за да се обхванат разнообразни празници и обсъдете в класа следните въпроси:
 - ✓ Какво е общото в подготовката и празнуването на важен религиозен празник?
 - ✓ С какво помагат религиите на хората?

- ✓ Има ли общи идеи между различните религии?
- ✓ Какво е липса на толерантност към вярата на другия?
- ✓ До какви последици може да доведе това?

Запознайте учениците с понятията религиозна нетолерантност, толерантност, ислямophobia, антисемитизъм, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците със свобода на мисълта, съвестта и религията, използвайки Каталога на правата на човека, както и с правата на религиозните малцинства в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Обобщение:

Чрез дискусията учениците би трябвало да достигнат до извода, че религиите само на пръв поглед разделят хората, но в действителност ги правят по-добри, по-толерантни и състрадателни. Кървавите сблъсъци в миналото и терористичните атаки днес са породени от липсата на толерантност към религията на другите.

Занятие по седми епизод Новините

Тема – Стигматизация

Обучителни цели:

- Учениците да преживеят процеса на създаване на стереотипни образи на хора от друга етническа принадлежност
- Учениците да осъзнаят как тези образи обуславят нашите очаквания към тези хора

Запознаване на учениците с понятията малцинство / мнозинство и стереотипи / стигматизация (заклеймяване), слово на омразата, свобода на изразяването, използвайки речника на понятията. Запознайте учениците със свобода на убеждение и изразяването му (свобода на словото и на изразяването); право на равенство и защита от дискриминация, използвайки Каталога на правата на човека.

Условия:

- Времетраене - 2x40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 2-4 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо,

Работна фаза

- Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №7 – Новините – пуснете само този епизод на децата.
- Дискусия върху епизода:
 - Позната ли ви е ситуацията?

- Необходимо ли е в телевизионния репортаж да се споменава изрично, че извършителите на вандалското нападение принадлежат към етническо малцинство? Защо?
- Какво се получава когато медиите говорят за представители на етническите малцинства като за група?
- Какви са последствията когато на едни хора се поставят «етикет», а на други не, особено ако това се случва в медиите?

Допълнително упражнение

“Александър и Али”

Инструкции:

1. Разделете класа на две групи – (по 12-15чов.) по случаен признак.
2. Групите седат на достатъчно разстояние една от друга, така че да не се чува какво си говорят.
3. Задачата на всяка група е да напише история за едно момче на 8 години. Важно е всички да се включат в написването на историята. Това може да стане като си подават една малка топка и всеки , който държи топката казва по едно изречение от историята. Всяка група си избира по едно дете, което да записва историята.
4. Героят от всяка история трябва да бъде представен чрез своя живот в семейството и в училище ,чрез своите мечти, любими занимания, приятели, страхове и т.н.
5. Едната група пише историята на Александър, който е от български произход, а другата група – историята на Али, който е от ромски произход. Двамата герои от историите учат в един и същи клас.
6. Дайте 15 мин. на двете групи за да напишат историите.
7. Всяка група прочита своята история на другата група.

Обсъждане:

Споделяне от ролите:

- Как се чувствате, когато измисляхте историята на Александър?
- Как се чувствате, когато измисляхте историята на Али?
- Как се почувствахте, когато чухте историята на другата група?

Дискусия:

- В един реален втори клас какви очаквания щеше да има Александър към Али и обратно?
- Как тези очаквания могат повлияят на техните взаимоотношения?
- Има ли реален шанс двамата да станат приятели?
- Може ли Али да разчита ,че някои негови съученици ще поискат да му станат приятели? Защо?

Обобщение:

За финал дискутирайте кои сме „ние” и кои са „те”? Кой е изолиран – и защо? Обсъдете какво се случва когато се използват категории, обобщения и стереотипни изрази (тоест клишета), за да се определи личността на другите хора.

Запознайте учениците с понятията малцинство / мнозинство и стереотипи / стигматизация (заклеймяване), като използвате Речника на понятията в уебсайта

Други подходящи упражнения по темата може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта.

**РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА
ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ „УЧИЛИЩА БЕЗ
ДИСКРИМИНАЦИЯ” ОТ УЧИТЕЛИ В
ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ КУРС НА ОБРАЗОВАНИЕТО**

Методика за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс в образованието

Защитата от дискриминация е основно право на човека, което се изразява в равноправно третиране на индивидите по достойнство, независимо от тяхната възраст, националност, етнически произход, раса, религия, език, пол, сексуална ориентация, увреждане и др.

Немалка част от децата в България израстват в семейства, където не са третирани като равни по достойнство със своите родители. Възрастните са склонни да гледат на децата повече като на потенциални, отколкото като на актуални личности. Детето се третира като зависимо и незряло същество, а не като малък човек с право на свой свят и лично пространство. Резултатът от това отношение е масивното влияние и манипулации от страна на възрастните върху децата до юношеството, когато вече младите хора могат да бъдат поставени наравно с възрастните и възприемани като личности.

Училището е втората по значимост социална среда на детето след семейството. Там то създава взаимоотношения с връстници, развива своите социални умения, усвоява нови ценности и нагласи. Учебната среда, в която попадат децата, може да бъде техен “втори шанс” за развитие като уверени, достойни и щастливи хора. Развитието на толерантност и недискриминационни нагласи у децата може да се случи единствено в учебно обкръжение, където няма деления между учениците в зависимост от произход, социално-икономически статус, етнос, религия и т.н. В тази среда се приветстват различните деца и се извличат ползи от това, вместо те да се игнорират и изолират.

В училището много често се подкрепят негативни стереотипи и предразсъдъци относно различните деца. Учителите не винаги се справят успешно в ситуации на разделение между децата, както и изолиране или маргинализиране на някои ученици. Моделът на поведение, който те практикуват, е онзи урок без думи, който децата възприемат най-лесно и трайно. За активно провеждане на защита от дискриминация е необходим цялостен подход, който включва политики и трениране на целия педагогически състав.

Обучителният пакет, който предлагаме се фокусира върху следните основни цели:

4. Признаване на факта, че всички ние имаме предразсъдъци и тяхното индивидуално осъзнаване
5. Да се помогне на децата да развият способности за разпознаване на неравностойно третиране, несправедливост, расизъм, стереотипи и предразсъдъци в многобройни ситуации от реалния живот
6. Да се подхранват чувства на себеуважение, социална толерантност и емпатия, които са фундаментална основа за цялата култура на човешките права

Обучението по анти-дискриминация е част от обучението по права на човека. Това е образование, целящо промяна – едновременно личностна и социална. То се стреми да развие компетенциите на младите хора да бъдат

граждани, които участват активно в своите общности като утвърждават и защитават човешките права. Фокусът на образователния процес е върху развитие на знания, умения, ценности и нагласи, които мотивират позитивни поведения в подкрепа на човешките права.

В този процес на работа с млади хора:

- Ние започваме с това, което те вече знаят и от специфичния начин, по който възприемат реалността(филтър);
- Ние ги насърчаваме да участват в дискусии и да научат един от друг, колкото е възможно повече. Всеки от нас има какво да научи от другите и обратно;
- Ние мислим постоянно, как младите хора могат да пренесат в реалния си живот това , което са научили.

Знания, умения и нагласи в подкрепа на свободата от дискриминация

Знания:

- Основни понятия и концепции като: свобода, справедливост, основни права на човека, демокрация, дискриминация, расизъм, предразсъдъци, стереотипи, толерантност и др.
- Идеята, че концепцията за зачитане правата на човека осигурява стандарти за разбирателство между хората в семейството, училището, общността и целия свят.
- Разграничаването между граждански/политически и социални/икономически права (виж Каталога на правата на човека)
- Основните международни и национални нормативни документи и инструменти, които съществуват за защита правата на човека като Всеобщата декларация за правата на човека (ООН), Международен пакт за граждански и политически права, Международен пакт за икономически, социални и културни права, Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи, Конвенция за правата на детето (ООН); Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, Харта за основните права на ЕС, Конституцията на Република България, Закон за защита от дискриминация и други.

Умения:

- Да умееш да изслушваш различаващи се мнения от твоето, да умееш да защитавааш собствени позиции и човешките права;
- Критично мислене – намиране на подходяща информация, критична преценка на доказателствата, съзнание за наличие на стереотипи и предразсъдъци в мисленето, разпознаване форми на манипулация и вземане на решения въз основа на разумна оценка;
- Умения за работа в сътрудничество с другите и позитивно разрешаване на конфликти.

Нагласи и ценности:

- Чувство за отговорност за собствените действия, посветеност на личностно развитие и социална промяна;
- Любопитство, отворен ум и високо оценяване на различията;
- Емпатия и солидарност с другите, както и защита на тези, които са дискриминирани;
- Чувство за човешко достойнство по отношение на себе си и другите, независимо от социалните, културни, езикови или религиозни различия
- Уважение и зачитане на човешкото достойнство на другите, независимо от етническата принадлежност, религия, език, възраст, увреждане или други различия
- Чувство за справедливост, желание да се работи за утвърждаване на идеалите за свобода, равенство и уважение към различията.

Образователен подход на учене чрез опит и преживяване

Тези компетенции **не могат да се преподават**, а трябва да се учат **чрез лично преживяване**. Не е достатъчно да знаеш какво е расизъм и т.н. Когато едно дете преживее ситуацията на дискриминиране и усети чувствата на всички участници в нея, то може да промени своите нагласи и начини на поведение в подобни реални ситуации. Не е достатъчно едно дете да не извършва тормоз или да си мисли, че това не го засяга. То трябва да има активна позиция и да може да се намесва в защита на човешките права и на другите деца.

Демократичните ценности - уважение, толерантност, равноправие, свободно изразяване и т.н. се усвояват само, когато се превърнат в практика и поведение на децата. Това може да стане в обкръжение и чрез процес, който поощрява подобни ценности. **Този процес се реализира чрез няколко основни подхода: Обучителен цикъл на Д.Колб, Активни методи, Подход на учене чрез сътрудничество, Подход на участие на младите хора, които са представени по-долу в този наръчник.**

Екипът, разработил обучителния пакет „Училища без дискриминация“, отчитайки поставените цели чрез него да се генерират не само знания, но и умения за справяне в различни ежедневни ситуации, включително и промяна на нагласите, горещо препоръчва прилагането и съчетаването на горепосочените подходи при обучението на учениците от прогимназиалния курс в зачитане правата на човека и в толерантност.

Обучителен цикъл на Д.Колб

Нагласите и ценностите, които водят до поведение на толерантност, уважение към достойнството и отговорност за своите действия не могат да бъдат преподавани като теоретично знание. Те могат да бъдат възприети чрез осмисляне на собствения опит и преживявания в различни ситуации. Най-подходящите за тази цел методи са интерактивните, които още се наричат методи на активно учене и участие на учениците. Тези методи имат висока ефективност, особено когато целта е личностна и социална промяна на децата. В процеса на учене всяко дете влиза в

контакт със собствените си чувства, може да изследва опита си, да направи свои интерпретации на това, което се случва и да обмени с другите деца мисли, мнения, идеи. Интерактивните методи е добре да се прилагат в логическа последователност, известна още като **обучителен цикъл на Д.Колб**.

Тази теория изхожда от следните основни предпоставки:

1. Съществуват различни стилове на мислене и на учене.

- Визуален – учене чрез образи, представи, метафори
- Слухов – учене чрез думи, понятия, схеми
- Двигателен – учене чрез движения, правене, емоции

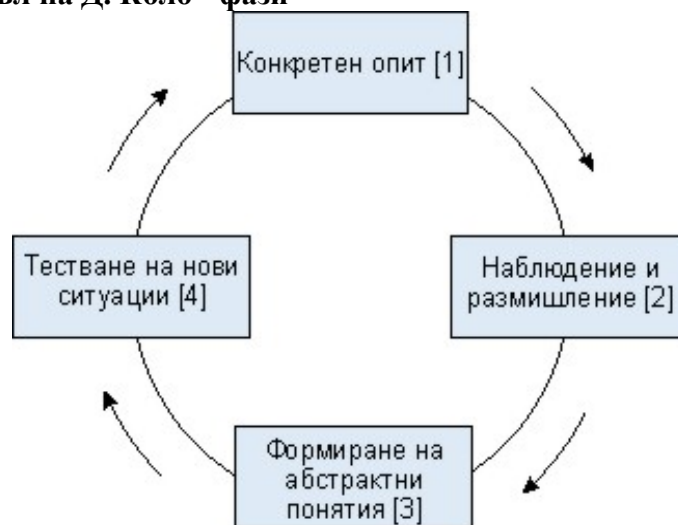
2. Трайното запомняне е свързано с включването на цялостната личност на детето (слух, зрение, емоции, действия и т.н.)

3. Обучението трябва да е приложимо към повечето хора, а не предимно към академичния слухов тип.

“Аз чувам и забравям. Аз виждам и запомням. Аз правя и разбирам.” (Конфуций)

В обучителния цикъл на Колб са включени повече стилове на учене и се активира цялостната личност. Ученето чрез опит и преживяване може да доведе до промяна на нагласи и да има по-траен ефект върху учениците.

Цикъл на Д. Колб - фази



Фаза №1. Конкретен опит - провокиране на незабавен (“тук и сега”) преживелищен опит или актуализиране на конкретен опит на децата, свързан с темата. Това става чрез различни интерактивни методи – гледане на филми или клипове, обсъждане на материали от пресата, мозъчна атака, ролеви игри и разказване на истории, рисуване на картини, работа в малки групи, анализ на казуси, групови игри и упражнения.

Фаза №2. Наблюдение и размишление – обсъждане в групата на това, което се е случило в предишната фаза. Учениците поглеждат назад към своите действия и осъзнават техни основни аспекти, за да създадат алтернативни методи на действие. Този процес се нарича рефлексия(когато някой отразява своя опит като се опитва да го реструктурира). Учителят води дискусия, фокусирана около основни въпроси:

- ✓ Какво се случи?
- ✓ Как се чувствах?
- ✓ Какво си мислех?
- ✓ Какво беше важно за мен?

Фаза №3. Обобщение – сравняване на сходни и различни мнения в групата и извличане на обобщения и изводи. Учителят въвежда теоретични знания, свързани с обсъжданите въпроси, които да подпомогнат нови алтернативни начини на действие в подобни ситуации в бъдеще. Научаването е силно индивидуализиран процес, не всяко дете ще извлече едни и същи обобщения от участието си в обща игра и дискусия. Тези различни отговори трябва да се уважават.

Фаза №4. Тестване на нови ситуации – активна проверка в реалния живот на новите, алтернативни начини на действие. В тази фаза децата обсъждат какво от наученото в часа могат да приложат към реалното си социално обкръжение. Те могат да предложат различни идеи за действия в практиката (в частния живот или в социалния). Много е важно идеите да бъдат по техен избор, а не под влияние на авторитета на учителя, за да се стимулира активното гражданство. Дори в малка група може да има големи различия в готовността и желанието на децата да предприемат действие. Не всеки, който иска да направи нещо, ще иска да извърши определено действие. Учителят трябва да помогне на децата да намерят различни възможности за действие, за да се отговори на различните интереси и способности в групата.

Ученето чрез опит и преживяване поставя в центъра децата, а не учителя или знанието. Децата са главните актьори, а учителят е този, който поставя и донякъде режисира сцената. Поемайки функцията на **фасилитатор**, учителят се отдръпва от традиционната си роля на лидер и експерт. Той улеснява и подпомага дейностите и дискусията на децата, създава обкръжение, където има взаимно уважение, провокира и стимулира учениците към взаимно обучение. Много учители намират фасилитирането за предизвикателно и неудобно. То не е трудно и се учи най-вече чрез правене.

Изкуството на фасилитирането изисква не само смяна на фокуса, но и висока степен на осъзнатост на собственото поведение. Поради факта, че децата силно се влияят от поведението на възрастните в живота им, фасилитаторът трябва да се стреми да моделира ценностите, които са в основата на човешките права. Затова той трябва постоянно да подлага на преценка собственото си поведение и отношение към определени ученици, особено, когато те го предизвикват, за да осъзнае своите стереотипи и предрасъдци.

Видове активни методи

Активните методи на обучение, наред с това, че дават знания, имат преимуществото да спомагат за сформирването на практически умения и за промяна на нагласите. Препоръчва се използването на следните активни методи при използването на обучителния пакет „Училища без дискриминация“:

Мозъчна атака

Техниката наподобява обстрелване с отговори. Учениците активно генерират редица идеи по конкретна тема или въпрос за определено, обикновено кратко, време. Събирането на идеи е основната цел на мозъчната атака. Едва по-късно се оценяват. Водещият поставя въпрос, който е свързан с темата. Обявява се, че всеки възможен отговор от страна на обучаемите, дори и най-абсурдният, се зачита и приема, без да се обсъжда в този момент. Всички идеи открито се записват, без да се преценява ценността или оригиналността на отговорите. Обучаемите трябва да знаят предварително, че от тях не се изисква да дават обяснение или да аргументират своето мнение.

Подреждане по важност

Тази техника се използва, за да се изведат най-важните теми и идеи от предварително създаден за целта списък (например, след мозъчна атака, след договаряне на правила и др.). Това може да стане по различен начин: Всеки участник отбелязва (с флумастер, с цветна залепваща се точка или по друг начин) една или две най-важни за него идеи от списъка. Приоритетните за групата са идеите, които са събрали най-много точки.

Дискусия

Разглежда се проблем или тема, която представлява интерес с цел да се постигне по-добро разбиране на дадена тема или въпрос, да се вземе най-доброто решение или да се развият нови идеи и насоки за групата. Дава се възможност на учениците да учат един от друг и да се научат да се обръщат един към друг при разрешаването на проблеми. По този начин учениците задълбочават разбирането си и се доближават до темата. Могат да се развият също така и умения за слушане, отстояване на мнение и емпатия. Водещият формулира ясно темата и стимулира обучаемите да участват като не забравя за влиянието, което оказва невербалното му поведение, вметнати думи или коментари. Важно е водещият да задава въпроси, които окуражават обучаемите да мислят по творчески начин (например, въпроси, започващи с “Как”, “Защо” и “По какъв начин”). Стремешът е да не се задават въпроси, които изискват отговори само с “да” и “не”. Ритъмът на задаване на въпроси също е важен. Обучаемите трябва да имат достатъчно време да помислят, но и темпото на питане трябва да е енергично, за да поддържа атмосферата.

Възможни “опасности” при прилагането на техниката са неясно формулиране на дискуссионната тема, санкциониращо и оценъчно присъствие на

водещия, авторитарно вменяване на собствени становища, досада и скука поради загуба на темпо и др.

Малки групи

За работа в малки групи, класът се разделя на малки групи от шест или по-малко участника и се определя кратко време, за да се изпълни дадена задача, да се предприеме действие или да се обсъди даден въпрос, тема или проблем. Това е добър метод, когато класът е голям, а времето е ограничено. Учениците се опознават по-добре, всеки успява да се включи и сподели своите идеи.

Обсъждане на казуси

На групата (или на малки групи) се представя реален или въображаем случай, който трябва да се обсъди. Провокират се обучаемите да се поставят мислено на мястото на героите от случая и да разсъждават как биха реагирали на тяхно място и какви биха били последиците от това. Казусите дават възможност на учениците да изследват проблеми и дилеми и безопасно да тестват различни решения. Осигурява се възможност за взаимна работа, споделяне на идеи и установяване, че понякога хората виждат нещата по различен начин. Казусите са мощно средство за генериране на мисли и дискусии. Те позволяват на учащите да анализират силите, под влиянието на които отделен човек или група хора действат по един или друг начин и да оценят последиците. Този процес на мислене може да помогне на учениците, когато взимат решения в живота.

Ролева игра

Тази техника дава възможност на обучаемите да влязат в ролята на някой друг човек, да чувстват, действат и решават от нечия друга позиция. Ролевата игра се развива по зададен сценарии. Този сценарии дава шанс на участниците да изразят чувства, мисли и опит от гледна точка на своя герой от ролята.

Добрата, реалистичната ролева игра може да помогне за постигане на няколко основни цели на всяка образователна програма:

Представя информация. Ролевата игра е привлекателен начин за представяне на информация чрез чувство за хумор и реалистични ситуации. Тя позволява на учителите да пресъздават чрез средствата на играта митовете, които хората разпространяват, и да покажат как те могат да бъдат развенчани. При ролевата игра хората могат да изследват проблеми, които поражда силни емоции и затова не искат да говорят открито за тях.

Създава мотивация. Ролевата игра може да пресъздаде по особено правдоподобен начин различни ситуации, като например дискриминирането в училище, стигматизацията в медиите, липсата на толерантност в семейството и т.н. Добре поставената ролева игра ангажира сърцата и умовете на младите хора и може да ги мотивира да променят своите нагласи по даден въпрос.

Дебат

Дебатът е вид дискусия, в която група участници (участник) има за цел да убеди други участници или публика в своята идея, позиция, отношение и др. При дебатирането пред класа се представя определен проблем или въпрос и учениците трябва да заемат определена позиция за разрешаването му. Може да участва целия клас или малки групи. Определен въпрос може да се разглежда креативно и в дълбочина. Учениците могат да взимат отношение по теми, които са особено важни за тях. Дебатирането дава възможност да се упражняват умения за представяне пред публика, критично мислене, задаване на въпроси.

Колажи

Колажите са визуализираща техника, при която чрез изработване на пано от различни подръчни материали (снимки, изрезки от списания и вестници, цветни хартии и др.) се представя темата. Например: Образът на човек, постигнал успех в обществото и образът на човек, който е неудачник.

Гледане на филми

Техниката се състои в предоставяне на учениците на игрални или учебни филми, които да включват проблемите на дискриминацията и човешките права по един вълнуващ начин. За да се използва този метод, е важно предварително да са разработени от фасилитатора въпроси за дискусия към съответния филм или епизод. Учебният филм, който е включен в обучителния пакет представя добър модел за работа с тази съвременна и добре приета от учениците техника.

Подход на учене чрез сътрудничество

Ученето чрез сътрудничество представлява съвместна работа за постигане на споделени цели – хората учат заедно, за да постигнат резултати, печеливши както за тях, така и за всички членове на групата. То насърчава по-високите постижения и продуктивност заедно с по-грижовни, подкрепящи и ангажирани взаимоотношения, самоуважение и социална компетентност.

Кооперативното учене е в контраст с ученето, структурирано по **състезателен** начин, което може да поощрява личния интерес, неуважението към другите, арогантността на победителите, демотивирането и загуба на самоуважение в победените. Най-ефективният начин за насърчаване на ученето чрез сътрудничество е структурираната груповата работа.

Какво е груповата работа?(не е механично действие)

Тя се случва, когато хората работят заедно, съчетавайки своите различни умения и таланти и изпълнявайки обща задача като използват силните страни на всеки.

Как се отразява груповата работа на участниците?

- Окуражава отговорността (Например, когато учениците участват в изработването на правила на живот в класа, те ги спазват в по-голяма степен след това)
- Развива комуникативни умения (Например след редовни обсъждания в група проблемите с изслушването в класа намаляват)
- Развива сътрудничество (Учениците разбират предимството на обединените усилия пред конкурирането)
- Умения за вземане на решения в група с консенсус – младите хора бързо научават, че по-добрият начин за вземане на решение е да се разгледа цялата налична информация и да се опитат да намерят решение, което удовлетворява всички (За разлика от вземането на решение с мнозинство, когато винаги има несъгласни и недоволни)
- Умението да работиш с другите за постигане на обща цел, в духа на взаимно уважение и сътрудничество, се постига с практика и е процес на развитие и промяна за всеки участник.

Подход на участие на младите хора

Този подход се характеризира с това, че в процеса на обучение работим **заедно с учениците**, а не за тях. Те (учениците) решават какво и как ще учат по дадения въпрос. Учителят е в ролята на **фасилитатор**, който подпомага участието на учениците в процеса на учене.

Фасилитирането е да създадеш обкръжение, където хората да могат да учат, да изследват и да израстват. Това е процес на споделяне –на даване и взимане. Тук учителят не е експерта, който дава знания и умения на другите. Чрез активното си участие младите хора развиват умения като вземане на решения, изслушване, емпатия и уважение към другите, поемане на отговорност за собствените си решения и поведение.

Дейностите, с които се започва всяко занятие изискват участие и включване от всички ученици. Тези дейности, наричани **”игри”**(забавни са) имат образователни цели и не се правят просто за забавление. Много важно е след първата фаза да се мине през **обсъждане**, за да се даде възможност на хората да осъзнаят какво се е случило току-що, да осмислят този опит и да видят връзката му с реалния живот.

Възрастови особености на учениците от прогимназиалния курс на образованието

Детето съществува чрез своята зависимост от родителите си или от други възрастни. Някои от ценностите, които се противопоставят на дискриминацията могат да влязат в противоречие със семейните стандарти в живота на децата. Фасилитаторите е добре да бъдат чувствителни към потенциални конфликти с някои деца, техните родители или общности, за да не се превръщат децата в мишени на етнически или други конфликти между възрастните. Предварителното запознаване на родители или лидери на общности с целите и методите на

обучението по анти-дискриминация е част от превенцията на възможни напрежения.

Всяко дете е уникално в своето развитие, но има и общи възрастови характеристики, които е важно да се отчитат при интерактивното обучение на децата от прогимназиалния курс на образованието.

Възрастови особености на учениците- 11 – 14г.

Най-важната промяна в живота на петокласниците е навлизането в юношеската възраст. Юношеството не е само възраст. То е преди всичко период на дълбока промяна, която може да се сравни с “второ раждане”. Както бебето излиза на бял свят, напускайки майчината утроба, така и юношата се готви да напусне семейството си като прави първите си опити да бъде приет като равен в света на възрастните.

Зависимостта от родителите постепенно намалява и приятелската група започва да играе доминираща роля в живота на тийнейджърите. Тя може да се разглежда като психо-социално пространство, в което младите хора преживяват тревожността от “междинната възраст”, *когато вече не са деца, но все още не са възрастни*.

Ранното юношество(11-14г.) започва с проявата на емоционални реакции – резултат от телесните промени през пубертета. Главните грижи и размисли по това време са около това как изглеждат момчетата и момичетата, дали ги харесват другите, дали ги намират за привлекателни и т.н. Емоционалните смущения са израз на липсата на синхрон между психическа и физическа зрелост (“детето” се чувства неудобно в тялото на възрастен).

В този период тийнейджърите са много чувствителни към оценките, които получават от приятелите си и от възрастните. Те преживяват отново крехкото състояние на новороденото, което, за да развие чувство на благополучие и доверие към света, има нужда да бъде прието от родителите си с радост за това, че съществува. По същия начин превръщането на момчето в мъж и на момичето в жена се нуждае от приемане, одобрение и благословията на възрастните.

В тази възраст от особено значение е влиянието на **групата връстници**. Съвременните юноши прекарват по-голяма част от времето си със своите съученици. Те все повече предпочитат да бъдат заедно без надзора на възрастните. След ранното юношество групите започват да стават смесени по пол. Нараства и размера на групите, които се превръщат в компании. Те развиват собствена мини-култура, която включва характерен начин на обличане, говорене и поведение.

Компаниите изпълняват ролята на **референтни групи** за даден ученик. Те осигуряват идентичност на своите членове в очите на останалите юноши. Тийнейджърите се преценяват едни други въз основа на компанията, в която се движат. През ранното юношество, когато младият човек още не е “намерил” себе си, се присъединява към компания, която му осигурява основа за себе-дефиниране. Като попадне в съответна социална структура в училището – чрез своя стил на обличане, език и избор на места за събиране – той/тя сякаш си поставя табелка, на която пише ”Това е този, който съм аз”.

Членуването в определена компания може да влияе и върху самочувствието на момчетата и момичетата. То е по-високо сред тези млади хора, които се идентифицират с връстникова група с относително висок статус в училището.

Според Brown,B и Lohr,M(1987г) “компаниите са не просто плодотворна почва за повдигане на самочувствието чрез идентифициране или изграждане на подкрепящи социални отношения. Етикетът на съответна група дава информация за социалния статус (реноме) на юношата сред връстниците, което на свой ред може да повиши или да понижи самочувствието”.

Ролята на групата за психическото развитие на юношите е изключително важна. В областта на *идентичността* връстниците осигуряват видове поведенчески модели и обратна връзка, които юношите не могат да получат от възрастните. В контекста на групата младите хора могат да изпробват различни роли и лични стилове, могат да експериментират с различни идентичности с по-голяма лекота отколкото в семейството. Младежката група играе ролята на междинна станция в развитието на идентичността – когато юношите започнат да развиват обособено от семейството чувство за Аз (Brown,B). Преживяванията в групата са от жизнено значение за развитието и изразяването на *автономията* на юношите. Процесът на развитие на по-зрели и по-независими отношения с родителите се придружава от установяване на по-зрели взаимоотношения с връстниците. Групата осигурява контекст за изпробване на уменията за вземане на решения в среда с по-малко възрастни, които да наблюдават и контролират изборите на младите хора. *Интимността и сексуалността* са много по-разпространени сред връстници отколкото между млади и възрастни хора. И двете взаимоотношения изискват взаимодействие между двама индивиди, които са относително равни. Затова връстниковите групи играят централна роля в социализирането на момчетата и момичетата към подходящо сексуално поведение и за развитие на способности за интимно приятелство (Sullivan).

Как да започне обучителния курс ?

Обучението в активно противопоставяне на дискриминацията е възможно само в групова среда, където се утвърждава култура на уважение и зачитане на човешките права на децата и възрастните. Моделирането на толерантно отношение и поведение от страна на учителя е главния инструмент в обучението на децата. Например разрешаването на ежедневните конфликти на децата трябва да става като се уважават правата на всеки, да се дава възможност на всяка страна да изрази мнението си, както и да се подчертава отговорността на всеки за добруването и хармонията в групата.

Занятията могат да се провеждат по всяко време в зависимост от преценката на учителя. Важно е да спазва интерактивната методология, защото чрез нея се дава право на всяко дете да участва равностойно, дори и на стеснителните и неангажирани деца.

Ако не сте планирали предварително обучението по въпросите на дискриминацията и правата на човека, може да вземете като повод за стартирането му редица международни /световни дни, свързани с темата:

Международни ден за защита на децата –жертва на агресия - 4-ти юни / епизод 4/

Международния ден на толерантността - 16-ти ноември / епизод 3 и/ или 6

Международния ден на майчиния език - 21-ви февруари /епизод 3/

Международен ден на културното многообразие, диалога и разбирателството - 21-ви май епизод 2 и/или епизод 3 и/или епизод 6

Международен ден за борба с расовата дискриминация -21-ви март / епизод 5 /

Международен ден на бежанците - 20-ти юни /епизод 5/

Международен ден на свободата на печата - 4 ти май /епизод 7/

Международен ден на ромите - 08-ми април епизод 1 и/или епизод 7

Международен ден за правата на човека – 10-ти декември, всички епизоди са подходящи

Международен ден за възпоменаване на жертвите на холокоста - 27-ми януари - епизод 6 и/или епизод 4

Кристалната нощ - 09-ти ноември, бележи началото на Холокоста (На 9 ноември 1938 г. в Германия и Австрия е извършен масов погром над еврейски магазини и къщи, останал в историята като Кристалната нощ и бележеш началото на активната фаза на холокоста в Третия райх) епизод 6

Времето около религиозни празници, включително такива, официално определени от Министерски съвет за вероизповеданията, различни от православието, също е подходящо за започване на обучението. Информация за датите на тези празници за 2011г. може да намерите на официалната интернет страница на Министерски съвет, както и на интернет страницата на Националния съвет по етнически и интеграционни въпроси⁵.

В началото на обучителния курс е важно да се работи за изграждане на доверие, приемане и уважение към всеки, както и преодоляване на дистанциите. За целта се използват упражнения за размразяване и взаимно опознаване. Те се наричат “ледоразбивачи”, защото раздвижват децата както физически, така и емоционално. Лесни за изпълнение, краткотрайни, често предизвикващи смях и забавление - те са добре приети от учениците. Взаимното опознаване на децата от един клас им помага да се видят в различна светлина, да преодолеят стереотипните представи един за друг, да споделят нещо лично.

Въвеждащите упражнения са основани върху общи дейности и задават модела на сътрудничество в непринуден вид. Те мотивират за работа по темата както чрез създаваната положителна атмосфера, така и чрез насочване към някои въпроси, свързани с предстоящата дейност в часа.

Силно се препоръчва преди навлизане в същността на урока да започнете с някое загряващо упражнение, което ще предразположи учениците за активно участие.

Упражнения за начало на груповата работа и изграждане на солидарност, от които може да изберете най-подходящото за учениците от Вашия клас :

Подреждане в редица

Упражнението създава непринудена обстановка и показва нивото на сплотеност и организираност на групата

Инструкции:

⁵ <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=101&id=1406>

Помолете целия клас да се подреди в редица, без да разговарят, могат да общуват само със знаци, езика на глухонемите и езика на тялото. Задайте лесни наблюдаеми критерии – напр. по височина, най-ниският застава отпред, а най-високият е отзад. Проверете дали групата се е подредила правилно. Нека групата повтори подреждането, но по друг критерий, така че да е забавно, а не смуцаващо, например подреждане по възраст, по месец на раждане (от януари до декември), размер обувки и т.н. Накрая обсъдете как са си помагали и каква отговорност е поел всеки член на групата, за да се справят като цяло.

Групова изложба

Всеки ученик донася в класа предмет, който има специално значение за него. Обяснява пред групата защо този предмет е специален за него/нея и след това предметите се подреждат в обща изложба.

Портрети

Участниците се разделят по двойки и получават бели листи А4 и моливи за рисуване. Всеки трябва да нарисува бърза скица на партньора си и да му зададе някои въпроси (име, хоби, интересни факти), които да включи в портрета. Дайте кратко време и окуражавайте учениците да направят портрети, големи, колкото листа. След това помолете всеки да разкаже за нарисувания от него портрет като представи по този начин "оригинала" на групата. Портретите могат да се закачат на стената, за да се научат имената по-бързо.

Домино

Упражнението насърчава физически контакт и подпомага взаимното опознаване

Инструкции:

Обяснете на децата, че ще играят на домино, но с ръцете си. Всички са седнали в кръг. Поканете едно дете от групата започне като измисли две свои черти, които да обяви пред групата, например: „От ляво, аз съм момиче, от дясно, имам двама братя”. Този, който споделя една от тези особености, да улови дясната или лявата ръка на първия (според това коя характеристика споделя) и да добави своя особеност за свободната си ръка. Например, „От дясно, аз съм момиче, а от ляво имам кафяви очи.” Нека всеки участник се включи в играта, така че накрая да има кръг, в който всички са свързани с другите. Ако някоя характеристика не се споделя от никой друг в групата и доминото не може да продължи, помолете играчите да измислят нова черта, така че веригата да не се прекъсва. Ако някоя характеристика се повтаря твърде често, подканете участниците да помислят за друга. За предпочитане е да не се избират елементарни характеристики. Насърчете участниците да избират видими особености (цвят на косата или дрехите), невидими и лични (хоби, любима храна, любима песен или филм).

Балони

Упражнението зарежда с енергия и разчупва бариерите в групата. Чрез него групата може да бъде подтикната към позитивни последователни действия и инициативи.

Подготовка:

- по два балона за участник;
- по две връвчици (с дължина 50 см) за всеки участник
- перманентни флумастери или маркери – общи за цялата група
- едно блокче лепящи бележки и моливи

Инструкции:

1. Помолете участниците да помислят индивидуално една минута в какво общество биха искали да живеят и да изведат една или две особености на това общество.
2. Нека запишат тези характеристики върху лепяща бележка и после, един по един, да дойдат до бялата стена или таблото и да залепят своето листче.
3. Сега ги помолете да помислят за два фактора – „окови”, които не им позволяват да реализират двете особености на тяхното идеално общество.
4. Раздайте маркери и флумастери, балоните и връвчиците, накарайте хората да надуят балоните и да напишат с големи букви двете „окови”, които им пречат да постигнат мечтаното общество.
5. Обиколете кръга и помолете всеки участник да прочете двете думи, които е написал върху балоните си.
6. Сега съобщете, че имат възможността да разчупят „оковите”. Всеки завързва по един балон на глезените си. Когато всички са готови обяснете, че оковите могат да се счупят с настъпване на балоните. (За да бъде по-забавно, нека участниците да се опитат да спукат балоните на съседите си, докато пазят своите.)
7. Дайте начален сигнал за играта.

Аз също!

Упражнението е полезно за взаимно опознаване в групата; за това да покажем, че всички сме различни и да се уверим, че всички сме равни

Инструкции:

1. Участниците сядат в кръг.
2. Помолете всеки участник да помисли и избере една своя черта или особеност от личната си история, която смята за уникална и отличаваща го от всички останали в групата.
3. Изберете един участник, който да започне. Той изрича своята уникална особеност, например, „Аз съм посещавал Турция три пъти”.
4. Ако никой не споделя тази особеност, следващият човек изрича своята уникална черта.
5. Ако някой друг споделя същата характеристика, той може да се изправи, да каже, „Аз също!” и да седне в скута на първия. Ако дадената особеност се споделя от няколко човека, те сядат един върху друг, всички върху титуляра. После всички се връщат на собствените си места и „титулярът” трябва да измисли нещо друго, което е характерно само за него. Когато успее да измисли нещо неповторимо, идва редът на следващия човек в кръга.
6. Първият тур свършва когато всеки е споделил нещо уникално, което го различава от останалите.
7. Сега започнете втория тур. Обяснете, че в този тур се търси нещо, което се споделя от всички останали в групата.
8. Извадете един стол от кръга и приканете първия участник да застане в средата на кръга. Той трябва да измисли нещо, което споделя с всички

останали в групата. Помолете го да сподели на глас тази особеност, например: „Аз обичам музика”.

9. Всичко, които споделят тази особеност, стават на крака и се опитват да седнат на друг стол, като изричат на глас, „Аз също”. Човекът в средата също се опитва да се намери стол, така че да остави някого без място и той да стане следващият „титуляр”.

Говори, слушам те

Това упражнение развива уменията да слушаме и да изслушваме, като също така развива логичното мислене и увереността при изразяването на мнение.

Инструкции:

1. Започнете с мозъчна атака с цялата група върху въпроса какви качества притежава добрият слушател.
2. Разделете групата на екипи от по трима: един е говорител, един е слушател и един е наблюдател.
3. Говорителят разполага с 5 минути, за да представи на слушателя своето лично мнение по въпрос, който ги интересува (например, смъртното наказание за престъпления срещу човечеството, ограниченията върху свободата на словото или всяка друга тема, която изисква описание, анализ и мнение).
4. Слушателят трябва да изслуша представянето и да се увери, че е разбрал същността на въпроса, причината за интереса на говорителя и неговата гледна точка.
5. Наблюдателят следи дали слушателят умее да слуша активно. Той не бива да се намесва в дискусията, а само да я следи внимателно, без да дава предложения, докато не дойде неговият момент.
6. След 5 минути подайте сигнал и помолете наблюдателя за коментар. Сменете ролите така, че всеки да е бил говорител, слушател и наблюдател.

Обсъждане

- Говорителите успяха ли да предадат своите идеи и чувства по темата? Имаха ли полза от активните слушателски умения на събеседника?
- Как се справи слушателят? Трудно ли беше да слуша без да се намесва, за да изрази собственото си мнение?

Отново се върнете към първоначалния списък с качества и го допълнете.

Добрият слушател:

- ✓ Показва уважение, гледа говорещия в очите и не се върти постоянно на мястото си.
- ✓ Подава сигнали, че слуша внимателно като кима от време на време или казва, „да”, „интересно”, „слушам те”.
- ✓ Не прекъсва говорещия.
- ✓ Не бърза да запълва паузите с думи, а вместо това дава на говорещия достатъчно време да си събере мислите и да продължи историята.
- ✓ Не разсейва говорещия с излишни коментари или възражения.
- ✓ Използва отворени въпроси, за да насърчи говорещия да продължи да говори или да разгърне позицията си.
- ✓ Обобщава или потвърждава забележките на говорещия от време на време, за да покаже, че е разбрал казаното.

- ✓ Откликва на чувствата, които говорещият влага в думите си и показва съпричастност.

Микрофонът

Подходяща игра за групи, които не умеят да слушат и да се изслушват.

Инструкции:

Групата сядва в кръг. В кръга се предава стар микрофон от магнетофон (или предмет, който да наподобява и да изпълнява ролята на микрофон). Позволено е да говори само човекът, който държи микрофона; останалите трябва да слушат и да гледат говорещия. След като се изкаже, той подава микрофона на следващия желаещ да говори.

Човешка машина

Това е упражнение без думи, което показва как членовете на групата могат да бъдат отзивчиви и да влагат своя индивидуален принос в един хармоничен процес.

Инструкции:

1. Приканете участниците да се наредят в кръг.
2. С телата си те трябва да конструират голям работещ механизъм.
3. Помолете един да започне. Той или тя може да избере някакво просто повтарящо се движение, например да вдига и да спуска ритмично едната си ръка. В същото време може да издава някакъв отличителен звук, например дълго изсвирване.
4. Приканете следващия да застане близо до първия, така че да се докосват. Той избира своето движение и звук, например да се клати насам-натам и да тиктака, като влиза в ритъма на първия човек.
5. Поканете още доброволци, един по един. Те могат да се включат към всяка вече съществуваща част на машината. Свободни са да внесат свое уникално движение и звук.
6. Накрая цялата група трябва да бъде взаимно свързана и да се движи в синхрон, като издава най-различни звуци.
7. Когато всички са включени в механизма и машината работи гладко, можете да поемете ролята на „оператор” и да накарате машината да работи шумно или тихо, на високи или на ниски обороти.

Обсъждане:

- Какво общо виждате между „машината” и групата, в която всички си помагат и учат заедно?
- Какви умения им бяха необходими? Отговорност? Умение да слушаш и да откликваш? Сътрудничество?

Юмрук и длан

Тази игра провокира нагласи към сътрудничество.

Инструкции:

1. Напишете върху постер точките, които ще получават играчите.
2. Помолете участниците да се разделят по двойки; единият е А, другият е Б.
3. Двамата скриват ръце зад гърба си и броят до три.
4. На 3, те трябва да протегнат ръка пред тялото си и да покажат юмрук или длан.

5. Двойките записват резултатите си.
6. Играят се 10 кръга.
7. В края на играта на флип-чарта се изписват индивидуалните резултати и общият резултати на всяка двойка.

Точки

А	Б	А	Б
Юмрук	Длан	4	0
Длан	Длан	3	3
Юмрук	Юмрук	0	0
Длан	Юмрук	0	4

Обсъждане:

Задайте следните въпроси:

- Кой има най-висок резултат? Каква е тайната на успеха?
- Кой има най-нисък резултат? Какво е усещането? Каква е причината?
- Има ли двойка, където двамата са се договорили да си помагат? Някой нарушил ли е договорката? Защо? Как се е почувствал партньорът?
- Сравнете общите резултати между двойките, където хората са били съперници с групите, където хората са били партньори. Партньорството има ли предимства? Какви? (Общият резултат? Чувствахте се добре? Приятели ли сте?)

Моят герой

Упражнението е подходящо за по-добро взаимно опознаване в групата. То събужда любопитство към чуждите ценности. Всички ние уважаваме и се възхищаваме от хората, които ни вдъхновяват. Понякога те се превръщат в нашите модели за подражание.

Инструкции:

1. Ако групата е голяма, разделете участниците на групички от 5-6 човека.
2. Помолете участници да изберат, всеки сам за себе си, трима свои герои.
3. След около пет минути ги поканете да споделят своите избраници и да обяснят защо им се възхищават. Оставете време за непринуден разговор и въпроси.
4. Помолете всяка групичка да изброи на флип-чарта имената на героите, тяхната националност и евентуално областите, в които са се прочули, например спорт, музика, култура, политика.
5. В пленум, поканете всяка група да представи своята класация на другите групи.

Раницата

Упражнението е подходящо за получаване на обратна връзка от учениците в края на обучителната програма. Това упражнение включва рисуване и творческо въображение.

Инструкции:

1. Вие сте в края на обучението. Помолете участниците да нарисуват една раница. Раницата съдържа всичко онова, което искат да отнесат със себе си.

2. Нека да помислят за всичко научено и ценно. Съдържанието на раницата може да включва книги, снимки или картини, чувства, познанства, идеи, нови възгледи за света, извлечени поуки и умения от преодоляването на някоя трудност или ценности.
3. Могат да изобразят и неща оставени на земята – неща, с които искат да се разделят. Това могат да бъдат лоши навици, стари идеи, трудни моменти, нездравословна храна, безсъние – на практика всичко!
4. Участниците могат и устно да споделят в кръга какво биха искали да вземат със себе си в раницата и какво биха искали да оставят.

Правила за поведение на фасилитатора

Този наръчник е предназначен за ползване от учители, т.е хора, добре подготвени в педагогическите техники, но е силно препоръчително по време на интерактивните занимания учителят да съблюдава следните ключови правила за поведението му като фасилитатор, които насърчават участието на всяко дете:

- Всички деца и фасилитаторът са седнали в кръг (като равностойни)
- Въведени са основни правила за дискутиране – изслушване, уважителен тон и подходящ език, критики и обвинения не се насърчават, всеки има право на мнение и т.н.
- Фасилитаторът има ясна комуникация с групата и задава отворени въпроси
- Тихите деца са подтиквани да се включат, но не се притискат да участват
- Фасилитаторът създава условия за групова работа и насърчава ученето чрез правене и общуване между учениците
- Фасилитаторът създава различни групови роли (напр.говорител на групата; някой, който записва;някой, който следи времето; някой, който носи материали и т.н.), за да осигури равностойно въвличане на децата в дейностите
- Фасилитаторът следи за толерантното отношение във всеки един момент – внимава дадена дейност да не доведе до присмиване или смущение на някое дете
- Фасилитаторът не се стреми да контролира всичко, което става във всеки един момент. Просто е внимателен, без свръх-контрол.

Методи и техники за развиване на уменията да дискутираш

Дискусиите ни позволяват да упражним уменията да слушаме и говорим, да работим в екип, да зачитаме правата на другите. За да могат всички да вземат участие, групата не трябва да бъде прекалено голяма. Ако групата е прекалено голяма - например над 15-20 човека, разделете я на няколко по-малки групи за дискусиите.

За да насърчите активността и диалога, разположете участниците в кръг или полукръг, така че да се виждат взаимно. В началото обсъдете и се споразумейте за общи насоки и правила, например:

- Говори се един по един.
- Никой няма право да съди, преценява или да се присмива на другите.

- Всеки трябва да изхожда от собствената си позиция и опит и да не прави обобщения от името на другите; тоест говори се в първо лице, единствено число.
- Помнете, че винаги може да има повече от един „правилен” отговор.
- Договорете клауза за поверителност, когато обсъждате деликатни въпроси.
- Всеки има правото на мълчание и въздържане от дискусия по даден въпрос.

Водене на дискусии – съвети за фасилитатора

След всяка дейност трябва да има достатъчно време, за да се споделят мнения от всеки, който желае.

- Създайте добра работна атмосфера, която позволява на всеки да изразява себе си свободно и да бъде чул. В началото на груповата работа трябва да има упражнения за опознаване и развитие на доверие един към друг. Физическото обкръжение да осигурява комфорт за всеки.
- Поканете участниците да споделят своите мнения или свържете преживяванията им с темата на дискусията (напр. какво са научили за себе си, какво са научили за темата, как ще продължат и ще използват наученото)
- Използвайте думи, изрази и език, близък до участниците

Примерни модели за уроци по епизодите от филма „Уроци по толерантност”

Екипът ни подготви примерни уроци към всеки един от епизодите от филма „Уроци по толерантност”, които дават насоки на учителя за начина на структуриране на часа, последователността на различните форми на предаване на знания и за сформирането на умения. В допълнение на краткия наръчник тук е предложено по още едно упражнение, съобразено с възрастта на целевата група ученици. Но учителят е свободен да подбере други упражнения, свързани с темата от съответния епизод, по негово усмотрение, имайки предвид спецификите на обучаваната аудитория. Към всеки от епизодите са разработени презентации с теоретична и практическа насоченост в сферата на дискриминацията, които могат да бъдат полезни на учителя/ фасилитатора за самоподготовка по темата - примери от практиката на Комисията за защита от дискриминация, които ще му позволят да представи на децата кое поведение се приема за дискриминация и съответно подлежи на санкциониране.

Занятие по първи епизод Топката

Тема – Слово на омразата

Обучителни цели:

- Да се запознаят учениците с термина ”слово на омразата”
- Да се подтикнат децата да разсъждават върху границата между свободата на словото и дискриминацията
- Да се осъзнае, че езикът е натоварен както с ценности, така и с предразсъдъци

- Да се научим да ценим и използваме недискриминиращ и толерантен език.

Условия:

- Времетраене - 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, уголемено копие на таблицата, листове за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Препоръчително е преди навлизане в дълбочината на занятието да приложите подходящо според вас упражнение за начало на груповата работа сред посочените по-горе в този наръчник.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност”, Епизод №1 – Топката** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Позната ли ви е ситуацията?
 - Какво знаете за свободата на словото?

Разяснете значението на свободата на словото/ свободата на изразяване и на словото на омразата/враждебната реч като използвате Речника на понятията и Катоалога на правата на човека. Прочетете на учениците текстовете на :

Чл.10 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи

Чл.11 от Хартата на основните права на ЕС

Чл.19 - от Международния пакт за граждански и политически права

Чл.38- Чл.41 от Конституцията на Република България

Посочете, че свободата на словото дава право на детето свободно да се изразява (своето мнение, възгледи и убеждения), но поставя граници на тази свобода, когато тя нарушава правата на човека и репутацията на другите, в частност правото на равно достойнство.
 - Можем ли винаги да говорим, каквото си искаме?
 - Казаното от Елена – факт или мнение?
 - Използването на какъв език би нарушило правата на другите или тяхната репутация?
 - В този случай какво означава „свободата на словото”?
 - Как бихте реагирали, ако трябваше да се намесите?
 - Как бихте се почувствали или реагирали, ако към Вас бъдат отправени подобни вербални атаки?

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още едно, което според нас е подходящо за ученици от прогимназиалния курс на

образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията. Също така може да погледнете предложеното упражнение към този епизод в разширения наръчник за началния етап на образованието.

Упражнение „Светло бъдеще”

Инструкции:

1. Разделете групата на малки групи от 6 до 8 човека.
2. Поканете всяка група да се оттегли да работи в някой ъгъл на стаята.
3. Раздайте по един постер и един маркер на всяка група и ги помолете да копират следната таблица:

+	0	-	

4. Обяснете, че това упражнение е посветено на езика, който използваме, затова участниците трябва да изброят изрази с думи като бяло, черно, циганско, еврейско, турско, арабско, арменско, българско, руско и т.н. Нека помислят как се използва думата в изказа. Ако фразата има положителен смисъл, тя се записва в първата колона. Ако носи неутрално послание, се записва във втората колона, а ако е натоварена с негативен смисъл, се записва в третата. Например изразът „Бъдещето е в черни краски” трябва да се постави в третата колона, тъй като не вещае нищо добро. На много езици съществува изказа „циганско лято”, когато времето остава топло и хубаво до средата на есента. Затова трябва да се впише в първата колонка. Тази част на играта продължава 15 минути.

5. Помолете групите да прегледат фразите в третата колонка, тези с отрицателен смисъл, и да предложат алтернативни изрази. Запишете ги в четвъртата колонка, която може да се озаглави „алтернативен език”.

6. Когато групите са готови, окачете на показ работните листове и поканете групите една по една да прочетат своята колекция от фрази и изрази.

Обсъждане

То трябва да фокусира върху избраните изрази:

- Коя колонка изобилстваше с най-много такива фрази?
- Какви думи открихме в първата, втората и третата колонка?
- Тъй като езикът не е неутрален, какви ценности отразява той от нашата собствена култура и чуждите култури?
- Трябва ли да използваме език, който не е натоварен с негативни внушения за другите култури?
- Защо?
 - Как трябва да променим езика си?
 - Има ли думи, които се повтарят в трите колонки?

- Защо едни и същи думи се преценяват като негативни от някои хора и като неутрални от други хора?
 - Има ли думи, които са негативни само за момчетата или само за момчетата?
 - Има ли значение как е казана думата ? Или от кого?
 - Дали обидите, подигравките и прякорите са форма на тормоз (виж в Речника на понятията - тормоз и булинг)? Защо ?
- Насочете вниманието на групата към трета колонка. Прочетете думите и попитайте децата:
 - Трябва ли да се позволява на хората да казват такива думи ?
 - Какво трябва да се направи, когато това се случи?
 - Кой има отговорността да спре враждебната реч – учителите или децата?

Групово обобщение:

Запознайте учениците с Член 4 от Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на расовата дискриминация и дайте примери за враждебна реч, като ползвате презентацията към епизод 1-ви, налична на уебсайта – примерите от практиката на КЗД. Накарайте учениците да коментират примерите в светлината на Член 4. Какви са изводите?

Занятие по втори епизод Нови места

Тема – Включването и изключването

Обучителни цели:

- Да се осъзнаят политическите и социални механизми, които разделят обществото
- Учениците да осъзнаят влиянието на тези разделения върху техните отношения с връстниците им
- Да осъзнаят действията си, с които на практика включват или изключват свои съученици

Условия:

- Времетраене - 40мин или 2x40 мин (ако приложите упражнение за замявка и за завършек, времето от един учебен час няма да е достатъчно).
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, 3 различни системи от цветни лепящи се точки, флипчарт хартия, маркери, хартиено тиксо

Препоръчително е преди навлизане в дълбочината на занятието да приложите подходящо според вас упражнение за начало на груповата работа сред

посочените по-горе в този наръчник или избрано от тези, публикувани в секция Упражнения на уебстраницата на проекта.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност”, Епизод №2 – Нови места** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Позната ли ви е тази ситуация?

Запознайте учениците със значението на включване и изключване и тяхната връзка с дискриминацията, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците с правото на защита срещу мъчения и лошо отношение; право на равенство и защита от дискриминация (виж Катоалога на правата на човека). Ползвателна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 2, публикувана на уеб страницата на проекта.

- Кой носи отговорността за това, че Айша седи самичка на чин – тя, другите ученици или учителката?
- Вие бихте ли седнали до Айша или щяхте да си останете на избраното място?
- Защо бихте постъпили по този начин?
- Какви са нагласите към различните етнически групи и допустимо ли е да се поддаваме на общите нагласи и настроения? Ако се съгласим с тях и позволим да бъдем повлияни, губим ли способността си да преценяваме хората според техните индивидуални характеристики?
- Как бихте се почувствали или реагирали, ако вие бъдете изолиран/ изключен?
- Защо Айша казва, че за нея не е проблем да стои сама на чин, даже така й харесва повече? Ако бяхте на мястото на Айша, вие бихте ли казали същите/подобни думи или не? Защо? **(Запознайте учениците с явлението автодискриминация - форма на самодискриминиране на основата на това, че индивидът е нежелан и/ или изключен от болшинството от останалите членове на обществото, заради което пренебрегва собствените си права (не ги защитава и/или се отказва от тях, повлиян от общите нагласи), за да се даде предимство на другите и за да не предизвиква ръст на негативно отношение към себе си.**

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящо за ученици от прогимназиалния курс на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение „Етикети”

Инструкции:

1. Кажете на учениците, че те ще играят една игра, в която трябва да поздравят другите участници в групата по различен начин в зависимост от цвета на точките, залепени на челата им.
2. Помолете 12 ученика от класа, по желание, да излязат извън класната стая. Залепете им по една точка – четири зелени, четири жълти и четири червени.
3. Помолете участниците да си затворят очите докато лепите точките на челата им. Те не трябва да знаят каква е точката на челото им.
4. Помолете(насамя) учениците, останали в стаята да се отнасят с влизащите им съученици в зависимост от цветът на точката, върху челата им:
Тези със зеления стикер са много важни хора и вие сте много радостни да ги видите и поздравите.
Тези със жълтия стикер са обикновените хора, които срещате ежедневно. Можете да ги поздравите или просто да минете покрай тях без да им обръщате внимание.
Тези с червения стикер са хората, които не просто не искате да поздравите, а дори предпочитате да не ги виждате. Смятате, че те могат да ви причинят проблеми. Затова и се опитвате да ги избягвате.
5. Прекратете играта (след 5-10 минути) и карате хората с точките да се разделят на групи в зависимост от това с какъв цвят точка мислят че имат.
6. Питате всяка група как са се приели отношението на другите и как са се чувствали.

Обсъждане:

Споделяне от ролите:

- Какво е чувството да имаш червена, жълта или зелена точка на челото ти?
- Как се чувствахте и какво си мислехте, кога вашите съученици се отнасяха към вас по този начин?

Споделяне от публиката:

- Какво си мислехте за вашите съученици с точки в различен цвят?
- Забелязахте ли някакви разлики в тяхното поведение?

Дискусия:

- Има ли някакви групи от хора в нашето общество, които са изключени или редовно дискриминирани? Ако да, кои са те? Кои са червените?
- Има ли групи в обществото, които са привилегирани? Ако е така, кои са те? Кои са Зелените?
- Кои са жълтите?
- Какво е влиянието на този вид дискриминация?
- Как можем да преодолеем този вид дискриминация? Какво можем да направим заедно?
- На какви реални случаи от вашия клас ви напомня тази игра?
- Съгласни ли сте с твърдението ”Щом всички изолират някого, значи причината е в него/нея.”
- Кога приятелските групи се превръщат в привилегирани кръгове?

Групово обобщение:

Какво ви направи най-дълбоко впечатление?

Какво научихте от това упражнение?

Какво ще направите в бъдеще, когато се озовате в подобна ситуация?

Други подходящи упражнения : „Аз също”; „ Една крачка напред” ; „Пробий кръга” (текстовете на тези упражнения може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата).

За завършек може да направите упражнението „ Игра за финал” (текстът на играта може да намерите в секция упражнения) - чудесен подход за получаване на обратна връзка в няколко кръга. Колкото повече кръгове правите, толкова повече информация получавате.

Занятие по трети епизод Майката на Елиас

Тема – Езиковата бариера, идентичността и толерантността

Обучителни цели:

- Учениците да преживеят дискриминация
- Да се изостри вниманието към езиковите бариери като форма на дискриминация в училище
- Да се усетят трудностите и емоционалния шок, които преживяват бежанците в процеса на кандидатстване за убежище
- Сформиране на познания за толерантността

Условия:

- Времетраене - 2x40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листове за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки, **копие за всеки от формуляра “Молба за убежище”**.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №3 – Майката на Елиас** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Ситуацията позната ли ви е? Запознайте учениците със значението на понятията толерантност, етническа група, етническо малцинство, етноцентризъм, асимилация, малцинство, мнозинство, използвайки Речника на понятията. Прочетете текстовете на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, досежно съхраняване и развитие на културната идентичност на малцинствата

– име, език, култура и др.(виж в Кataloга на правата на човека). Запознайте учениците с Конвенцията за статута на бежанците, която ще намерите в материалите към Кataloга на правата на човека. Направете разлика между **бежанци**, **имигранти** и **емигранти**. **Бежанците** са хора, напускащи собствената си страна по произход и отиващи в друга държава, за да спасят живота си, заради това, че в собствената им държава животът им е в реална опасност поради политически, религиозни, етнически или други причини. **Имигранти** – хора, които идват от друга държава в своята страна в търсене на по-добри икономически условия, но иначе животът им в страната по произход не е изложен на опасност. **Емигранти** – хората от своята държава, които я напускат и се установяват да живеят в друга държава най-вече по икономически причини; в чуждата държава, в която са се установили, те се явяват имигранти. Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 3, публикувана на уеб страницата на проекта.

- Случвало ли ви се е да се чувствате различни понеже не говорите езика или понеже не произнасяте правилно някои думи?
- Случвало ли ви се е да не разбирате какво ви говорят? Как реагирахте?
- На какъв език трябва да говори Анна на майката на Елиас? Защо?
- Ако бяхте на мястото на майката на Елиас как щяхте да разтълкувате настоящите опити на Анна да разговаря с Вас на английски, въпреки вашите усилия да говорите на български?
- Запознайте учениците с други текстове от Декларацията за принципите на толерантността, както ги осведомете за Международния ден на толерантността (16-ти ноември), за Международния ден на майчиния език (21-ви февруари) и Международния ден на бежанците (20 юни).

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от прогимназиалния курс. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията. Също така погледнете упражнението към този епизод, предложено в разширения наръчник за началния етап на образованието.

Упражнение „Езиковата бариера”

Инструкции: Кажете на учениците, че сега ще симулирате ситуация на кандидатстване за убежище в бежанската служба. Те ще влязат в ролята на бежанци, а Вие – в ролята на служител в службата.

Подготовка: Подредете стаята така, че да седнете зад бюро и да изпълните ролята на бюрократичен служител на бежанските служби.

1. Изчакайте участниците да влязат в стаята, но без да ги поздравявате и да показвате, че сте забелязали присъствието им. Не казвайте нищо.
2. Изчакайте няколко минути и раздайте на участниците по един екземпляр от Молбата за убежище и химикалка.
3. Кажете им, че имат 5 минути да попълнят формуляра, но не казвайте нищо повече. Игнорирайте всички въпроси и протести. Ако се налага да кажете нещо, използвайте чужд език (или измислен език) и жестове. Сведете общуването до минимум. Помнете, че проблемите на бежанците не са ваша грижа, вашата работа е само да раздадете формулярите и да ги съберете обратно!
4. Дръжте се грубо със закъснелите (например, „Закъсняхте. Вземете формуляра и го попълнете. Остават ви 5 минути.”)
5. Когато петте минути изтекат, съберете формулярите, без да се усмихвате и без да установявате личен контакт.
6. Извикайте първото име от попълнените формуляри и кажете на човека да излезе напред. Прегледайте формуляра и направете някакъв коментар, например, „Не сте отговорили на осми въпрос” или „Виждам, че сте дали отрицателен отговор на шести въпрос. Отказва ви се убежище.” Кажете на човека да си седне на мястото. Не позволявайте да ви заговори. Преминете веднага към следващия кандидат.
7. Повторете процеса няколко пъти. Не е необходимо да извикате всички по име, важно е участниците да разберат какво се случва.
8. Накрая излезте от ролята и поканете участниците да излязат от ролите си.

Обсъждане:

Споделяне от ролите:

- Как се чувствахте в ролята на бежанци?
- Изненада ли ви поведението на служителя? Как си го обяснихте?
- Как се почувствахте докато попълвахте формуляра?

Дискусия:

- Това реалистична симулация ли е на онова, което преживяват търсещите убежище?
- Смятате ли, че бежанците получават справедливо отношение когато кандидатстват за убежище във вашата страна? Защо?
- Какви могат да бъдат последствията за човека, на когото се отказва убежище?
- Попитайте участниците дали някога са се озовавали в ситуация, където не говорят езика и са се изправяли срещу служител – полицаи или контролор, който проверява билетите? Какво е усещането?

Съвети за водещите

Тази игра не е трудна за водещия: важното е да бъдете непреклонни в ролята си на сериозен, строг бюрократ. Несгодите на бежанците не са ваша грижа; вие сте тук да си вършите работата! Истината е, че повечето хора не желаят бежанци в своята страна. Имиграционните служители изпълняват указания да подлагат бежанците на много щателна проверка и да допускат в страната само онези, които имат редовни документи за самоличност и които попълват правилно молбата. Бежанците обикновено не владеят добре езика на чуждата страна и се затрудняват при попълването на формулярите. Те са физически изтощени и емоционално стресирани. Трудно им се да разберат защо молбата им е отхвърлена и какви са основанията.

За раздаване: Формуляр „Молба за убежище” – виж на следващата страница

Други подходящи упражнения за разбиране и уважаване на етнокултурните различия: „Антонио и Али” ; „Направи го” или „Просто го направете” (друг вариант на същото упражнение). Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка .

За завършек може да опитате упражнението „Раницата”. То ще ви отнеме допълнително време, което е необходимо да предвидите при вземането на решението колко учебни часа ще продължи занятието по този епизод.

Формуляр „Молба за убежище”

1. Családi és utónév

2. Дата і місця народження

3. Viimeisin osoite

4. Անձնագրի համարը

5. Επάγγελμα ή κύρια απασχόληση

Başvuran kişiye eşlik eden refakatçı
6. veya yakınlarının isimleri

7. Meio e local de entrada no país

8. Ghaliex titlob ghall-azilju?

Свидетельство преследований, на основании
9. которых составлено заявление

10. Avez-vous présenté une demande d'asyle auparavant?
Veuillez donner des détails sur les pays, les dates et les motifs.

11. Dali imate rodnini ili poznanici vo ovaa zemja? Ako imate,
navedete gi iminjata i adresite.

12

ما هي اللغات التي تتكلمها
وما هي مستوى ثقافتك

Занятие по четвърти епизод Работа с чук

Тема – Предразсъдъци, тормоз и булинг

Обучителни цели:

- Да се поради разбиране какво означава да принадлежиш към някое малцинство
- Да се разбере как липсата на равни възможности в обществото е източник на дискриминация и изключване
- Да се насърчи съпричастността с другите, които са различни от нас
- Учениците да разберат как предразсъдъците мотивират поведението ни

Условия:

- Времетраене - 3 x 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, ролеви карти, списък на ситуациите, по възможност: пособия за рисуване, за изработване на табелки с имената на участниците и/или картинки, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки, комплект лепящи се листчета

Работна фаза

- **Гледане на филма "Уроци по толерантност" Епизод №4 – Работа с чук** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Изпадали ли сте в подобна ситуация? Запознайте учениците с понятията тормоз, булинг, антисемитизъм, ислямофобия, малцинство, мнозинство, стереотипи и предразсъдъци, използвайки Речника на понятията. Преди да ги запознаете с тези понятия, може да приложите техниката на мозъчната атака като задавате въпроси какво е тормоз, булинг, защо се случват, да дадат примери за тормоз, предразсъдъци и стереотипи и едва в края на занятието да запознаете учениците с тези понятия.
 - Според вас поведението на Халил спрямо Давид тормоз ли е? Според Вас каква е причината Халил да се отнесе по този начин спрямо Давид?
 - Как бихте се чувствали на мястото на Халил, ако сте в нов клас и не изговарят правилно името Ви?
 - Добро решение ли е тормозеното момче да бъде преместено на друго място в класната стая?
 - Виждали ли сте приятели да се обиждат едни други на етническа принадлежност?
 - Как бихте се почувствали, ако ви се подиграваха и тормозеха задето идвате от друг регион на страната или защото изповядвате различна религия?

- Ако нещо подобно се случи между съученици във вашия клас, как бихте реагирали? Бихте ли се наели да търсите решение на конфликта и какво решение бихте предложили?

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от прогимназиалния курс. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение „Една крачка напред”

Подготовка

- Адаптирайте ролите и „ситуациите” към вашата група. Изработете ролева карта за всяко дете.
- Може да се работи и с 24 доброволци, а останалите да бъдат наблюдатели
- Копирайте листа на ролите, изрежете картите и ги раздайте на участниците в групата.

Инструкции:

1.Поканете учениците да си изтеглят по една карта, на която е написана тяхната роля. Нека прочетат наум картата и се опитат да се идентифицират с човека от нея. За целта е добре да си измислят име и да го залепят на дрехата си, да си представят как изглеждат, да си представят улицата, къщата и стаята в която живеят. Нека се разходят мълчаливо за 1-2 мин. в стаята, влизайки в кожата на този човек.

2.Помолете участниците да седнат в кръг и със затворени очи да фантазират докато им четете следните въпроси

- ✓ Къде си роден/а? Как живееше като дете? Какво беше семейството ти?
- ✓ Как протича един твой ден от сутринта до вечерта?
- ✓ С какво се храниш? Какви дрехи носиш?
- ✓ Какви игри обичаш да играеш? С кого си играеш?
- ✓ Какво работят твоите родители? Добре ли живее семейството ти? Какво правиш през лятната ваканция? Имаш ли си домашен любимец?
- ✓ Какво те кара да се чувстваш щастлив/а? От какво се страхуваш?

3. Учениците трябва да запазят мълчание и да се наредят в редица по един. Когато заемат местата си им обяснете, че ще опишете някои от нещата, които могат да се случат на едно момче или момиче. Ако твърдението е вярно за детето, което си представят, че са, те трябва да излязат една крачка напред. Ако твърдението не важи за техния персонаж, остават на място.

4. Прочетете ситуациите една по една. Правете пауза между отделните ситуации, за да дадете на участниците достатъчно време да излязат напред. Кажете им да се огледат и да видят къде са другите

5. В края на играта поканете всички да седнат на мястото, където са стигнали. Помолете всеки подред да опише своята роля. След представянето, нека да помислят къде са се озовали в края на играта.

6. Преди да пристъпите към обсъждането, съобщете ясно и категорично излизането от ролите. Кажете на всяко дете: “Ти вече не си, ти си.....” Всеки ученик трябва да каже високо собственото си име. По този начин вие завършвате играта и се уверявате, че децата не са останали в ролята.

Обсъждане:

Споделяне от ролите:

- Как си представяше човека, чиято роля играеше? Познаваш ли някой като него?
- Как се чувстваше докато си представяше, че си този човек? Приличате ли си с този човек? Имаш ли такива приятели?
- Как се чувстваше, когато правеше крачки напред и виждаше, че другите остават зад теб?
- Как се чувстваше, когато оставаше на мястото си и виждаше как другите вървят напред?

Споделяне от наблюдателите:

- Какво забелязахте в поведението и изражението на съучениците си , които напредваха?
- А тези , които оставаха на място?

Дискусия:

- Тази игра прилича ли на истинския живот? По какъв начин?
- От къде черпим информация за такива хора?
- Кое дава на някои хора в нашето общество повече възможности отколкото на други? А кое ги обрича на по-ограничени възможности?
- Справедливо ли е едни хора да имат повече възможности в живота от други?
- Каква е разликата между “равното третиране на хората” и “социалната справедливост в обществото”?
- Как неравностойното социално положение на някои хора или етнически групи поражда дискриминационни нагласи в мнозинството? Можете ли да дадете примери?

За раздаване: ролеви карти

1. Ти си на 8 години. Заедно с двамата ти братя живеете в хубава къща с голяма градина и басейн. Баща ти е управител на банка. Майка ти е домакиня и се грижи за семейството.*	2. Ти си момиче на 13 г. с турски произход. Твоите родители са много религиозни хора. Ходиш на училище със забравка.	3. Ти си на 10 г. Живееш на село. Баща ти е фермер, а майка ти се грижи за кравите, гъските и кокошките. Имаш трима братя и една сестра.
4. Ти си единствено дете.	5. Роден си с увреждане и	6. Ти си на девет и имаш

Живееш сам с майка ти в апартамент в града. Майка ти работи във фабрика. На теб ти се отдават музиката и танците. На девет години си.	се придвижваш в инвалидна количка. Живееш в апартамент в града с твоите родители и двете ти сестри. И двамата ти родители са учители. На 12 години си.	по-голям брат. Живеете в апартамент в града с майка ви, която работи в голям магазин. Баща ти е в затвора.
7. Ти си на 17 и си дъщеря на местен banker. Възнамеряваш да учиш икономика в чужбина. Обичаш да спортуваш.*	8. Ти си момче на 12 години. Родителите ти са безработни журналисти и продават вестници за да печелят нещо. Напоследък пушиш марихуана с едни момчета, които не ходят на училище.	9. Ти си на 13 г., най-голямото от шест деца. Баща ти е шофьор на камион и постоянно пътува, а майка ти е келнерка и често работи нощем. Така че все трябва да бавиш малката си сестричка.
10. Твоите родители са се развели когато си бил бебе. Сега си на 12 г. Живееш с майка ти и нейния приятел. В почивните дни гостуваш на баща ти, новата му жена и двете им малки деца.	11. Ти си на 11 г. От съвсем малък живееш в Дом за деца, лишени от родителски грижи понеже твоите родители не можели да се грижат за теб.	12. Ти си на осем. Заедно със сестра ти живеете при баба и дядо ви в малко градче. Родителите ви са разведени и майка ви работи като секретарка в големия град. Рядко виждаш баща си.
13. Имаш дислексия, затова изоставаш с два класа от твоите връстници. На 10 години си и си по-висок от останалите деца в класа, които са 8-годишни. Родителите ти работят и нямат време да ти помагат с домашното.	14. Твоята майка е умряла при раждането ти. Баща ти се оженил повторно и сега живееш с него, мащехата ти и нейните две дъщери. Ти си на 8 години, а те са тийнейджърки. Баща ти е адвокат.	15. Ти си на 8 години, най-малкото от три деца. Семейството ти живее в къща с басейн в кв.Бояна в София. Баща ти е министър в правителството, което е на власт в момента. Често пътувате на екскурзии в чужбина.*
16. Бил си бебе когато родителите ти са имигрирали в тази страна. Сега си на 10 г. Живеете в квартал населен главно с имигранти. Баща ти държи магазинче.	17. Ти си на 11 г. Живееш на село заедно с твоите родители и по-малки брат и сестра. Вашите имат пекарна. Понякога ти се присмиват понеже си доста дебел.	18. Ти имаш астма и често отсъстваш от училище когато не се чувстваш добре, особено през зимата. Прекарваш много време вкъщи, затворен, пред

Говориш и двата езика на новата и старата родина, затова често превеждаш на майка ти и баба ти.		телевизора, пред компютъра в интернет. Чувстваш се самотен, защото родителите ти ходят на работа. На 13 г. си.
19. Ти си детето на американския посланик в тази страна. Посещаващ дипломатическо училище. Носиш очила с дебели стъкла и малко заекваш. На 11 години си.*	20. Двамата с по-големия ти брат сте много добри по математика, физика, езици и почти всички други предмети. Родителите ви са университетски преподаватели. Постоянно ви пращат на специални курсове и учебни лагери, където се подготвяте за олимпиади.*	21. Ти си на 12 г., от ромски произход. Живееш на края на малко селце в малка схлупена къщичка без баня. Имаш шестима братя и сестри.
22. Ти си на 7 години и живееш в ромски квартал, в който няма канализация. Често спира тока и къщите са като колиби. Имаш 3 братя и 3 сестри, родителите ти са безработни. Налага се всеки ден да просиш на улицата. Все още не си тръгнал на училище.	23. Ти си момиче на 14г. Живееш в хубава къща. Имаш по-малък брат. Майка ти е домакиня, а баща ти има собствен бизнес и печели добре. Имаш приятел, който е с 3 години по-голям. Бременна си в 6 месец, защото не сте използвали предпазни средства.	24. Ти си на 14г. и си зависим от хероин. Родителите ти са богати, но са много заети със своята работа и рядко имат време за теб. Често пътуват в командировки. Движиш се в една голяма компания, където ти обръщат внимание. Посещенията на училище стават все по-трудни.

Твърдения:

Ситуации и събития

Прочетете на глас първата ситуация. Кажете:

“Всеки за когото това твърдение е вярно – да направи една крачка напред. Този, за когото твърдението не е вярно – да си остане на мястото.”

След като прочетете всяка ситуация, дайте време на децата да направят крачка напред и вижте кой къде се намира.

1. Ти и твоето семейство винаги разполагате с достатъчно пари, за да живеете добре.
2. Ти живееш в хубав апартамент с телефон, телевизор, компютър.

3. Никой не те дразни или отбягва /изолира заради различната ти външност или увреждане / недъг.
4. Хората, с които живееш се допитват до твоето мнение по всички важни решения, които те касаят.
5. Учиш в добро училище и посещаваш извънучилищни дейности и спортни занимания.
6. След училище ходиш на курсове по рисуване и музика.
7. Не се страхуваш, че полицаите могат да те спрат за проверка.
8. Живееш с възрастни, които те обичат и винаги са ти мислили най-доброто.
9. Никога не си се чувствал дискриминиран заради произхода на твоите родители, потекло, религия или култура.
10. Ходиш редовно на профилактични медицински и стоматологични прегледи, дори когато не си болен.
11. С твоето семейство ходите на почивка всяка година.
12. Можеш да поканиш приятели на вечеря или на гости у вас.
13. Когато пораснеш ще можеш да учиш в университет или да си избереш професия, която харесваш.
14. Не се страхуваш, че може да те тормозят или нападнат на улицата, в училище или в твой квартал.
15. Героите в телевизионните сериали и филмите живеят общо взето като теб.
16. Ти и твоето семейство ходите на кино, в зоологическата градина, музей, сред природата и на разходка поне веднъж в месеца.
17. Твоите родители, баби и дядовци и дори прабаби и прадедовци са родени в тази страна.
18. Купуват ти нови дрехи и обувки винаги когато имаш нужда.
19. Имаш достатъчно време за игри и приятели, с които да си играеш.
20. Имаш достъп до компютър и Интернет.
21. Чувстваш се ценен за нещата, които умееш да правиш и насърчаван да развиваш способностите си.
22. Смяташ, че те очаква щастливо бъдеще когато пораснеш.

Съвети за фасилитатора

- Изработете ваши собствени ролеви карти! Предложените тук са замислени като модел. Колкото по-вярно отразяват вашата действителност картите, толкова повече ще научат децата от играта. Адаптирайте ролите, за да не поставите в неудобно положение детето, чиято житейска ситуация напомня твърде много на някоя от ролите. Тъй като водещият не може да познава житейската ситуация на всяко дете, може някое дете да се вживее в ролята и да се разстрои. Водещият трябва да бъде много чувствителен в това упражнение и да следи внимателно децата, които не успяват да излязат от ролята или които се държат особено. В такъв случай водещият трябва да поговори насаме с детето.
Много е важно децата да запазят мълчание когато получават своята роля, да си представят живота на човека, когото ще изиграят и да пристъпват напред

в съответствие с живота на този човек. По този начин се запазва елементът на интерес и неизвестност, като същевременно се улеснява съсредоточаването върху ролята, децата не се разсейват и се вживяват в образа.

- Тази игра може да извика силни емоции и колкото повече деца изразят чувствата си, толкова по-голяма полза ще имат. Отделете повече време за обсъждане, ако е необходимо. Това упражнение може да се проведе на открито или в голяма зала. Важното е децата да останат по местата си когато разкриват своите роли, тъй като по-малките деца имат нужда от нагледни аргументи, за да осъзнаят неравенството и да го свържат с ролята на човека. Силата на тази игра е, че децата виждат как се увеличава разстоянието между участниците, особено в края.
- По време на обсъждането проследете откъде децата са черпили знания за живота на човека, чиято роля е трябвало да играят. От личен опит или от други източници на информация (например други деца, възрастни, книги, телевизия, анекдоти)? Запитайте ги дали тези източници на информация за надеждни и достоверни. По този начин ще им покажете как действат стереотипите и предразсъдъците.

Децата обикновено са наясно, че другите имат повече или по-малко от тях. Но те рядко осъзнават собствените си привилегии. Тази игра ще им помогне да видят своя живот в контекста на цялостната картина.

Обобщение:

Запознайте учениците с понятията „предразсъдъци”, „стереотипи”, „тормоз”, „булинг”, като ползвате Речника на понятията в уебсайта, както и презентацията към епизод 4. Примери за тормоз от практиката на КЗД може да намерите в почти всички презентации към отделните епизоди, от които да подберете най-лесно разбираемите за съответната целева група.

Осведомете учениците за 4-ти юни, който е обявен от ООН за Международен ден за защита на децата –жертва на агресия, разкажете им повече за подбудите и целите за отбелязване на един такъв специален ден. Преразкажете им статията на Мадлен Алгафари на достъпен за децата език http://society.actualno.com/news_106208.html.

Друго полезно, което може да споделите с вашите ученици : Разкажете им за случая, отразен в статията „Най-интелигентната българка е циганка „ <http://www.razkritia.com/41455/> .

Други подходящи упражнения : „Училищният автобус” , „Първото впечатление”, „Европа експрес”, „Имаме ли алтернатива”, „Противодействие на расизма”. Към всяко от тези упражнения има специфични въпроси, свързани с темата от епизода. Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка, последователно според степента им на сложност и в адаптиран вид съобразно възрастови специфики на учениците.

Занятие по пети епизод Опашката

Тема – Разпознай расизма

Обучителни цели:

- Учениците да се запознаят със същността на расизма
- Учениците да изпитат възгледите и мненията си за расизма, дискриминацията, ксенофобията и нетолерантността.
- Да разчупим бариерите в общуването и да окуражим всички да споделят мнението си.
- Да извадим наяве и да признаем различните мнения в групата.

Условия:

- Времетраене - 2x40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, списък с твърдения; листове за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №5– Опашката** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Озовавали ли сте се в подобна ситуация? Как се чувствате, ако някой ви пререди на опашката ?
 - Как реагирате, ако някой ви пререди на опашката в магазина?
 - Споделяте ли реакцията на младежа, който изтълкува пререждането като расизъм?
 - Според вас той защо реагира по този начин?
 - Вие бихте ли прередили някого на опашката, без да се замислите и кого бихте прередили по този начин?
 - Кого не бихте посмели да прередите ?

Запознайте учениците с понятието расизъм като използвате Речника на понятията.

Мозъчна атака: *Какво означава според вас думата “расизъм”?*

Запишете върху постер всички спонтанни предложения на учениците, генерирани за около 5 мин. След това обобщете казаното от тях и доизяснете понятието.

Расизъм е идеологията, която оправдава социалната несправедливост като твърди, че има по-висши и по-нисши човешки раси. Разликата между расите се предава по наследство, а не се обуславя от културно-историческите условия на живот на хората.

Попитайте децата дали знаят някакви примери от човешката история или

съвременен живот, които са прояви на расизъм. Добре е да се обсъдят фашистките действия срещу евреите, циганите и хората с увреждания; робството, Куклус-клан и т.н.

Хубаво е да се дадат и примери от училищното ежедневие – това са всякакви форми на тормоз(физически, вербален,социален) спрямо деца от етнически малцинства.

Въвеждане в понятията: Запознайте учениците с понятията “расизъм“, „расова дискриминация” , „ксенофобия” и „антисемитизъм” като използвате Речника на понятията и Катоалога на правата на човека. **Спомагателни материали за учителя:** Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Декларация за расата и расовите предразсъдъци, Декларация на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, Директива 2000/43, презентация към епизод 5 (всички материали са достъпни на интернет страницата на проекта).

Осведомете учениците за Международния ден за борба с расовата дискриминация - 21 март, като разкажете мотивите и поводът, по който този ден се чества в цял свят .

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още няколко, които според нас са подходящи за ученици от прогимназиалния курс на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията.

Упражнение „Каква е твоята позиция?”

Инструкции

1. Залепете лист А4 с надпис СЪГЛАСЕН от едната страна на стаята и друг лист с надпис НЕСЪГЛАСЕН от другата страна на стаята.
2. Обяснете, че ще прочете твърденията едно по едно. Участниците, които имат ясно мнение отиват при съответния надпис.Тези, които нямат мнение или не могат да решат, остават в средата на стаята, но нямат право да говорят.
3. Прочетете на глас първото твърдение.
4. Когато всички заемат избраната позиция, помолете застаналите до стените да обяснят защо са избрали това място. Те трябва да се стремят да убедят останалите участници в правотата си и да ги привлекат към своята позиция.
5. Търпеливото и мълчаливо изслушване е задължително.Тази част продължава 5 минути.
6. Когато всички се изкажат, поканете желаещите да сменят позицията си.
7. Сега прочетете второто твърдение и повторете процедурата.

Примерни твърдения:

- 1) “Да имаш лоша репутация е по-неблагоприятно за момичетата, отколкото за момчетата.”
- 2) „Мюсюлманите не могат да се интегрират в европейските общества.”
- 3) „Национализъм означава война.”
- 4) “Младите хора мислят, че да се говори с възрастните за живота е загуба на

- време.”
- 5) „Мъжете са по-големи расисти от жените.”
 - 6) „По-добре да си чернокож отколкото гей.”
 - 7) “Без намесата на възрастните, младите хора биха направили този свят по-добър”
 - 8) „Ромите са единственият истински европейски народ.”
 - 9) „Младите хора са по-склонни към расистките нападения от възрастните.”
 - 10) „Имигрантите отнемат жилища и работни места.”
 - 11) “Младите хора си влияят лошо един на друг и затова се нуждаят от дисциплина”
 - 12) “Браковете между хора от различни култури и вероизповедания са неуспешни”
 - 13) „Любовта може да разреши всеки проблем.”
 - 14) “Истинските мъже не плачат”
 - 15) “Ако мой приятел ми каже, че е хомосексуален, аз няма да се разделя с него.”
 - 16) “На земята съществува само една раса”

Обсъждане:

- Как се чувствате по време на упражнението?
- Труден ли беше изборът? Защо?
- Беше ли трудно да стоиш по средата и да нямаш правото да говориш?
- Какви аргументи използваха участниците – основани на факти или породени от емоциите?
- Има ли връзка между онова, което хората направиха и казаха по време на упражнението и действителността?
- Валидни ли са прочетените твърдения?
- Беше ли полезно това упражнение?

Съвети за фасилитатора:

За да повишите активността, поканете мълчаливите участници да изразят мнението си. Помолете по-разговорливите да изчакат реда си. Твърденията трябва да бъдат спорни, за да будят дискусия. Обяснете това в края на оценката. В зависимост от състава на групата, можете да поведете дискусията в няколко посоки:

- Въпреки че твърденията са двусмислени, в тях има известна истина. Обяснете, че хората тълкуват различно едно и също твърдение. Нормално е да мислим различно. Няма абсолютно правилна или напълно погрешна нагласа или позиция. По-важното е да знаем и разбираме причините, които мотивират позицията.
- Опитайте да изведете връзки с реалността на всекидневието. Често ние виждаме само едната страна на проблема. Понякога ни молят да подкрепим някоя кауза, без да ни дават шанс да помислим задълбочено, защо трябва да правим това.
- Попитайте групата как се отразява това на демокрацията.
- Доколко се вслушваме в аргументите на другите? Умеем ли да се изразяваме

ясно? Колкото по-неясно се изказваме, толкова по-вероятно е да бъдем разбрани погрешно.

- Последователни ли сме в нашите мнения и идеи?

Други упражнения, които може да адаптирате според възрастта и учебния профил на учениците Ви : Ролева игра „ Критичен инцидент” „Къде се намираш” ; „Противодействие на расизма „ (може да ги намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта).

Допълнително : Може да гледате в час филмът „ Познай кой ще дойде на вечеря „⁶ или избрани по преценка на учителя откъси от филма. Това би допринесло за разбирането, че изразяването на расизма може да се осъществи и само с жестове и мимики на лицето, които не е необходимо непременно да са придружени с вербални атаки или унижения (например кадрите: дъщерята съобщава на майка си имената на нейния любим и майка ѝ се възхищава, че звучат прекрасно; но в същото време се ужасява при вида на любимия ѝ - чернокожият лекар, който влиза у тях).

Занятие по шести епизод Рожденият ден

Тема – Религиозна толерантност

Обучителни цели:

- Учениците да се запознаят със същността на религиозната толерантност
- Учениците да разберат понятието ”равенство в третиране” по отношение на религиите

Условия:

- Времетраене - 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филм „Уроци по толерантност” Епизод №6 – Рожденият ден** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**
 - Изпадали ли сте в подобна ситуация?

⁶ Известен филм, САЩ / 1967 / 109 минути. Сценарист: Уилям Роуз, Режисьор: Станли Креймър, В ролите: Спенсър Трейси, Сидни Поатие, Катрин Хепбърн, Катрин Хогън, Сесил Келъуей. Дъщерята на семейство уважавани буржоа смята да се ожени за млад лекар. Той е поканен на вечеря, по време на която родителите на момичето с ужас откриват, че бъдещият зет е чернокож.

- Какво знаете за начина на хранене, позволените и забранените храни в различните религии?
- Какво според вас е най-доброто меню за рожден ден с много гости?
- Доколко трябва да се съобразявате с религиозните правила за хранене – вашите и на вашите гости?
- Можете ли и трябва ли да пренебрегвате правилата на вашата религия, ако принадлежите към религиозно малцинство?

Допълнително упражнение:

Инструкции

1. Възложете на учениците да размишляват индивидуално върху следните въпроси:
 - ✓ Религиозен ли сте и ако да доколко, коя е вашата религия?
 - ✓ Практикувате ли вашата религия, стриктно ли се придържате към нейните правила?
 - ✓ Кои са основните правила във вашата религия?
 - ✓ Знаете ли какво е да ви дискриминират заради религията, която изповядвате, или заради това, че не изповядвате никоя религия?
 - ✓ Как реагирате в такъв случай?
 - ✓ Как ви се отрази преживяването?
2. В малки групи, учениците споделят отговорите на тези въпроси. Един водещ в групата следи всеки да се изкаже и прави бележки с цел провеждане на груповото обобщаване.
3. Представител на всяка група обобщава основните прилики и разлики във впечатленията от своята група.

Обобщение:

Чрез дискусията учениците би трябвало да достигнат до извода, че религиите само на пръв поглед разделят хората, но в действителност ги правят по-добри, по-толерантни и състрадателни. Кървавите сблъсъци в миналото и терористичните атаки днес са породени от липсата на толерантност към религията на другите.

Запознайте учениците с понятията религиозна нетолерантност, толерантност, ислямофобия, антисемитизъм, равенство, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците със свобода на мисълта, съвестта и религията, използвайки Каталога на правата на човека, както и с правата на религиозните малцинства в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Допълнително (ще ви отнеме поне още един учебен час, който трябва да предвидите): Запознайте учениците с това, че религиозната нетолерантност може да има много по-сериозни и страшни последици. За целта може да ползвате няколко публикации от интернет издания, в които се съобщава за инциденти,

свързани с религиозната нетърпимост, които в цял свят се квалифицират като престъпления от омраза. Въведете учениците в дефиницията „престъпление от омраза” като ползвате Речника на понятията.

Подходящи публикации за посочване на примери:

1. ”Еврейското училище осъмна със свастики” - http://bnt.bg/bg/news/view/25069/evrejskoto_uchilishte_osymna_sys_svastiki и/или „Еврейското училище изрисувано със свастики. Който сее омраза днес, утре жъне бури” - <http://www.vsekiden.com/67043>⁷, както и Декларацията на Организацията на евреите в България „Шалом”⁸ по повод на изрисуваните на Международния ден за борба с расовата дискриминация свастики върху стените на 134 училище „Димчо Дебелянов” в град София, в което се преподава иврит - т.нар. еврейското училище - <http://shalompr.org/deklaraciya-na-oeb-shalom>.

Допълнителни ресурси за Холокоста и антисемитизма :

- Музей на Анне Франк в Амстердам, Холандия - <http://www.annefrank.org/en/>. На посочената интернет страница е представена базова информация за историята на Анне Франк (истинска история на евреи, бягащи от Холокоста), нейният дневник и случилото се с евреите по време на Холокоста. Музеят организира пътуващи изложби по цял свят⁹, но посъветвайте учениците си, ако пътуват до Амстердам, да не пропуснат посещението на този музей, който ще ги накара да изживеят историята на Анне Франк. Може да ползвате материали от сайта на музея за провеждане на обучение и дискусия за Холокоста и / или да продължите с посещение на Еврейския музей в София.
- Обучителни материали на ООН относно Холокоста <http://www.un.org/en/holocaustremembrance/educational.shtml>
<http://www.un.org/en/holocaustremembrance/filmseries.shtml>
- Международен учебен център за Аусшвиц и Холокоста http://en.auschwitz.org.pl/e/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
- Документални филми за Холокоста на интернет страницата на ООН - <http://www.unric.org/en/unric-library/14#dvds>

2. „Скинар пердаши забрадена студентка. Забрadena студентка от Турция стана жертва на плевенски скинар.”(интернет издание Правда - <http://pravda.bg/бой-заради-забрaдка/>¹⁰)

⁷ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

⁸ копие от Декларацията на ОЕБ”Шалом” може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

⁹ Виж графика на пътуващите изложби в целия свят през 2011 <http://www.annefrank.org/en/Worldwide/Travelling-exhibition/Venues/>. Може да подемете инициативата вашето училище/ град/ държава да станат домакини на пътуващата изложба като се свържете с управата на Музея „Анне Франк” в гр.Амстердам, Холандия.

¹⁰ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

3. „Масов бой между ВМРО и Свидетели на Йехова в Бургас”¹¹ - <http://dnes.dir.bg/news/vmro-svideteli-yehova-8443722> .

Подобни примери учителят може и сам да подбере - оскверняване на гробища или религиозни храмове, посегателства върху сгради на религиозни общности или други подобни, мотивирани от религиозна нетолерантност. Примерите могат да бъдат ползвани за дискусия относно последствията на религиозната нетолерантност не само за съответната религиозна общност, но и за обществото като цяло в контекста на съхраняване на мира и сигурността.

Занятие по седми епизод Новините

Тема – Стигматизация

Обучителни цели:

- Чрез работа с образи да се събуди интерес към ролята на медиите за зачитане правата на човека.
- Изследват въпросите на стереотипите и обективността в медиите
- Учениците да преживеят процеса на създаване на стереотипни образи на хора от друга етническа принадлежност
- Учениците да осъзнаят как тези образи обуславят нашите очаквания към тези хора

Запознаване на учениците с понятията малцинство / мнозинство и стереотипи / стигматизация (заклеймяване), слово на омразата, свобода на изразяването, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците със свобода на убеждение и изразяването му (свобода на словото и на изразяването); право на равенство и защита от дискриминация, използвайки Католака на правата на човека.

Условия:

- Времетраене - 40мин.
- Участници – учениците от един клас, подходяща възраст 5-8 клас
- Работна среда – класната стая да е подредена така, че учениците да могат да седнат в голям кръг, желателно е да има подвижни маси и столове, което ще осигури свободното движение в групата.
- Необходими материали – DVD филм, 40 фотографии от различни вестници; ножици и лепило за всяка група, маси с достатъчно голяма работна повърхност, така че работните групи да могат да разстелят материалите си, листи за флипчарт, комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки.

Работна фаза

- **Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №7 – Новините** – пуснете само този епизод на децата.
- **Дискусия върху епизода:**

¹¹ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/> , секция Материали – Наръчник за учители- Статии

- Позната ли ви е ситуацията?
- Необходимо ли е в телевизионния репортаж да се споменава изрично, че извършителите на вандалското нападение принадлежат към етническо малцинство? Защо? Има ли значение етническата принадлежност за смисъла на съобщаваната новина?
- Какво се получава когато медиите говорят за представители на етническите малцинства като за група?
- Какви са последствията когато на едни хора се поставят «етикет», а на други не, особено ако това се случва в медиите?

Упражнение „На първа страница”

Продължителност: 3x40 минути

Подготовка: Изберете 40-45 фотографии от национални вестници и списания. Забележка: трябва ви екземпляри от същите 40 снимки за всяка работна група. Затова трябва да купите няколко броя от едни и същи вестници или да ги размножите на копирна машина. Подредете един комплект снимки върху масата.

Инструкции:

1. Представете играта. Обяснете, че ще разиграте една вечер в редакцията на всекидневник, където група журналисти подготвят първа страница на новия брой. Вестникът е национален и всеки журналист трябва да следва обща политика, целяща да информира читателя за събитията по света, включително правата на човека.
2. Разделете участниците на малки работни групи от по осем човека. Всяка група си представя, че е редакционния екип на различен вестник. Задачата е да изготвят дизайна и съдържанието на първата страница на утрешния вестник.
3. Всяка група трябва да избере име на своя вестник.
4. Всички заедно обсъдете заглавията и оформлението на типичната първа страница.
5. Покажете на участниците подбраните снимки. Поканете ги да обиколят масата без да говорят и без да коментират. Обяснете, че ще трябва да работят с тези образи, като имат свободата да ги използват и интерпретират както пожелаят.
6. Време е за работа. Раздайте на всяка група листи и моливи, лепило и ножици, но засега не им давайте фотографиите.
7. Разполагат с един учебен час, за да изберат 4-5 новинарски истории, които искат да представят, да напишат заглавията, да изберат снимките и да изработят дизайна и съдържанието на страницата. Обяснете, че не е необходимо да пишат дълги статии: заглавията и подзаглавията са напълно достатъчни. Трябва да се съсредоточат върху въздействието на първата страница, вместо да разказват цялата история. Нека обсъдят

- темите или проблемите, върху които искат да акцентират. Кажете им, че след 10 минути ще получат „топли” снимки от фотографите.
8. След десетина минути им раздайте снимките.
 9. Когато екипите са готови, те подреждат заглавните страници на масата.

Пристъпете към обсъждане и оценка.

Обсъждане:

Споделяне от ролите (редакционните екипи):

- Как организирахте работата си групите? Как определихте подхода и водещите новини? Всички ли смятат, че са имали възможност да участват и да се включат?
- Как избрахте темите и въпросите, по които да работите? Кое беше водещото - темата или снимката?
- Какви теми и въпроси бяха представени? Имаха ли връзка с правата на човека? Имаше ли тема, която някой искаше да развият, но впоследствие се отказаха от нея?
- Какви сравнения могат да се направят между заглавните страници на различните вестници? Използвани ли са едни и същи теми или снимки?
- Има ли снимка, използвана от няколко групи, но по различен начин?
- В тази симулативна игра опитахте ли се да имитирате реална първа страница? Или се опитахте да го направите по свой начин? Какви бяха разликите?

Дискусия:

- Как следите новините? По вестниците, по телевизията, по радиото или в Интернет? Защо ги следите или не ги следите?
- Какви новини доминират в медиите в реалния живот?
- Има ли правилно отразяване на правата на човека в новините?
- Според вас възможно ли е обективно представяне на новините?

Съвети за фасилитатора

Когато избирате снимките за това упражнение, подберете разнообразни теми и избягвайте стереотипите. Новините често са пълни с убийства, войни и други катастрофи и по-рядко съдържат позитивни послания. (Африка не се изчерпва с войните и глада, в края на краищата!) Подбраните снимки трябва да дадат възможност на участниците да намерят образи за „добрите” и за „лошите” новини. Трябва да има добро географско покритие, баланс на половете, образи на младите хора и неща характерни за ежедневието на младите хора, включително позитивни образи за това как те могат да променят света. Добавете снимки на „горещи” събития и личности, както и образи, представящи живота в мултикултурното общество и глобализирания свят.

Когато представяте упражнението и обсъждате особеностите и дизайна на типичната първа страница, акцентирайте върху тънкостите при избора на

заглавие, което трябва да грабва вниманието на читателя, както и върху представянето на историите; обикновено има каре с кратко резюме в един параграф, а след това ситен шрифт с пълния текст на историята. Обсъдете как се използват снимките в подкрепа на историята или за привличане на вниманието. Помислете и какво не показват снимките! Поговорете как се обработва, за да прикове погледа на зрителя върху онова, което фотографът – или редакторът – иска да покаже. Акцентируйте и върху текста под снимката.

Допълнителна информация

Отправни точки за размисъл:

а) Медиите

1. Младите хора, както и възрастните, постоянно биват заливани от информационни потоци от най-различни източници. Можем да се запитаме: какво правим с тази информация? Дали сме добре информирани?
2. Медиите се комерсиализират все повече и опростяването на посланията, стереотипите и жаждата за сензации са притеснителни явления. Все по-трудно се намират качествени новини.
3. Намирането на качествени новини важи с пълна сила по отношение на новините за проблемите на неравенството, особено в развиващите се страни. Новините от останалия свят се възприемат единствено през очите на западняка. Това често води до негативни и мрачни образи и внушения.

б) Темата за правата на човека

Медиите имат важна роля в осведомяването на обществото за правата на човека. Но ние трябва да следим как се представя тази тема и какви са мотивите. Ние трябва да сме критични към онова, което ни се дава и онова, което остава скрито и към начина, по който се представя информацията и фактите. В една война, например, бойците могат да се представят като борци за свобода или като терористи, в зависимост от политическата ориентация на вестника. Хората от чужди култури могат да се представят необективно. Например ескимосите се представят като екзотичен, жилав народ, който държи да съхрани своя традиционен начин на живот в иглу, но когато стане въпрос за лова на китове, те биват описвани като „убийци”.

в) Участие

Някои от снимките трябва да изобразяват възможности за младите хора да се ангажират активно и практично. Като учители ние искаме да мотивираме младите хора да направят света по-добър. Питаме се как да насърчим младите хора да участват активно и дали съществуващите възможности са привлекателни за тях.

Други подходящи упражнения по темата може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта.

**РАЗШИРЕН НАРЪЧНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ НА
ОБУЧИТЕЛЕН ПАКЕТ „УЧИЛИЩА БЕЗ
ДИСКРИМИНАЦИЯ” В ГИМНАЗИАЛНИЯ КУРС НА
ОБРАЗОВАНИЕТО ПО МЕТОДА „ВРЪСТНИЦИ
ОБУЧАВАТ ВРЪСТНИЦИ”**

Методика за ползване на обучителния пакет в гимназиалния курс в образованието по метода „Връстници обучават връстници”

Защитата от дискриминация е основно право на човека, което се изразява в равноправно третиране на индивидите по достойнство, независимо от тяхната възраст, националност, етнически произход, раса, религия, език, пол, сексуална ориентация, увреждане и др.

Немалка част от децата в България израстват в семейства, където не са третирани като равни по достойнство със своите родители. Възрастните са склонни да гледат на децата повече като на потенциални, отколкото като на актуални личности. Детето се третира като зависимо и незряло същество, а не като малък човек с право на свой свят и лично пространство. Резултатът от това отношение е масивното влияние и манипулации от страна на възрастните върху децата до юношеството, когато вече младите хора могат да бъдат поставени наравно с възрастните и възприемани като личности.

Училището е втората по значимост социална среда на учениците след семейството. Там то създава взаимоотношения с връстници, развива своите социални умения, усвоява нови ценности и нагласи. Учебната среда, в която попадат децата, може да бъде техен “втори шанс” за развитие като уверени, достойни и щастливи хора. Развитието на толерантност и недискриминационни нагласи у децата може да се случи единствено в обкръжение, където няма деления между учениците в зависимост от произход, социално-икономически статус, етнос, религия и т.н. В тази среда се приветстват различните деца и се извличат ползи от това, вместо те да се игнорират и изолират.

В училището много често се подкрепят негативни стереотипи и предразсъдъци относно различните деца. Учителите не винаги се справят успешно в ситуации на разделение между децата, както и изолиране или маргинализиране на някои ученици. Моделът на поведение, който те практикуват, е онзи урок без думи, който децата възприемат най-лесно и трайно. За активно провеждане на защита от дискриминация е необходим цялостен подход, който включва политики и трениране на целия педагогически състав.

Обучителният пакет, който предлагаме се фокусира върху следните основни цели:

7. Признаване на факта, че всички ние имаме предразсъдъци и тяхното индивидуално осъзнаване
8. Да се помогне на децата да развият способности за разпознаване на неравностойно третиране, несправедливост, расизъм, стереотипи и предразсъдъци в многобройни ситуации от реалния живот
9. Да се подхранват чувства на себеуважение, социална толерантност и емпатия, които са фундаментална основа за цялата култура на човешките права

Обучението по анти-дискриминация е част от обучението по права на човека. Това е образование, целящо промяна – едновременно личностна и социална. То се стреми да развие компетенциите на младите хора да бъдат граждани, които участват активно в своите общности като утвърждават и защитават човешките права. Фокусът на образователния процес е върху развитие на знания, умения, ценности и нагласи, които мотивират позитивни поведения в подкрепа на човешките права.

В този процес на работа с млади хора:

- Ние започваме с това, което те вече знаят и от специфичния начин, по който възприемат реалността(филтър);
- Ние ги насърчаваме да участват в дискусии и да научат един от друг, колкото е възможно повече. Всеки от нас има какво да научи от другите и обратно;
- Ние мислим постоянно, как младите хора могат да пренесат в реалния си живот това , което са научили.

Знания, умения и нагласи в подкрепа на свободата от дискриминация

Знания:

- Основни понятия и концепции като: свобода, справедливост, основни права на човека, демокрация, дискриминация, расизъм, предразсъдъци, стереотипи, толерантност и др.
- Идеята, че концепцията за зачитане правата на човека осигурява стандарти за разбирателство между хората в семейството, училището, общността и целия свят.
- Разграничаването между граждански/политически и социални/икономически права (виж Каталога на правата на човека)
- Основните международни и национални нормативни документи и инструменти, които съществуват за защита правата на човека като Всеобщата декларация за правата на човека (ООН), Международен пакт за граждански и политически права, Международен пакт за икономически, социални и културни права, Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи, Конвенция за правата на детето (ООН); Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, Харта за основните права на ЕС, Конституцията на Република България, Закон за защита от дискриминация и други.

Умения:

- Да умееш да изслушваш различаващи се мнения от твоето, да умееш да защитавааш собствени позиции и човешките права;
- Критично мислене – намиране на подходяща информация, критична преценка на доказателствата, съзнание за наличие на стереотипи и предразсъдъци в мисленето, разпознаване форми на манипулация и вземане на решения въз основа на разумна оценка;

- Умения за работа в сътрудничество с другите и позитивно разрешаване на конфликти.

Нагласи и ценности:

- Чувство за отговорност за собствените действия, посветеност на личностно развитие и социална промяна;
- Любопитство, отворен ум и високо оценяване на различията;
- Емпатия и солидарност с другите, както и защита на тези, които са дискриминирани;
- Чувство за човешко достойнство по отношение на себе си и другите, независимо от социалните, културни, езикови или религиозни различия
- Уважение и зачитане на човешкото достойнство на другите, независимо от етническата принадлежност, религия, език, възраст, увреждане или други различия
- Чувство за справедливост, желание да се работи за утвърждаване на идеалите за свобода, равенство и уважение към различията.

Какво представлява моделът „Връстници обучават връстници“

В контекста на това ръководство, обучение на връстници е процес, при който предварително обучени и мотивирани млади хора се ангажират с провеждането на неформални или организирани образователни дейности с връстниците си (сходни по възраст, образование или интереси) за определен период от време, насочени към развитие и промяна на знания, нагласи, убеждения и умения в сферата на човешките права и защитата от дискриминация. Обучението на връстници може да се осъществи в малки групи или чрез индивидуални контакти и в най-различни общности като класна, извънкласна или извънучилищна дейност. Най-общо казано навсякъде където се събират различни младежки групи. Примери за младежки дейности, където може да се прави обучение на връстници са:

- часове на класа или други часове от учебната програма, които са близки до разглежданите теми (напр. етика и право, психология и др.)
- организирани извън класни занимания с ученици в средно училище, като се използват интерактивни техники (напр. кръжоци, клубове по интереси, зелени училища и др.);
- неформални разговори с младежи в различни младежки компании, където се обсъждат въпроси свързани с расова, етническа и др. дискриминация.

Това ръководство представя конкретен модел за организирани занимания във или извън училище по обучителния пакет „Училища без дискриминация” и включва филми, ролеви проигравания, казуси, обсъждания и пр., предназначени да бъдат водени от ученици, преминали специализиран курс по този проект.

Усвоените по този модел техники, могат да бъдат използвани, разбира се и в много други случаи и в различни неформални младежки общности.

ЗАЩО връстници да обучават връстници?

Партньорската група на младия човек (или т.н. група на връстниците) има голямо влияние върху начина, по който юношите постъпват. В годините на пубертета, социално значимата среда постепенно се премества от семейството към приятелите. Връстниците се превръщат в по-важния социализиращ фактор, с чиято помощ можеш да се подготвиш за света на възрастните. Позитивната група и успешния лидер, могат да повлияят върху поведението на юношите в много по-голяма степен, отколкото доминиращия възрастен.

Младежите в ролята на обучители на връстници по-рядко се приемат като морализатори и по-често като хора със сходни интереси и разбирания, които знаят за какво става дума. Освен това те могат да получат много повече информация за неща, които иначе рядко се споделят с възрастните, които са спорни или са обществено табу – като социалните нагласи свързани с дискриминацията, например. А за самите тях това е чудесен начин да развият лидерските си умения и уменията да подкрепят и влияят позитивно на другите.

Обучението на връстници развива партньорството с възрастните.

Обучението на връстници трябва да се разглежда като предпоставка за партньорство между възрастните и младите хора. То произтича от убеждението, че юношите имат право да участват в разработването на програми, които се отнасят до тях и имат право на глас при формирането на политики, които се отнасят до техния живот и тяхното бъдеще.

От друга страна това в голяма степен допринася за устойчивостта и ефективността на програмите, в които участват.

Ролята на възрастните в този процес се заключава в откриването на реалните мотивационни лидери в групите от връстници, обучението им и предоставянето на условия за изпълнението на програмата. След това те трябва да минат в подпомагаща позиция и да не се месят пряко в процесите на обучение. В противен случай ще изземат отговорностите на младите обучители и ще ги дискредитират в очите на връстниците им. Доверието и не натрапващата се помощ на възрастните са ключови за успеха на програмите от този тип.

Част от пъзела

Обучението на връстници за проблемите, свързани с дискриминацията, са част от целия пъзел, който обществото ни трябва да нареди, за да промени обществените нагласи по този изключително важен проблем. Тези образователни модели трябва да станат част от усилията на цялото общество и в него да се включат много и различни институции – образователни, социални, медии, местна власт и пр. В противен случай така необходимата промяна ще е бавна и тромава. Например, обучението от страна на връстниците успешно може да допълва часовете по гражданско образование, водени от учителите, да се включват в различни кампании на местната власт или медиите, да участват в проектите и програмите на неправителствени организации и пр.

Интерактивни методи на обучение

Компетенциите за противодействие на дискриминацията **не могат да се преподават**, а трябва да се учат **чрез лично преживяване**. Не е достатъчно да знаеш какво е расизъм и т.н. Когато някой преживее ситуацията на дискриминиране и усети чувствата на всички участници в нея, то може да промени своите нагласи и начини на поведение в подобни реални ситуации. Не е достатъчно младите хора да знаят, че не трябва да извършват тормоз или да бъдат тормозени. Те трябва да имат активна позиция и да могат да се намесват или застъпват в защита на човешките права и на другото.

Демократичните ценности - уважение, толерантност, равноправие, свободно изразяване и т.н. се усвояват само, когато се превърнат в практика и поведение на младите хора. Това може да стане в обкръжение и чрез процес, който поощрява подобни ценности. **Този процес се реализира чрез няколко основни подхода: Обучителен цикъл на Д.Колб, Активни методи, Подход на учене чрез сътрудничество, Подход на участие на младите хора. Описанието на тези подходи може да намерете в Разширения наръчник за ползването на обучителния пакет в прогимназиалния курс на образованието.**

Методите на обучение, които се използват в този курс са основно интерактивни. Това се определя от целта на обучението и от доказаните предимства на тези методи за работа с теми, свързани с дискриминацията и равните възможности. При интерактивните методи първо се актуализира собствения опит на участниците или се осъществява някакво преживяване, след което се провежда дискусия за осмисляне на опита, добавя се необходимата нова информация и се изпробват приложенията на наученото в практиката (цикъл на Д.Колб).

Тези методи са особено подходящи за влияние върху нагласите на младите хора и за развитие на техните умения.

Кои са предимствата на интерактивните методи на обучение?

- Интерактивните методи доближават обучението до естествените процеси на учене при хората чрез моделиране и практикуване на умения в класната стая или извън нея
- Интерактивните методи активизират личността на юношите (чувства, мисли, поведение) и водят до персонализиране на знанието
- Интерактивният подход изяснява на всеки ученик в класа, че неговото участие и неговия личен принос са ценни. Така се повишава ангажираността на учениците и се премахват бариерите, които пречат да се участва.
- Интерактивният цикъл на обучение включва игра и работа като позволява на учениците да изследват познанията си чрез играта и да ги използват по време на работната фаза. Играта и усмивката често са най-прекия път към сериозните теми.

Най-често използваните интерактивни методи в програмата са следните:

Мозъчна атака

Описание

Учениците активно генерират широк кръг идеи по конкретна тема или въпрос за определено, обикновено кратко време. Събирането на идеи е основната цел на мозъчната атака. Едва по-късно идеите се оценяват или дебатираат.

Предимства

Дава възможност да използват въображението си и да разчупват заложи модели за реакция. Това е ефективен начин за инициране на дискусия, като се дава възможност на класа креативно да генерира идеи. Важно е да се оценят плюсовете и минусите на всяка идея и да се подредят идеите по дадени критерии.

Процес

1. Определете човек, който да записва .
2. Поставете въпроса или проблема и попитайте за идеи.
3. Учениците могат да предложат всяка идея, която им дойде наум.
4. Не обсъждайте идеите в момента на тяхното предлагане.
5. Записвайте идеите на място, където всеки може да ги види
6. След мозъчната атака прегледайте, добавете, изтрийте и категоризирайте идеите.

Дискусия

Описание

Класът разглежда проблем или тема, която представлява интерес, с цел да се постигне по-добро разбиране на дадена тема или умение, да се вземе най-доброто решение или да се развият нови идеи и насоки за групата.

Предимства

Дава се възможност на учениците да учат един от друг и да се научат да се обръщат един към друг при разрешаването на проблеми. По този начин учениците задълбочават разбирането си и се доближават в личен план до темата. Могат да се развият също и умения за слушане, отстояване на мнение и емпатия.

Процес

1. Решете как да подредите начина на сядане за дискусията.
2. Определете целта на дискусията и ясно я изразете.
3. Задавайте смислени, отворени въпроси.
4. Следете как се развива дискусията

Ролева игра

Описание

Ролевата игра е изиграване на ролите и поведението на други хора в предварително определена проблемна ситуация.

Предимства

Ролевата игра е отлична стратегия за практикуване на умения; придобива се опит как човек би реагирал в дадена ситуация в реалния живот; засилва се емпатията към другите и тяхната гледната точка; засилва се осъзнаването на собствените чувства.

Процес

1. Опишете ситуацията, която ще се разиграва
2. Изберете изпълнителите на роли.
3. Дайте указания на изпълнителите на роли и на наблюдателите.
4. Проиграване на сценката.
5. Дискусия и анализ:
 - Излизане от ролите и споделяне на чувства
 - Обсъждане на това, което се е случило и причините за случката
 - Анализ на подобни реални ситуации

Работа в малки групи

При този метод групите работят самостоятелно. Той е по-подходящ за ученици от 5-8 клас. Необходимо е да се предвиди време за обучение във взаимно изслушване, вземане на решение в група и разпределяне на дейности (говорител, фасилитатор, протоколчик).

Описание

За работа в малки групи класът се разделя на групи от шест или по-малко участници и се определя кратко време, за да се изпълни дадена задача, да се предприеме действие или да се обсъди даден въпрос, тема или проблем.

Предимства

Това е добър метод, когато групите са големи, а времето е ограничено. Така се максимизира приноса на учениците. Позволява на учениците да се опознават по-добре и по-лесно да могат да разсъждават за това какво мисли другият човек. Помага на учениците да се изслушват и да се учат от връстниците си.

Процес

1. Определете целта на дискусията и времето, с което разполагате.
2. Направете малки групи.
3. Наредете столовете така, че членовете да могат лесно да се чуват.
4. Помолете групите да определят човек, който да записва дискусията.
5. Накрая помолете хората, които записват дискусията за съответната група, да я опишат.

Ситуационен анализ на казуси

При него учениците работят самостоятелно в групи по предварително подготвени казуси.

Описание

Ситуационният анализ дава възможност на учениците да мислят, анализират и обсъждат ситуации, с които биха се сблъскали. Казусите са действителни разкази, които подробно описват какво се е случило в дадена общност, семейство, училище или по отношение на даден човек.

Предимства

Ситуационният анализ дава възможност на учениците да изследват проблеми и дилеми и безопасно да тестват различни решения. Осигурява се възможност за взаимна работа, споделяне на идеи и установяване, че понякога хората виждат нещата по различен начин.

Казусите са мощно средство за генериране на мисли и дискусии. Те позволяват на учащите да анализират силите, под влиянието на които отделен човек или група хора действат по един или друг начин, и да оценят последиците. Чрез въвличане в подобен процес на мислене учениците, могат да подобрят своите умения за вземане на решения

Процес:

1. Ползени са насочващите въпроси, които стимулират мисленето и дискусиите.
2. Преподавателят трябва да умее да провокира ключови въпроси, да прави крачка назад и да поставя по-големи, обобщаващи въпроси.
3. Ситуационният анализ и казусите изискват време и креативно мислене.
4. Преподавателят трябва да действа като фасилитатор, а не като единствен източник на отговори и знания .

Как можем да използваме и прилагаме обучителния курс?

Обучителният пакет „Училища без дискриминация” има за цел да промени социалните нагласи на младите хора по отношение на различните. Макар и в този си вид да е насочен главно към дискриминацията на базата на етнически, расов и религиозен признак, то може да се адаптира и ползва за работа по въпросите, свързани с дискриминацията и по други признаци.

Кога да започнем обучителния курс?

Всяко време е подходящо за започването на подобно обучение и то може да бъде предварително планирано като цял курс за кръжок, клуб или друга форма на извънкласна дейност по време на един учебен срок или дори и за цяла учебна година. Обучителният пакет може да се прилага в най-различни по вид инициатива на млади хора, свързани с правата на човека - тематични младежки срещи и дискусии, неформални младежки групи, зелено училище, младежки лагери, ваканционни занимания или други.

Но няма пречки и обучението да се приложи инцидентно - например във връзка с някой подходящ урок по която и да е дисциплина : философия, история, психология, етика и право, религия, в часа на класа или други.

Ако не сте планирали предварително обучението по въпросите на дискриминацията и правата на човека, може да вземете като повод за стартирането му редица международни /световни дни, свързани с темата:

Международен ден за защита на децата –жертва на агресия - 4-ти юни / епизод 4/

Международния ден на толерантността - 16-ти ноември / епизод 3 и/ или 6

Международния ден на майчиния език - 21-ви февруари /епизод 3/

Международен ден на културното многообразие, диалога и разбирателството - 21-ви май епизод 2 и/или епизод 3 и/ или епизод 6

Международен ден за борба с расовата дискриминация -21-ви март / епизод 5 /

Международен ден на бежанците - 20-ти юни /епизод 5/

Международен ден на свободата на печата - 4 ти май /епизод 7/

Международен ден на ромите - 08-ми април епизод 1 и/ или епизод 7

Международен ден за правата на човека – 10-ти декември, всички епизоди са подходящи

Международен ден за възпоменаване на жертвите на холокоста - 27-ми януари - епизод 6 и/ или епизод 4

Кристалната нощ - 09-ти ноември, бележи началото на Холокоста (На 9 ноември 1938 г. в Германия и Австрия е извършен масов погром над еврейски магазини и къщи, останал в историята като Кристалната нощ и бележеш началото на активната фаза на холокоста в Третия райх) епизод 6

Времето около религиозни празници, включително такива, официално определени от Министерски съвет за вероизповеданията, различни от православието, също е подходящо за започване на обучението. Информация за датите на тези празници за 2011г. може да намерите на официалната интернет страница на Министерски съвет, както и на интернет страницата на Националния съвет по етнически и интеграционни въпроси¹².

Как да се провеждат срещите?

Компетенциите за активно противопоставяне на дискриминацията е възможно да се придобият само в групова среда, където се утвърждава култура на уважение и зачитане на човешките права на децата и възрастните. В основата му стои обучението на базата на групов опит и следователно първото, което трябва да знаят обучителите на връстници е как да формират и ръководят група от връстници, независимо дали в клас или някъде на друго място.

1. Големината на групата

Тъй като обучителният пакет „Училища без дискриминация” е насочен главно за работа в училище, основната група е един клас (24-26 ученика). Но под формата на обучение от връстници, това може да става не само в специализирани часове, но и в

¹² <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=101&id=1406>

други групи и извън училище. В този случай е по-добре групите да са по-малки 12-15 човека.

2. Подкреждане на пространството

Сядането в кръг е много важно, тъй като така всички могат да се виждат и да общуват свободно. Този начин на сядане създава и усещането за общност. Добре е да се правят различни подкреждания на масите и столовете според целите на срещата. За сплотяване на групата е препоръчително срещите/обучителния курс да започнат с упражнение за опознаване на хората, за изграждане на доверие, приемане и уважение към всеки, както и преодоляване на дистанциите. За целта се използват упражнения за размразяване и взаимно опознаване. Те се наричат “ледоразбивачи”, защото раздвижват участниците както физически, така и емоционално. Лесни за изпълнение, краткотрайни, често предизвикващи смях и забавление. Упражнения- ледоразбивачи може да намерите в Разширения наръчник за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс на образованието, раздел „Как да започне обучителния курс?”, както и в секция Упражнения на интернет страницата на обучителния пакет.

3. Спазване на правила за групова работа:

В началото се въвеждат няколко основни правила за групова работа:

- Всички седим в кръг
- В един и същ момент говори само един човек
- Всеки е свободен да изрази мнението си и да участва в груповите дейности без да бъде подлаган на критики
- Никой не бива да бъде принуждаван да участва, ако не желае, въпреки че всеки е насърчаван да го прави
- Всичко, което се дискутира в групата остава поверително.

Правилата се изработват съвместно с групата и се приемат от нея.

4. Водещият не е преподавател, а фасилитатор на срещите в групата

Фасилитаторът подпомага и улеснява работата на групата, а не преподава и не говори повече от другите. Той представя проблема и подпомагане работата на групата чрез различни техники и процедури на споделяне, дискутиране и вземане на решение.

5. Практически насоки за съветника:

- *Спазвайте времетраенето на срещите*

Хората имат ограничен обем на активно внимание и могат да участват ефективно без почивка в групова среща не повече от 40-50 минути. Обявете времеви граници за всяка дискусия: “Нека да обсъдим това за X минути.” Дори дискусията да продължава, намерете подходящ момент да я спрете, обобщете казаното до момента и изяснете кога и как ще продължи дискусията в следваща среща.

- *Поставете ясно темата на дискусията*

Не се опитвайте да избягате от проблемите с уклончиви обяснения. Бъдете пределно откровени и точни. Ако се притеснявате, че могат да ви опонират още в самото начало, използвайте Аз-послания: “Аз съм загрижен, че в нашето училище

продължава дразненето и обиждането на децата от ромски произход. Хайде да измислим начин как да избегнем това в бъдеще и да им покажем подкрепа, защото те са деца като всички останали.”

- *Получете съгласие от групата да се опитате да решите проблема:*

Проверете, че всеки разбира проблема и целта на срещата. След това получите съгласие за работа по проблема: ”Можем ли всички заедно да се опитаме да се чуем и да намерим общо решение?”

- *Изследване на проблема*

Задавайте въпроси на участниците, за да им помогнете да се замислят за техните чувства и действия, свързани с темата на обсъждане: “Как бихте се чувствали в училище, ако всеки ден чувате зад гърба си обидни думи? Защо някои хора дразнят и обиждат децата от малцинствата?” Обобщавайте отговорите: “ Изглежда, че някои хора предпочитат да нараняват, за да се почувстват значими.”

- *Мозъчна атака на възможни решени*

“Какво да правим, за да сме сигурни, че тези прояви ще спрат?”

- *Избиране на решение*

Попитайте участниците кои решения им се струва, че ще проработят най-добре в нашето училище и защо. Изразете и вашето становище. Работете заедно с връстниците си, за да изберете решение с консенсус и което изглежда най-ефективно.

- *Съгласете се всички с решението*

“Можем ли всички да се съгласим и да приемем това решение?”

По каква програма се провеждат срещите ?

Структура на програмата

Програмата се състои от основни сесии и допълващи ги сесии. Основните сесии включват теми, свързани с дискриминацията, като в началото се гледа епизод от филма „Уроци по толерантност” и се прави дискусия върху него. Допълващите са насочени към развитие на психо-социални умения, които имат важна роля за промяна на социалните нагласи свързани с дискриминацията.

Начало на груповата работа

В началото на всяка сесия е важно да се отдели време за по-добро опознаване на участниците и сваляне на напреженията. Могат да се използват упражнения за размразяване и опознаване (упражнения –ледоразбивачи, описани по-горе). В първоначалните срещи е добре да се работи за развитие на доверие и групова сплотеност. Може да се обсъждат по-приятни на учениците теми или предложени от тях проблеми. Важното е да се привлече интереса и да преживеят участието си в групата като нещо хубаво. След като се създаде относително спокойна среда и има известно изслушване, може да се започне с темите от програмата.

Примерни модели за сесии по епизодите от филма „Уроци по толерантност“

Екипът ни подготви примерни сесии към всеки един от епизодите от филма „Уроци по толерантност“, които дават насоки на фасилитатора за начина на структуриране на срещата, последователността на различните форми на предаване на знания и за сформирането на умения. В допълнение на краткия наръчник тук е предложено по още едно упражнение, съобразено с целевата група -младежи от гимназиалния курс на образованието. Но фасилитаторът, който ще обучава своите връстници, е свободен да подбере други упражнения, свързани с темата от съответния епизод, по негово усмотрение, имайки предвид спецификите на обучаваната аудитория. Също така примерните модели на уроци в разширените наръчници за началния етап на образованието и за прогимназиалния курс могат да послужат за вдъхновяване на идеи у фасилитатора. Към всеки от епизодите са разработени презентации с теоретична и практическа насоченост в сферата на дискриминацията, които могат да бъдат полезни на фасилитатора за самоподготовка по темата - примери от практиката на Комисията за защита от дискриминация, които ще му позволят да представи на своите връстници кое поведение се приема за дискриминация и съответно подлежи на санкциониране.

Сесия по първи епизод Топката

Тема – Слово на омразата

Обучителни цели:

- Да се запознаят участниците с термина ”слово на омразата”
- Да се подтикнат участниците да разсъждават върху границата между свободата на словото и дискриминацията
- Да се осъзнае, че езикът е натоварен както с ценности ,така и с предразсъдъци
- Да се научим да ценим и използваме недискриминиращ и толерантен език.

Продължителност: Приблизително един учебен час

Материали:

1. Първи епизод на филма – „Топката”, който се показва на екран или голям монитор.
2. Извадки от коментари в новинарски емисии, блогове, статии, изказвания и др.,
3. Речник на понятията и Каталог на правата на човека (публикувани са на интрнет страницата на обучителния пакет).
4. Листи за флипчарт,комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Темата засяга един нравствено-етичен въпрос, свързан със свободата на словото (свободата на изразяване) и съпътстващите упражняването на това право отговорности и ограничения. Много често свободата на словото (свободата на изразяване) се схваща като едно неограничено право – т.е да говориш и разпространяваш всички свои идеи и мисли, без значение дали те засягат или не, или в каква степен правата и свободите на останалите. Но в действителност свободата на словото не е толкова абсолютно право и то не може да бъде използвано за изразяване на нетолерантност. По –специално, словото на омразата (враждебното слово) излиза извън правата, давани ни от свободата на словото, и не само се счита за неприемливо в едно демократично общество, а и се санкционира по подходящ начин. Словото на омразата е една от проявите форми на дискриминацията и употребата му не е позволена заради забраната за извършване на дискриминация.

Въпросите, които предизвиква епизода от филма, са доста щекотливи - докъде се простира свободата на изразяване и дава ли право да нараняваш друг човек, позовавайки се на тази своя свобода?; Допустимо ли е свободата на словото да се ползва за оправдание на вербални агресии, аргументирани с етническа, религиозна или друга принадлежност? Словото на омразата е мощно и средство за генериране и разпространение на стереотипи и предразсъдъци, които стоят в основата на дискриминационните прояви и са причина за случването им.Заради това употребата му не е позволена.

За самоподготовка по темата може да използвате Речника на понятията, Каталога на правата на човека и презентацията към първи епизод, публикувани на интернет страницата на проекта.

В епизода, от една страна мургавото момиче е взело чужда вещ, а от друга получава обиди на етническа основа. Разделете темата за причината за разправията между момичетата, от темата за „словото на омразата”. Оценете ги независимо едно от друго. В първата тема е подходящо да обърнете внимание на възможните културални различия - възможно ли е ромските деца наистина да си споделят играчките и да не ги делят на мои и твои и затова мургавото момиченце да не разбира как точно Елена схваща направеното от нея. Това би било удобен повод да поставите въпроса важно ли е да познаваме културните различия едни на други, за да не правим стереотипни или прибързани оценки за „различните” . Културалните различия и непознаването им водят до смущения в комуникацията и неразбирателство в общуването във все повече глоболизиращите се мултикултурни общества. Например, изразяването чрез клатене на глава за съгласие или отрицание в България се различава от подобните знаци с глава, прилагани в други държави в Европа- кимането с глава за отрицание, което ползваме в България, в други държави означава съгласие и обратното. Тези различия, ако не се знаят и не са осъзнати, очевидно могат да породят неразбирателство в общуването.

С обсъждането на втората тема- за свободата на словото и словото на омразата ще помогнете на връстниците си да разберат: какви са последствията от омразата; корените на етническите предразсъдъци и как се създават; ограниченията на свободата на словото и в частност, че то не включва нетолерантния и дискриминиращ език или начин на изразяване.

Въпрос за свободата и отговорността се разглежда в училище в часовете по „Етика и право” в десети клас. Ако имате възможност прочетете темата в учебника, така ще можете да свържете обсъжданията с изучаваното в часовете по философия.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въведение в начина на работа: 15 мин.

Увод на водещия: В няколко последователни сесии ще се занимаваме с темата за дискриминацията по малко по-различен от обичайния за училище начин. Ще гледаме отделни епизоди от филма „Уроци по толерантност”, продуциран успоредно в България и Дания, ще дискутираме и обсъждаме поставените въпроси, дори ще играем на различни игри. Ще седим по-различно, така, че всеки да вижда всеки и затова ще махнем настрана масите, а столовете ще наредим в кръг.

Сега, когато седим в кръг, искам да се договорим за няколко правила.

В тези сесии отначало ще седим в кръг, понякога ще се разделяме на двойки, на по-малки групи или ще разместим столовете и ще се занимаваме с дейности, които изискват движение

Докато разговаряме, аз бих искал всеки да може да каже до края онова, което иска. Затова е важно да спазваме следните правила:

- В един и същ момент говори само един човек
- Всеки е свободен да изрази мнението си и да участва в груповите дейности без да бъде подлаган на критики
- Никой не бива да бъде принуждаван да участва ако не желае, въпреки че всеки е насърчаван да го прави
- Всичко, което се дискутира в групата остава поверително

Съгласни ли сме с тези правила? Погледнете всеки от участниците, за да се уверите, че няма възражения.

Препоръчително е преди навлизане в дълбочината на занятието да приложите подходящо според вас упражнение за начало на груповата работа (упражнения – ледоразбивачи). Прилагането на подобно упражнение ще отнеме допълнително време, което трябва да предвидите при предварителното планиране на продължителността на сесията.

2. Гледане на филма „Уроци по толерантност”, Епизод №1 – Топката – пуснете само този епизод - **5 минути**

3. Дискусия върху епизода – примерни въпроси -10 -15 минути

- Позната ли ви е ситуацията?
- Какви са възможните причини, предизвикващи разправията за топката?
- Какво знаете за свободата на словото?

Разяснете значението на свободата на словото/ свободата на изразяване и на словото на омразата/враждебната реч като използвате Речника на понятията и Катоалога на правата на човека. Прочетете текстовете на :
Чл.10 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи

Чл.11 от Хартата на основните права на ЕС

Чл.19 - от Международния пакт за граждански и политически права

Чл.38- Чл.41 от Конституцията на Република България

Посочете, че свободата на словото дава право на всеки свободно да се изразява (своето мнение, възгледи и убеждения), но поставя граници на тази свобода, когато тя нарушава правата на човека и репутацията на другите, в частност правото на равно достойнство.

- Можем ли винаги да говорим, каквото си искаме? Може ли свободата на словото да бъде извинение за нетолерантно отношение?
- Казаното от Елена – факт или мнение?
- Как според вас се формират предразсъдъците ?
- Как бихте реагирали, ако трябваше да се намесите? Правилно ли реагира учителката? Дайте алтернативни решения?
- Как бихте се почувствали или реагирали, ако към Вас бъдат отправени подобни вербални атаки?
- Има ли виновни в тази ситуация?

Идеи за други въпроси към епизода може да черпите от другите два разширени наръчника - за началния етап на образованието и за прогимназиалния курс , както и от краткия наръчник.

4.Упражнение

В допълнение на упражнението в краткия наръчник Ви предлагаме още едно, което според нас е подходящо за млади хора от гимназиалния курс на образованието. В секцията Упражнения на уеб страницата може да намерите и други подходящи или да адаптирате някое от тях според спецификата на аудиторията. Също така може да погледнете предложените упражнения към този епизод в другите два разширени наръчника - за началния етап на образованието и за прогимназиалния курс.

УПРАЖНЕНИЕ „ДУМИ, КОИТО РАНЯВАТ”

Цели

Да разберем:

- Какви са причините и последствията от „словото на омразата”
- Къде са границите на свободата на словото
- Как да се противопоставяме ефективно без да използваме „словото на омразата”

Времетраене: 20-30 минути

Численост на групата: от 10 до 30 човека

Материали:

- Лепящи се листчета;
- Хартия за флипчарт, маркери
- Графика
- предварително подбрани статии, публикации в интернет издания, коментари, материали от блогове, изказвания и други.

Протичане:

1. Кажете на участниците, че ще се опитаме да отговорим на следните въпроси:

- Можем ли винаги да казваме това, което ни се харесва?
- Какъв език нарушава правата на другите?
- Кои са думите които нараняват?

2. Раздайте самозалепващи се листчета на участниците и ги помолете да напишат онези думи или коментари, които най-често са чували да се говорят по отношение на хората от малцинствата. Ако групата е по-голяма (например един цял клас) ограничете броя на листчетата до 2-3 на човек. Помощни материали- раздайте предварително подбраните статии, изказвания, коментари и други, от които участниците могат да изкарат фразите и думите, използвани по отношение на малцинства. Но предупредете участниците, че не са ограничени от тези материали и че могат да запишат на листчетата други думи, които най-често те са чували по отношение на хора от малцинствата.

3. Залепете с тиксо на стената предварително начертаната на лист А1 таблица (Можете да я начертаете и на дъската, ако има такава):

Подигравателно, на шега <i>Не е болезнено</i>	Неприятно подмятане <i>Малко болезнено</i>	Засягащо чувствата изказване <i>Умерено болезнено</i>	Обидно, засягащо личността <i>Много болезнено</i>	Унизяващо личността <i>Изключително болезнено</i>

4. Помолете участниците да залепят листчетата с подбраните от тях думи в секторите, в зависимост от това как ги оценяват. Помолете ги да го направят самостоятелно, без да се съветват помежду си.

5. Нека участниците си седнат по местата. Вероятно някои думи ще се появят на различни места, с различна оценка.

Дискусия:

Обсъдете следните въпроси:

- Защо някои думи се появяват в повече от една колона?
- Защо се разминават оценките на хората за едни и същи изказвания?
- Има ли значение с какъв тон се казва една дума? Или от кого?
- Защо хората използват думи като тези?

Ако имате време, попитайте участниците дали обидите могат да се да се класифицират в различни групи, например външен вид, физически качества, умствени способности, сексуална ориентация и пр. Къде попадат най-обидните думи?

Насочете дискусията в посока на това, как „словото на омразата” нарушава правата на човека и кой е отговорен тези думи да се спрат. Какви могат да бъдат последствията от тях и това ли е начина да се решават етническите въпроси.

5.Групово обобщение:

Запознайте връстниците си с Член 4 от Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на расовата дискриминация и дайте примери за враждебна реч, като ползвате презентацията към епизод 1-ви, налична на уебсайта – примерите от практиката на КЗД. Накарайте ги да коментират примерите в светлината на Член 4. Какви са изводите?

Сесия по втори епизод Нови места

Тема – Включването и изключването

Обучителни цели:

- Да се осъзнаят политическите и социални механизми, които разделят обществото
- Учениците да осъзнаят влиянието на тези разделения върху техните отношения с връстниците им
- Да осъзнаят действията си, с които на практика включват или изключват свои съученици

Продължителност: Приблизително два учебни часа

Материали:

1. Втори епизод на филма – „Нови места”, който се показва на екран или голям монитор.
2. Цветни лепящи се точки
3. Речник на понятията и Каталог на правата на човека (публикувани са на интернет страницата на учебния пакет).
4. Листи за флипчарт,комплект маркери, хартиено тиксо, комплект лепящи се точки

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Запознайте се със значението на включване и изключване и тяхната връзка с дискриминацията, използвайки Речника на понятията. Запознайте се с правото на защита срещу мъчения и лошо отнасяне; право на равенство и защита от дискриминация (виж Каталога на правата на човека). Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 2, публикувана на уеб страницата на проекта.

Хората от мнозинствата трудно разбират какво е това социална изолация в страната си. Те са свикнали „да са като другите”, да споделят общ език, обща култура, история и пр. Едва когато напуснат държавата, в която живеят и отидат да живеят другаде, те могат да усетят този проблем. Но винаги могат да се завърнат обратно.

В същото време има хора, с които от столетия живеем заедно, на една територия и които остават „чужди” в страната си. А и няма къде да отидат, или дори и да има, то не са длъжни или не могат да го направят. Това са постоянно изключените в нашето общество – малцинствата (не само по етнически или

религиозен признак, малцинства съществуват и по други признаци: езикови, сексуални, по убеждения или по вид увреждане и други). Ще кажете, че кой им пречи да се приобщават. Защо са се затворили в своите общности и не искат да са като нас? Много често приобщаването се възприема като едностранен процес – например искаме малцинствата да станат като нас мнозинството, т.е да се променят, да стопят различията си с мнозинството и да заприличат на него - иначе казано, да станат такива по еталона и образа на мнозинството. Но в действителност включването не означава точно този начин на преодоляване на различията. Включването не означава различните да се променят и да станат като „стандартните“, за да бъдат приети от тях. В някои случаи механично премахване на различията обективно и практически не е възможно да се случи само с желание, например промяна в цвета на кожата: бялата кожа може да потъмнее, ако е изложена на слънчеви лъчи, но тъмната кожа няма как да се изсветли с естествени средства. В други случаи промяната под натиск, идващ извън общността, се приравнява на асимилация, която е забранена в демократичните общества – например промяната в етно-религиозните и културални обичаи и традиции в посока на уеднаквяването им с тези на мнозинството, под външно влияние, без значение дали влиянието е с относително мирни средства (като принуда от обстоятелствата и липса на избор) или по друг по-твърд механизъм (забрани и санкции). Включването е двупосочен процес - изисква желание, усилие от всички участници, за да може „различните“ да бъдат приемани и третираны равностойно, въпреки и при запазване на различията им в сравнение с мнозинството. Липсата на подобно разбиране за включването и неприлагането му на практика, е една от причините за изключването - съзнателно или несъзнателно изолирайки различните, ние ги „принуждаваме“ да се затварят, защото или по естествени причини не могат да станат като нас (например не всички хора могат да са с бял цвят на кожата, или не са длъжни да под натиск да променят своите културални характеристики. Така влизаме в един порочен кръг, от който е трудно да се измъкнем, ако не разберем принципите и механизмите на етническото изключване и не разберем как се осъществява приобщаването и включването. Защото друга алтернатива няма. Изключването е форма на дискриминация (виж Катола на правата на човека, Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Международна конвенция за премахването на всички форми на дискриминация по отношение на жените и други).

Епизодът от филма поставя точно такъв проблем. От една страна децата не приемат различното дете, а от друга, то самото не настоява да се приобщи, защото това изисква усилия не само от негова страна, а от целия клас, но опитът му го е научил, че може да понесе допълнителни страдания.

Няма как да се обясни проблема със социалната изолация, ако не се преживее. Затова, преди дискусията по филма, е добре първо да се направи упражнението „Етикети“ и след него да се направи дискусията.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгриващо упражнение – 10-15

мин.

Въпроси:

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

Не е необходимо всички участници да вземат отношение. Достатъчно е няколко да споделят усещанията си.

Упражнението за разгръщане е полезно за по-бързото включване на участниците в процеса. Такива можете да намерите в секция „Упражнения“ на интернет страницата на обучителния пакет, както и в Разширения наръчник за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс, в раздел „Как да започне обучителния курс“.

2. Гледане на филма „Уроци по толерантност“, Епизод №2 – Нови места
– пуснете само този епизод

3. Упражнение „ЕТИКЕТИ“

Цели:

- Да се усетят ефектите от социалната изолация.
- Да се разкрият механизмите на социалното включване.

Материали:

- 3 различни цвята лепящи се точки (стикери)
- флипчарт
- маркери
- лента

Време: приблизително 30 минути

Протичане:

1. Въвеждане в играта. Кажете на учениците, че те ще играят една игра, в която те трябва да поздравят другите участници в групата по различен начин в зависимост от цвета на стикерите залепени на челата им.

2. Помолете 12 ученика от класа, по желание, да излязат извън класната стая. Залепете им по един стикер – четири зелени, четири жълти и четири червени.

3. Помолете участниците да си затворят очите докато лепите стикерите на челата им. Те не трябва да знаят какъв е стикера на челото им.

4. Помолете учениците останали в стаята да се отнасят с влизащите им съученици в зависимост от цветът на стикера, върху челата им:

- Тези със зеления стикер са много важни хора и вие сте много радостни да ги видите и поздравите.
- Тези със жълтия стикер са обикновените хора, които срещате ежедневно. Можете да ги поздравите или просто да минете покрай тях без да им обръщате внимание.
- Тези с червения стикер са хората, които не просто не искате да поздравите, а дори предпочитате да не ги виждате. Смятате, че те могат да ви причинят проблеми. Затова и се опитвате да ги избягвате.

5. Прекратявате играта (след 5-10 минути) и карате хората със стикерите да се разделят на групи в зависимост от това с какъв стикер мислят че са.

6. Питате всяка група как са приели отношението на другите и как са се чувствали.

Въпроси за дискусия:

- Какво е чувството да имаш червен, жълт или зелен стикер на челото ти?
- Как хората реагират на начина, по който са третираны - индивидуално или колективно?
- Има ли някакви групи от хора в нашето общество, които са изключени или редовно дискриминирани? Ако да, кой? Кой са червените?
- Има ли групи в обществото, които са привилегировани? Ако е така, кой са те? Кой са Зелените?
- Кой са жълтите?
- Какво е влиянието на този вид дискриминация?
- Как можем да преодолеем този вид дискриминация? Какво можем да направим заедно?

Бележки за водещия:

Стикерите могат да се поставят на стратегически подбрани участници. Например, да поставите зелени стикери на участниците, които са по-тихи и червени на тези, които са по-гласовити.

4. Дискусия по епизода и упражнението – 20 минути

Примерни въпроси за дискусията:

- Позната ли ви е тази ситуация?

Запознайте участниците със значението на включване и изключване и тяхната връзка с дискриминацията, използвайки Речника на понятията. Запознайте учениците с правото на защита срещу мъчения и лошо отношение; право на равенство и защита от дискриминация (виж Каталога на правата на човека). Ползена информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 2, публикувана на уеб страницата на проекта.

- Как се чувства човек, поставен в социална изолация?
- Допустимо ли е да изолираме някого заради етническият му произход?
- Как отговаря социално изолирания човек? Защо твърди, че така му е по-добре? **(Запознайте участниците с явлението автодискриминация - форма на самодискриминиране на основата на това, че индивидът е нежелан и/или изключен от болшинството от останалите членове на обществото, заради което пренебрегва собствените си права (не ги защитава и/или се отказва от тях, повлиян от общите нагласи), за да се даде предимство на другите и за да не предизвиква ръст на негативно отношение към себе си.**
- Какво можем да направим, за да осъществим социалното включване?
- На какви реални случаи от вашия клас ви напомня тази игра?
- Съгласни ли сте с твърдението "Щом всички изолират някого, значи причината е в него/нея."
- Може да подберете и други въпроси за дискусия към епизода сред тези, предложени към същия епизод в Разширения наръчник за прогимназиалния курс.

Групово обобщение:

- Какво ви направи най-дълбоко впечатление?
- Какво научихте от това упражнение?
- Какво ще направите в бъдеще, когато се озовете в подобна ситуация?

Други подходящи упражнения : „Аз също“; „ Една крачка напред“ ; „Пробий кръга“ (текстовете на тези упражнения може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата).

За завършек може да направите упражнението „ Игра за финал“ (текстът на играта може да намерите в секция упражнения) - чудесен подход за получаване на обратна връзка в няколко кръга. Колкото повече кръгове правите, толкова повече информация получавате.

Сесия по трети епизод Майката на Елиас

Тема – Езиковата бариера, идентичността и толерантността

Обучителни цели:

- Учениците да изживеят дискриминацията
- Да се изостри вниманието към езиковите бариери като форма на дискриминация в училище
- Да се усетят трудностите и емоционалния шок, които преживяват бежанците в процеса на кандидатстване за убежище
- Сформиране на познания за толерантността

Продължителност: Приблизително един учебен час

Материали:

1. Трети епизод на филма – „Майката на Елиас“, който се показва на екран или голям монитор.
2. Речник на понятията и Каталог на правата на човека (публикувани са на интернет страницата на обучителния пакет).
3. Формуляр “Молба за убежище” - копие за всеки един участник

Въведение и общи насоки за фасилитатора :

Езикът е основното средство за комуникация и носител на значителна част от културата и идентичността на всеки народ. От своя страна речта отразява и съдържа индивидуалното и неповторимото в езика. Тук се включват личните и фамилните имена. Незнанието на езика на хората сред които живеем, създава сериозна бариера в общуването и е една от най-важните причини за социалната изолация. За съжаление все повече деца от малцинствата у нас тръгват на училище без добре да знаят български език. Това пречи на включването им и е една от многото и комплексни причини за отпадане от училище. В това отношение ние трябва да им помогнем както да усвоят езика, така и да се адаптират в училищната среда. И най-малките задявки, подмятания или подигравки при неправилното

използване на българския език, заради невладеенето му в достатъчно добра степен, може да имат неподозиран обратен и отрицателен ефект. Адаптацията е двустранен процес, който изисква усилия и от двете страни, без да се игнорират правата и задълженията на когото и да било. Можем да търсим и да намираме различни виновници - родителите, средата, общността, но с това няма да помогнем на децата от малцинствата да се адаптират. Трябва да ги подпомагаме и да ги насърчаваме да научат повече за нас, а и ние трябва да се стремим да научим повече за тях. Но адаптацията не бива да се приема като забрана за ползване, изучаване и комуникация на майчиния език, който е основен елемент от и за съхраняване на етно-културната идентичност на всеки индивид. Съгласно Конституцията на Република България и Рамковата конвенция за защита на националните малцинства правото на изучаване и използване на майчиния език е гарантирано. Международният опит показва, че усвояването на официалния език става най-лесно и успешно посредством майчиния, като се ползват различни методи : учители-билингви, програми за изучаване на официалния език чрез майчиния и други.

Езиковата бариера не бива да се лепва като етикетен проблем на децата от малцинствата, защото такава изпитват и децата от български етнически произход : например децата от български етнически произход, граждани на друга държава, които до сега не са живели в България; също такива проблеми сполетяват и децата –български граждани, без оглед на това дали са от мнозинството или от малцинствата, които за дълъг период са живели в чужбина и поради това не са имали възможността да усвоят българския език в достатъчна степен.

Целта на обсъжданията в тази сесия трябва да бъдат в тази посока – как да помогнем на хората, които без значение от етноса им не знаят езика, за да преодоляват социалната изолация.

Запознайте се със значението на понятията толерантност, етническа група, етническо малцинство, етноцентризъм, асимилация, малцинство, мнозинство, използвайки Речника на понятията. Прочетете текстовете на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, досежно съхраняване и развитие на културната идентичност на малцинствата – име, език, култура и др.(виж в Католага на правата на човека). Запознайте се и с Конвенцията за статута на бежанците. Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 3, публикувана на веб страницата на проекта.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгриващо упражнение – 10-15 мин.

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

2. Гледане на филма „Уроци по толерантност” Епизод №3 – Майката на Елиас – пуснете само този епизод - 5 мин.

3. Дискусия

Примерни въпроси за дискусията:

- Как се е почувствала майката на Елиас, когато учителката престава да говори с нея на български?

- Какви са мотивите на учителката да не говори на български с жената?
- Помага ли учителката на майката на Елиас?
- Може ли алтруизма (самоотвержената грижа за другите) да бъде дискриминация?
- Идеи за други примерни въпроси може да черпите от предложените такива към същия епизод в останалите наръчници - кратък, разширен за начален етап, разширен за прогимназиален курс.

Запознайте участниците със значението на понятията толерантност, етническа група, етническо малцинство, етноцентризъм, асимилация, малцинство, мнозинство, използвайки Речника на понятията. Прочетете текстовете на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, досежно съхраняване и развитие на културната идентичност на малцинствата – име, език, култура и др. (виж в Кatalога на правата на човека). Запознайте участниците с Конвенцията за статута на бежанците, която ще намерите в материалите към Кatalога на правата на човека. Направете разлика между **бежанци**, **имигранти** и **емигранти**. **Бежанците** са хора, напускащи собствената си страна по произход и отиващи в друга държава, за да спасят живота си, заради това, че в собствената им държава животът им е в реална опасност поради политически, религиозни, етнически или други причини. **Имигранти** – хора, които идват от друга държава в своята страна в търсене на по-добри икономически условия, но иначе животът им в страната по произход не е изложен на опасност. **Емигранти** – хората от своята държава, които я напускат и се установяват да живеят в друга държава най-вече по икономически причини; в чуждата държава, в която са се установили, те се явяват имигранти. Полезна информация и примери от практиката на КЗД може да намерите в презентацията към епизод 3, публикувана на уеб страницата на проекта.

Запознайте участниците с други релевантни текстове от Декларацията за принципите на толерантността, както ги осведомете за Международния ден на толерантността (16-ти ноември), за Международния ден на майчиния език (21-ви февруари) и Международния ден на бежанците (20 юни). Полезно ще е да се подготвите с допълнителна информация за историята по обявяването на съответните дни като международни, което се свързва с най-често срещаните и трудно преодолими проблеми на съответните групи.

5. Упражнение „Езиковата бариера”

Цели:

- да се покаже значението на езика за разбирателството между хората;
- да се покаже необходимостта от езиковото и мултикултурното образование;
- да се поставим на мястото на чужденците, които търсят убежище и да развием съпричастност към тях.

Материали: Формуляр - молба за убежище

Инструкции: Кажете на участниците, че сега ще симулирате ситуация на кандидатстване за убежище в бежанската служба. Те ще влязат в ролята на бежанци, а Вие – в ролята на служител в службата. *Подготовка:* Подредете стаята така, че да седнете зад бюро и да изпълните ролята на бюрократичен служител на бежанските служби.

Протичане:

1. Седнете зад една маса и обявете началото на упражнението. От този момент започнете да се държите дистанцирано и незаинтересовано. Не казвайте нищо.
2. Изчакайте няколко минути и раздайте на участниците по един екземпляр от Молбата за убежище и химикалка.
3. Кажете им, че имат 5 минути да попълнят формуляра, но не казвайте нищо повече. Игнорирайте всички въпроси и протести. Ако се налага да кажете нещо, използвайте чужд език (или измислен език) и жестове. Сведете общуването до минимум. Помнете, че проблемите на бежанците не са ваша грижа, вашата работа е само да раздадете формулярите и да ги съберете обратно!
4. Дръжте се грубо с бавещите се (например, „Не се мотайте. Вземете формуляра и го попълнете. Остават ви 5 минути.”) Когато петте минути изтекат, съберете формулярите без да се усмихвате и без да установявате личен контакт.
5. Извикайте първото име от попълнените формуляри и кажете на човека да излезе напред. Прегледайте формуляра и направете някакъв коментар, например, „Не сте отговорили на осми въпрос” или „Виждам, че сте дали отрицателен отговор на шести въпрос. Отказва ви се убежище.” Кажете на човека да си седне на мястото. Не позволявайте да ви заговори. Преминете веднага към следващия кандидат.
6. Повторете процеса няколко пъти. Не е необходимо да извикате всички по име, важно е участниците да разберат какво се случва.
7. Накрая излезте от ролята и поканете участниците да обсъдят случилото се.

Дискусия:

Попитайте участниците как се чувстваха по време на играта и какво научиха от преживяването.

- Как се чувстваха участниците докато попълваха неразбираемия формуляр?
- Смятате ли, че бежанците получават честно отношение когато кандидатстват за убежище във вашата страна? Защо?
- Какви могат да бъдат последствията за човека, на когото се отказва убежище?
- Попитайте участниците дали някога са се озовавали в ситуация, където не говорят езика и са се изправяли срещу служител – полицаи или контролор, който проверява документи? Какво е усещането?

Съвети за водещия:

Тази игра не е трудна за водещия: важно е да бъдете непреклонни в ролята си на сериозен, строг бюрократ. Несгодите на бежанците не са ваша грижа; вие сте тук да си вършите работата! Истината е, че повечето хора не желаят бежанци в своята страна. Имиграционните служители изпълняват указания да подлагат бежанците на много щателна проверка и да допускат в страната само на онези, които имат редовни документи за самоличност и които попълват правилно молбата. Бежанците обикновено не владеят добре езика на чуждата страна и се затрудняват при попълването на формулярите. Те са физически изтощени и емоционално стресирани. Трудно им е да разберат защо молбата им е отхвърлена и какви са основанията.

За раздаване: Формуляр „Молба за убежище”

Формуляр „Молба за убежище”

1. Családi és utónév

2. Дата і места нараджэння

3. Viimeisin osoite

4. Անձնագրի համարը

5. Επάγγελμα ή κύρια απασχόληση

Başvuran kişiye eşlik eden refakatçı
6. veya yakınlarının isimleri

7. Meio e local de entrada no país

8. Ghaliex titlob ghall-azilju?

Свидетельство преследований, на основании
9. которых составлено заявление

10. Avez-vous présenté une demande d'asyle auparavant?
Veuillez donner des détails sur les pays, les dates et les motifs.

11. Dali imate rodnini ili poznanici vo ovaa zemja? Ako imate,
navedete gi iminjata i adresite.

12

ما هي اللغات التي تتكلمها
وما هي مستوى ثقافتك

Други подходящи упражнения за разбиране и уважаване на етнокултурните различия: „Антонио и Али” ; „Направи го” или „Просто го направете” (друг вариант на същото упражнение). Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка .

За завършек може да опитате упражнението „Раницата”. То ще ви отнеме допълнително време, което е необходимо да предвидите при вземането на решението колко учебни часа ще продължи занятието по този епизод.

Сесия по четвърти епизод Работа с чук

Тема – Предразсъдъци, тормоз и булинг

Обучителни цели:

- Да се породи разбиране какво означава да принадлежиш към някое малцинство
- Да се разбере как липсата на равни възможности в обществото е източник на дискриминация и изключване
- Да се насърчи съпричастността с другите, които са различни от нас
- Участниците да разберат как предразсъдъците мотивират поведението ни

Продължителност: Приблизително един учебен час

Материали:

1. Четвърти епизод на филма – „Работа с чук”.
2. Табло със „Стълбата на предразсъдъците”
3. Флипчарт, маркери, лепящи се листчета.

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Стереотипите и предразсъдъците като социалните нагласи не се онаследяват, те се придобиват в жизнения опит. Това с пълна сила се отнася и до дискриминацията, която много често се проявява като тормоз между връстници в училище. Много често децата повтарят това което са видели или им се е случило в живота, защото никой не им е показал друг подход. Страшното е, че не овладяната навреме дискриминация ескалира бързо и може да доведе до пагубни последици. Основната цел на тази сесия е да помогнем на другите да разберат, че дискриминацията има само една алтернатива и това е толерантността.

Подгответе се относно значенията на понятията тормоз, булинг, антисемитизъм, ислямофобия, малцинство, мнозинство, стереотипи и предразсъдъци, използвайки Речника на понятията. Допълнителни ресурси може да откриете в презентацията към епизод 4, която е публикувана на интернет страницата на проекта.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгряващо упражнение – 10-15 мин.

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

2. Гледане на филма ”Уроци по толерантност” Епизод №4 – Работа с чук – пуснете само този епизод – **5 мин.**

3. Дискусия върху епизода - 10 мин.

Примерни въпроси за дискусията:

- Защо Хасан реагира така срещу Давид?
- Виждали ли сте случаи на тормоз в училище, породен от етнически или расови противоречия?
- Достатъчно ли е да отстраниш някого за да спреш тормоза?

- Какво трябва да се направи в този случай?
- Подходящи идеи за други примерни въпроси за дискусия може да намерите в краткия наръчник и Разширения наръчник за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс.

Запознайте участниците с понятията тормоз, булинг, антисемитизъм, ислямофобия, малцинство, мнозинство, стереотипи и предразсъдъци, използвайки Речника на понятията. Преди да ги запознаете с тези понятия, може да приложите техниката на мозъчната атака като задавате въпроси какво е тормоз, булинг, защо се случват, да дадат примери за тормоз, предразсъдъци и стереотипи и едва в края на занятието да запознаете участниците с тези понятия.

4.Упражнение „СТЪЛБАТА НА ПРЕДРАЗСЪДЪЦИТЕ”

Цели:

- Да се проследи ескалацията на предразсъдъците.
- Да се потърсят алтернативи за справяне.

Материали:

- табло със „Стълбата на предразсъдъците”
- флипчарт
- маркери
- лепящи се листчета

Време: приблизително 30 минути

Протичане:

1. Покажете предварително начертаната на лист А1 „Стълба на предразсъдъците” (може да я начертаете и на дъската):



2. Дайте примери за случващото се с хората от малцинствата на всяко стъпало. Използвайте речника за да определите смисъла на думи като предразсъдъци, дискриминация, социална изолация и др.
3. Раздайте лепящи се листчета на всеки участник и ги помолете да напишат случаи на дискриминация, за които се сещат.
4. След като всички са готови, помолете ги да налепят листчетата на съответното стъпало.

5. Нека част от участниците разкажат своите случаи и кое ги е накарало да ги определят по съответния начин.

Дискусия:

Поставете на групата следните въпроси за обсъждане:

- Има ли в историята примери за всички тези нива на предразсъдъците? (холокоста, например)
- Ние българите като народ преживявали ли сме нещо подобно? Защо сега има наши сънародници, които постъпват като хора от миналото?
- Коя е алтернативата на дискриминацията?

Завършете обсъждането с цитата на американската антроположка и борец за граждански права Маргарет Мийд:

"Не се съмнявайте никога, че малка група от загрижени и посветени хора може да промени света – всъщност само такива групи са успявали."

Попитайте връстниците си как разбират това изречение в аспекта на борбата за човешки права и биха ли станали част от подобна група.

5.Обобщение:

Посочете няколко примера за тормоз от практиката на КЗД. Примери за тормоз от практиката на КЗД може да намерите в почти всички презентации към отделните епизоди, от които да подберете най-лесно разбираемите за съответната целева група.

Осведомете учениците за 4-ти юни, който е обявен от ООН за Международни ден за защита на децата –жертва на агресия, разкажете им повече за подбудите и целите за отбелязване на един такъв специален ден. Преразкажете им статията на Мадлен Алгафари на достъпен за децата език http://society.actualno.com/news_106208.html.

Друго полезно, което може да споделите с вашите съученици : Разкажете им за случая, отразен в статията „Най-интелигентната българка е циганка „ <http://www.razkritia.com/41455/> .

Други подходящи упражнения : „Една крачка напред”, „Училищният автобус” , „Първото впечатление”, „Европа експрес”, „Имаме ли алтернатива”, „Противодействие на расизма”. Към всяко от тези упражнения има специфични въпроси, свързани с темата от епизода. Може да определите няколко последователни часа, за да се занимавате с темата по този епизод и да приложите повече упражнения по ваша преценка, последователно според степента им на сложност и в адаптиран вид съобразно възрастови специфики на учениците.

Сесия по пети епизод Опашката

Тема – Разпознай расизма

Обучителни цели:

- Участниците да се запознаят със същността на расизма
- Участниците да изпитат възгледите и мненията си за расизма, дискриминацията, ксенофобията и нетолерантността.
- Да разчупим бариерите в общуването и да окуражим всички да споделят мнението си.
- Да извадим наяве и да признаем различните мнения в групата.

Продължителност: Приблизително два учебни часа

Материали:

1. Пети епизод на филма – „На опашката”.
2. Постер с карикатурата „Междурасов диалог”
3. Флипчарт, маркери.

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Може би най-разпознаваемата форма на дискриминация е расизмът, защото расовите белези са лесно разпознаваеми. В основата на този предразсъдък стои разбирането, че някои раси са по-висши и следва да доминират над другите. Въпреки, че има стотици научни доказателства, че това не е вярно, този предразсъдък и до днес господства в нагласите на много хора. Основната причина е, че те бъркат биологичната еволюция с културалните различия. Еволюционно всички сме еднакви, но историческите и културни особености са се стекли така, че някои са напреднали повече в социално-икономическото си развитие, придобили са повече материални ресурси и територии. Това обаче не ги е направило нито по-висша раса, нито по-културни.

Забележка: Всички хора принадлежат към един и същ вид и теориите, които се основават на съществуването на различни “раси” са отхвърлени и отречени, но същевременно „раса” се използва в редица термини или в законодателствата, за да бъде сигурно, че хората, които обикновено и погрешно са възприемани като принадлежащи към “друга раса”, няма да бъдат изключени от закрилата, предвидена от закона¹³.

Днес, когато фашизма, апартейда, сегрегацията и др. расови политически доктрини са отхвърлени, се забелязва обратната тенденция – представителите на различните раси да се обвиняват взаимно в расизъм, когато се появят търкания помежду им. Това също е лош подход, тъй като по този начин се прикриват истинските противоречия помежду им и на практика не се решават.

Самоподготовка на фасилитатора: Запознайте се с понятията “расизъм”, “расова дискриминация”, “ксенофобия” и “антисемитизъм” като използвате Речника на понятията и Католага на правата на човека. Спомагателни материали: Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Декларация за расата и расовите предразсъдъци, Декларация на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, Директива 2000/43, презентация към епизод 5 (всички материали са достъпни на интернет страницата на проекта). Информирайте се за причините и подбудите на ООН за обявяването на 21-ви март за Международния ден за борба с расовата дискриминация.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгриващо упражнение – 10-15 мин.

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

2. Гледане на филма ”Уроци по толерантност” Епизод №5 – Опашката –

пуснете само този епизод – **5 мин.**

3. Дискусия върху епизода - 10 мин.

Примерни въпроси за дискусията:

- Защо младежът реагира по този начин? Коя е истинската причина за протеста му?
- Какво точно влага в думата „расист”?
- Как се е почувствала Ана и какво би могла да отговори на тази нападка?

¹³ Виж Декларацията за расата и расовите предразсъдъци, налична сред материалите, публикувани в секцията Каталог на правата на човека на уебстраницата на проекта

Други полезни идеи за примерни въпроси за дискусията може да намерите сред предложените въпроси към същия епизод в Краткия наръчник и в Разширения наръчник за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс.

4.Мозъчна атака(15 мин): *Какво означава според вас думата “расизъм”?*

Запишете върху постер всички спонтанни предложения на участниците, генерирани за около 5 мин. След това обобщете казаното от тях и доизяснете понятието. Запознайте участниците с понятията “расизъм“, „расова дискриминация“, „ксенофобия“ и „антисемитизъм“ като използвате Речника на понятията и Каталога на правата на човека. Спомагателни материали: Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Декларация за расата и расовите предразсъдъци, Декларация на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, Директива 2000/43, презентация към епизод 5 (всички материали са достъпни на интернет страницата на проекта).

Попитайте участниците дали знаят някакви примери от човешката история или съвременен живот, които са прояви на расизъм. Добре е да се обсъдят фашистките действия срещу евреите, циганите и хората с увреждания; робството, Куклус-клан и т.н. Хубаво е да се дадат и примери от училищното ежедневие – това са всякакви форми на тормоз(физически, вербален,социален) спрямо деца от етнически малцинства.

Осведомете участниците за Международния ден за борба с расовата дискриминация - 21 март, като разкажете мотивите и поводът, по който този ден се чества в цял свят .

5.Упражнение „МЕЖДУРАСОВ ДИАЛОГ”

Цели:

- Чрез изкуството на карикатурата, да се дискутират междурасовите отношения днес .
- Да проследим как една социална нагласа се превръща в обида.
- Да потърсим начини да преодолеем расовите обиди, за да решаваме конструктивно проблемите помежду ни.

Протичане:

1. Покажете предварително приготвената на постер карикатура или я раздайте размножена на листове.
2. Попитайте участниците:
 - Как разбирате тези „диалози”? Какво всъщност си казват тези хора?
 - Опишете хората от карикатурата?
 - Какво е искал да каже художникът с тази карикатура?
3. Помолете участниците да посочат други примери за расови обиди, на които са ставали свидетели. Защо в същност хората прибегват до тях?
4. Направете ролеви проигравания от посочени примери и попитайте участниците как се чувстват, когато им говорят по този начин.
5. Потърсете чрез проиграванията адекватни отговори на расовите обиди. Използвайте аз послания: „Аз съм изненадан от вашите думи, защото ...” или „Това което казахте ме обижда защото...” и др. Запишете най-адекватните отговори на дъската или на флипчарт.



6. Други упражнения, които може да адаптирате според възрастта и учебния профил на участниците : Ролева игра „ Критичен инцидент”; „Къде се намираш” ; „Противодействие на расизма „ ; „Каква е твоята позиция?” (може да ги намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта).

7.Допълнително: Може да гледате филмът „ Познай кой ще дойде на вечеря „¹⁴ или избрани по преценка на фасилитатора откъси от филма. Това би допринесло за разбирането, че изразяването на расизма може да се осъществи и само с жестове и мимики на лицето, които не е необходимо непременно да са придружени с вербални атаки или унижения (например кадрите: дъщерята съобщава на майка си имената на нейния любим и майка ѝ се възхищава, че звучат прекрасно; но в същото време се ужасява при вида на любимия ѝ - чернокожият лекар, който влиза у тях). След това може да проведете заключителна дискусия или групово обобщение. Също така за осъществяване на обратна връзка може да приложите упражнението „Игра за финал” или „Раницата”.

Сесия по шести епизод Рожденият ден

Тема – Религиозна толерантност

Обучителни цели:

- Участниците да се запознаят със същността на религиозната толерантност

¹⁴ Известен филм, САЩ / 1967 / 109 минути. Сценарист: Уилям Роуз, Режисьор: Станли Креймър, В ролите: Спенсър Треиси, Сидни Поатие, Катрин Хепбърн, Катрин Хотън, Сесил Келъуей. Дъщерята на семейство уважавани буржоа смята да се ожени за млад лекар. Той е поканен на вечеря, по време на която родителите на момичето с ужас откриват, че бъдещият зет е чернокож.

- Учениците да разберат понятието ”равенство в третиране” по отношение на религиите

Продължителност: приблизително два учебни часа (може да предвидите и повече време, ако възнамерявате да приложите всички предложения в примерния план за провеждане на сесията)

Материали:

1. Шести епизод на филма – „Рожденият ден”.
2. Флипчарт, маркери

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Както вече отбелязахме, различията между хората се обуславят най-вече от културата, в която са израснали. Няма добра или лоша култура, има по-позната или по-неизвестна за нас. Ето защо ЮНЕСКО определя културата като „*множеството от отличителни духовни, материални, интелектуални и емоционални черти на дадено общество или обществена група, обхващаща изкуството, начина на живот, формите на съжителство, ценностните системи, традициите и вярванията*”. Следователно проблемите между хората произтичат не толкова от различията, колкото от непознаването на тези различия. Незнанието и неразбирането пораждат страховете, които подхранват дискриминацията. За да преодолеем това, трябва да се стремим да разберем повече за другите, да приемаме и уважаваме техните вярвания и традиции.

Целта на тази сесия е да ни покаже, че преди да правим заключения за поведението на някой друг, трябва да открием причините за това поведение. И затова трябва да се научим да разговаряме и споделяме.

Запознайте се с: понятията религиозна нетолерантност, толерантност, ислямophobia, антисемитизъм, равенство, използвайки Речника на понятията; свобода на мисълта, съвестта и религията, използвайки Католака на правата на човека, както и с правата на религиозните малцинства в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгриващо упражнение – 10-15 мин.

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

2. Гледане на филма ”Уроци по толерантност” Епизод №6 – Рожденият ден – пуснете само този епизод – **5 мин.**

3. Дискусия върху епизода - 10 мин.

Примерни въпроси за дискусията:

- Как се почувствало момчето, което заради религиозните си убеждения не яде свинско?
- Трябва ли, ако сте малцинство да пренебрегнете вярванията си?
- Трябва ли да се съобразяваме с навиците на другите (например с вегетарианците)?
- Къде са допустимите граници в приемането на различията?
- Защо Ана се срамува от постъпката на мъжа си? Какво трябва да направи Ана за да излезе от ситуацията?
- Идеи за други примерни въпроси за дискусия може да намерите сред предложените такива към същия епизод в Разширения наръчник за ползване на обучителния пакет в прогимназиалния курс.

5. Упражнение „Лични дневници”

Цели:

- Да разберем как предубежденията и предразсъдъците могат да изкривят възприятията ни за другите и за събитията около нас.
- Познаването на различията е първата стъпка към сътрудничество.

Материали:

- разпечатки с трите дневника
- флипчарт
- маркери

Време: приблизително 30 минути

Протичане:

1. Дайте следната инструкция: *„През летните месеци, много деца ходят на лагери, организирани от училище или социалните служби. Ще ви раздам три истории, взети от личните дневници на три деца, които за първи път са на летен лагер в планината. Те са на една и съща възраст и участват в едни и същи дейности. Един ден, ръководителите организират „Ден на предизвикателствата”. Тази вечер и трите деца пишат за този ден в своите дневници.”*

2. Разделете участниците на три групи и раздайте на всяка група по една история. Помолете ги да ги прочетат и да ги обсъдят помежду си, като дадат отговор на следните въпроси:

- каква е историята на това дете – от какво семейство е, в каква среда е израсъл, какви са неговите силни и слаби страни;
- как това се отразява на поведението му и оценките му за другите?

3. Нека всяка група прочете своята история и да разкаже това, което са открили за детето, което я е писало.

4. Обсъдете заедно:

- защо трите деца имат толкова различни преживявания за едни и същи събития ;
- смятате ли, че биха се държали по-различно, ако знаеха повече едно за друго;
- вие допускали ли сте подобни грешки в мнението си за друг човек;
- как се раждат предразсъдъците;
- какво можем да направим, за да не допускаме подобни грешки.

Тайните дневници:

Марин

Днес беше прекрасен ден. Правихме страхотни и дори опасни неща. Но аз не се уплаших. За разлика от другите в отбора, които направо се изложиха. Жалко, Елен и Атан (ама, че тъпо име) бяха толкова странни днес.

Но да започна от началото. Сутринта, след закуска, ръководителите ни разделиха в различни групи. Бях заедно с Елен и Атан. Отначало харесвах и двамата, защото и вчера бяхме в една и съща група, разказвахме си вицове и се смяхме. Ръководителят ни даде 3 съобщения, написани с тайни кодове и ние трябваше да намерим решение. Аз бях първия, който откри решението. След известно време Атан също го намери, но Елен беше много смотан и бавен. Когато го попитах дали има нужда от помощ, той каза, че задачата е тъпа и изобщо не е интересна. Тогава видях, че държи листа

наопаки. Избухнах в смях и му го показах. Той се ядоса и хвърли листа. "Искам да играя, а не да чета глупости", каза той. Не мисля, че е много умен. Чудя се дали изобщо може да чете - странно, тъй като всички деца на моята възраст могат да четат и пишат! Е, ние най-накрая успяхме да открием смисъла на 3-те съобщения. След това ходихме до реката, където играхме футбол срещу другия отбор. Това беше забавно. Ние можехме да ги бием, но Елен пак се оля. Изобщо не можеше да спре топката и само се мотаеше напред назад. Сякаш никога не е играл. Това изглежда странно. Всички играят футбол след училище. Следващия път няма да съм в един отбор с него.

След обяд (яденето тук е наистина отвратително) ние трябваше да си построим сал за да преминем реката. И това беше готино, защото трябваше да намерим паднали дървета и да ги вържем с въже. Елен и аз донесохме хубави и големи клони, но Атан едва довлече няколко пръчки. Казах му, че се държи като момиче, но той се оплака, че е замаян и гърба го боли. Мисля, че просто го мързеше. Все пак направихме най-добрия сал, дори ръководителя ни похвали за това. След това преброи 1, 2 и 3, а ние трябваше да скочим на сала и да пресечем реката заедно. Скочих в сала първи, но цопнах до коляно във водата. Ужас, беше много студено. За щастие ръководителят ми помогна да изляза и всички се смяхме. Когато разбра колко е студена водата, Атан каза, че му е зле и няма да участва. Мисля, че просто го беше шубе. Не знаех, че този Атан е такъв загубенияк! Първо с дърветата, а после с водата! Когато му казах, че е женчо, той избяга и аха да ревне. Не мисля, че искам да бъда в една група с него вече! Всъщност, аз направо ще поискам да ме сложат в друга група, защото Елен е глупав циганин, а Атан е педал.

Свършвам, щото ръководителя идва. Утре ще пиша още.

Елен

Това ми е първия дневник, а аз се казвам Елен. Надявам се, че ще остане с мен за дълго време. Помолих ръководителя да напише тази страница вместо мен. Той казва, че когато порасна, ще мога да прочета за това, което правих в лагера. Това ми хареса. Ние седим далеч от другите деца, защото аз не искам никой да знае, че ми помагат.

Днес беше ден на предизвикателствата. На сутринта ме поставиха в една група с Марин и Атан. Харесвам Атан повече от Марин. Атан е като мен, а Марин винаги се прави, че е голяма работа!

Всичко започна със съобщенията с таен код, които трябваше да решим. Аз не обичам тези неща, защото все още не мога да чета много добре, а и Марин ни викаше да побързаме. Искане ми се да мога да чета по-добре. Тогава ще мога да прочета всички книги в целия свят. Но тъй като баща ми умря преди няколко години, аз трябва да си стоя вкъщи и да гледам малките, докато майка ми ходи на работа. Аз наистина искам да ходя на училище, но майка ми винаги казва, че е по-важно да сме наядени, отколкото да можем да четем. Така мислят и повечето в нашата циганска махала. Аз не искам Атан и Марин да знаят, че не мога да чета, така че аз се опитах да се преструвам, че решавам тъпия таен код. Но тогава Марин ми се присмя, а аз се ядосах и ми се дорева.

Същата история се случи и с футбола. Аз наистина исках нашия отбор да спечели, но всичко, като че ли се обърка. Всеки знаеха да ритат, с изключение на мен. Виждам, че другите деца винаги играят футбол след училище. Но майка ми казва, че така ще скъсам единствените си обувки, които и без това за нищо не стават. Така, че аз никога не успях да се науча да ритам като другите.

След обяд отидохме да правим салове, за да прекосим реката. В това бях по-добър от останалите, защото знам какви дървета да събирам и как да връзвам възли. Но Атан се държеше странно. Той се шашна като разбра, че водата е студена, и макар, че реката е съвсем плитка страшно се уплаши.

Надявам се утре да съм отново в същата група. Искам да покажа на другите, че мога да направя много неща! И аз наистина харесвам ръководителите в лагера!
Чао, Дневник, до утре.

Атан

Отново пиша, за да кажа колко тъжен и разочарован съм. Сутринта правихме дейности с предизвикателства и това ми хареса. Тайният код е лесен за мен, тъй както аз често решавам такива задачи в къщи. И с футбола се справям, макар, че стоях на вратата, както винаги.

Обядът беше страхотен, може би най-вкусният, който някога съм ял. Аз ям много тук, за разлика от у дома, където винаги трябва да изчакам моите по-малки братя и сестри да се нахранят. Не и тук! Дори мога да поискам допълнително. Харесва ми това! Аз мисля, че съм се охранил. Когато се върна у дома, няма да съм "кожа и кости" вече!

Но след обяда ми стана гадно. Трябваше да носим тежки дървета за сал и след това да се влиза в много студена вода. Това не ми харесва, защото със сигурност ще се разболея пак, а аз не искам вече да боледувам. Баща ми каза, че в деня, когато намери нова работа по строежите, ще ме заведе в най-добрата болница за изследвания. Той казва, че след това ще мога да правя всичко като другите деца и няма да боледувам през цялото време. Искам баща ми да може да има нова работа, за да мога бързо да оздравея! Аз не искам да кажа това на другите деца в лагера, защото те ще разберат, че ние нямаме пари и сме дошли от едно помашко село, за което никой не е чувал. Те ще ме дразнят за това.

Искам да съм като другите деца. Надявам се, че това ще стане скоро, но се страхувам, че може никога да не се случи.

Ще пиша повече утре. Този дневник е единственият, който знае моите тайни.

5.Обобщение:

Чрез дискусията участниците би трябвало да достигнат до извода, че културите и религиите само на пръв поглед разделят хората, но в действителност ги правят по-добри, по-толерантни и състрадателни. Кървавите сблъсъци в миналото и терористичните атаки днес са породени от липсата на толерантност към културата и религията на другите.

Запознайте участниците с понятията религиозна нетолерантност, толерантност, ислямофобия, антисемитизъм, равенство, използвайки Речника на понятията. Запознайте участниците със свобода на мисълта, съвестта и религията, използвайки Кataloга на правата на човека, както и с правата на религиозните малцинства в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

6.Допълнително (ще ви отнеме поне още един учебен час, който трябва да предвидите): Запознайте участниците с това, че религиозната нетолерантност може да има много по-сериозни и страшни последици. За целта може да ползвате няколко публикации от интернет издания, в които се съобщава за инциденти, свързани с религиозната нетърпимост, които в цял свят се квалифицират като престъпления от омраза. Въведете участниците в дефиницията „престъпление от омраза” като ползвате Речника на понятията.

Подходящи публикации за посочване на примери:

А.„Еврейското училище осъмна със свастики” - http://bnt.bg/bg/news/view/25069/evrejskoto_uchilishte_osymna_sys_svastiki и/или „Еврейското училище изрисувано със свастики. Който сее омраза днес, утре жъне бури” - <http://www.vsekiden.com/67043>¹⁵, както и Декларацията на Организацията на

¹⁵ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

евреите в България „Шалом”¹⁶ по повод на изрисуваните на Международния ден за борба с расовата дискриминация свастики върху стените на 134 училище „Димчо Дебелянов” в град София, в което се преподава иврит - т.нар. еврейското училище - <http://shalompr.org/deklaraciya-na-oeb-shalom>.

Допълнителни ресурси за Холокоста и антисемитизма :

- Музей на Анне Франк в Амстердам, Холандия - <http://www.annefrank.org/en/>. На посочената интернет страница е представена базова информация за историята на Анне Франк (истинска история на евреи, бягащи от Холокоста), нейният дневник и случилото се с евреите по време на Холокоста. Музеят организира пътуващи изложби по цял свят¹⁷, но посъветвайте участниците, ако пътуват до Амстердам, да не пропуснат посещението на този музей, който ще ги накара да изживеят историята на Анне Франк. Може да ползвате материали от сайта на музея за провеждане на обучение и дискусия за Холокоста и / или да продължите с посещение на Еврейския музей в София.
- Обучителни материали на ООН относно Холокоста <http://www.un.org/en/holocaustremembrance/educational.shtml>
<http://www.un.org/en/holocaustremembrance/filmseries.shtml>
- Международен учебен център за Аусшвиц и Холокоста http://en.auschwitz.org.pl/e/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
- Документални филми за Холокоста на интернет страницата на ООН - <http://www.unric.org/en/unric-library/14#dvds>

Б. „Скинар пердаши забрадена студентка. Забрадена студентка от Турция стана жертва на плевенски скинар.”(интернет издание Правда - <http://pravda.bg/бой-заради-забрадка/>¹⁸)

В.„Масов бой между ВМРО и Свидетели на Йехова в Бургас”¹⁹ - <http://dnes.dir.bg/news/vmro-svideteli-yehova-8443722>.

Подобни примери фасилитаторът може и сам да подбере - оскверняване на гробища или религиозни храмове, посегателства върху сгради на религиозни общности или други подобни, мотивирани от религиозна нетолерантност. Примерите могат да бъдат ползвани за дискусия относно последствията на религиозната нетолерантност не само за съответната религиозна общност, но и за обществото като цяло в контекста на съхраняване на мира и сигурността.

Сесия по седми епизод Новините

Тема – Стигматизация

¹⁶ копие от Декларацията на ОЕБ”Шалом” може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

¹⁷ Виж графика на пътуващите изложби в целия свят през 2011 <http://www.annefrank.org/en/Worldwide/Travelling-exhibition/Venues/>. Може да подемете инициативата вашето училище/ град/ държава да станат домакини на пътуващата изложба като се свържете с управата на Музея „Анне Франк” в гр.Амстердам, Холандия.

¹⁸ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

¹⁹ копие от публикацията може да намерите на сайта на проекта <http://proektuchilista.kzd.bg/>, секция Материали – Наръчник за учители- Статии

Обучителни цели:

- Чрез работа с образи да се събуди интерес към ролята на медиите за зачитане правата на човека.
- Изследват въпросите на стереотипите и обективността в медиите
- Учениците да преживеят процеса на създаване на стереотипни образи на хора от друга етническа принадлежност
- Учениците да осъзнаят как тези образи обуславят нашите очаквания към тези хора

Продължителност: Приблизително два учебни часа

Материали:

1. Седмият епизод на филма – „Новините”.
3. Флипчарт, маркери, флумастри.

Въведение и общи насоки за фасилитатора:

Стигма от гръцки означава печат, клеймо и в преносен смисъл – заклеяване. Да заклеяваш някого в социален контекст означава да му сложиш етикет, без да се интересуваш дали това се отнася до него или до групата с която е свързан. Стигматизацията е особено опасна, когато произтича от медиите, която както знаем е една от властите в обществото. Така най-бързо и най-лесно се създават отрицателните социални нагласи чрез генерализиране на образи най-често на малцинствени групи (религиозни, етнически, сексуални или други малцинства) като постъпките и поведението на отделен член от съответната общност се разглеждат и вменяват във вина и отговорност на общността като цяло. Това генерализиране се извършва като в информацията (новината) се съобщава и се набляга на етнонима, с който се наричат представителите на определено малцинство, а конкретните хора, замесени в представяната история и причините за случването ѝ остават анонимни и неизвестни. Разглеждането на поведението на отделни хора в тясна връзка с принадлежността им към някоя етническа общност, както и стереотипното представяне на отделните етнически общности, в международно правен и европейски аспект се счита за проява на нетолерантност и бариера за взаимното уважение и разбирателство между различните етноси по света, тъй като води до вражда и омраза на етническа основа. Комитетът на министрите на Съвета на Европа, подчертавайки своята отговорност да гарантира еднакво зачитане на личното достойнство, равни права и свободи, без значение на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политическа ориентация, национален или социален произход, обвързаност с национални малцинства, имущество, рождение или друг статут, и в израз на решението си да засили действията си срещу нетолерантността е приел Препоръка № 21 от 1997 г. за медиите и насърчаване на толерантността.²⁰ Целта на препоръката е да ангажира медиите в борбата срещу нетолерантността, особено в насърчаване културата на разбирателство на различните етнически, културни и религиозни групи в обществото, като предписва определени мерки спрямо държавите –членки и начините за действие, посочени в приложението към препоръката. В приложението към препоръката в точка 2, предложения трето и четвърто, Комитетът на министрите препоръчва следните действия за преодоляване на проблема на нетолерантността в медиите, а именно: избягване на пренебрежително

²⁰ http://www.coe.int/t/e/human_rights/media/4_documentary_resources/CM_en.asp#TopOfPage

стереотипно изобразяване на членове на културни, етнически или религиозни общности в публикации и програми, както и разглеждане на човешкото поведение, без то да се свързва с връзките на даден човек с тези общности .

Комитетът за премахване на расовата дискриминация на 57-мата си сесия на 16.08.2000г. е приел Препоръка №27 относно дискриминацията спрямо роми²¹, в която е предписала на държавите – страни по Конвенцията съобразно специфичната ситуация във всяка едно от тях да предприемат всички или част от мерките, посочени в препоръката за премахване на дискриминацията спрямо роми в различни области, включително и мерки в сферата на медиите. Мерките, отнасящи се до борбата с дискриминацията срещу ромите в медиите, са доразвитие на разпоредбата на чл.7 от Конвенцията, и са посочени в раздел 5 , точки 36-40 , от Препоръката. Според т.37 от Препоръката държавите- страни по Конвенцията трябва да приемат и приложат мерки, с които да насърчат осъзнаването сред професионалистите в медиите на индивидуалното задължение на всеки от тях да не разпространява предразсъдъци и да се въздържа от съобщаването на инциденти, в които са намесени отделни членове на ромската общност, по начин, който обвинява такива общности като цяло. Съгласно т.40 от Препоръката е необходимо да се поощряват методи на самоконтрол в медията чрез кодекс за поведението на медийните организации с оглед на избягването на расисткия, дискриминационния и предубедения език .

Чрез медиите най-бързо и най-лесно се създават отрицателните социални нагласи и стереотипи спрямо „различните” . Не напразно това е основната цел на пропагандата, създадена от инквизицията, за да очерня жертвите ѝ и с охота прегърнатата от фашистките и комунистическите тоталитарни общества.

Стереотипното представяне и стигматизирането в медиите неведнъж е приемано в практиката на КЗД като форма на дискриминация , като са налагани адекватни предписания за самоконтрол на медиите, включително и санкции.

Целта на тази сесия е да разберем, каква е отговорността на политиците, медиите и другите представители на различните власти за изграждането и промяната на социалните нагласи към отделни обществени групи и прослойки. Как трябва да реагираме на хора, които заради егоистичните си цели изолират или заклеймяват цели обществени групи? И какво можем да предприемем ние самите, за да направим обратното – да създаваме положителен и позитивен имидж на различните и да ги предпазваме от социална изолация и дискриминация.

Запознайте се със значението на понятията малцинство / мнозинство и стереотипи / стигматизация (заклеймяване), слово на омразата, свобода на изразяването, използвайки Речника на понятията. Запознайте се със свобода на убеждение и изразяването му (свобода на словото и на изразяването); право на равенство и защита от дискриминация, използвайки Католага на правата на човека.

Примерен план за провеждането на сесията :

1. Въпроси за обратна връзка и/или разгриващо упражнение – 10-15 мин.

Какво научихте от предишната сесия? Как се почувствахте?

2. Гледане на филма ”Уроци по толерантност” Епизод №7 – Новините – пуснете само този епизод – 5 мин.

3. Дискусия върху епизода - 10 мин.

Примерни въпроси за дискусията:

- Защо журналистът от епизода, говори с такъв ентузиазъм за случилото се?

²¹ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/comments.htm>

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument)

- Коя е причината постоянно да споменава етническата принадлежност на извършителите? Остава ли с впечатлението, че всички цигани са такива?
- Как се чувствате като зрител на подобно предаване? Кое е първото, което си мислите?
- Какво би трябвало да отговори Ана на мъжа си след неговото изказване?
- Ако имате възможност, какво бихте посъветвали журналиста, когато за в бъдеще прави подобни репортажи?
- Идеи за други примерни въпроси може да намерите сред предложените такива към същия епизод в Краткия наръчник и Разширения наръчник за ползване на пакета в прогимназиалния курс.

4. Упражнение „РЕКЛАМА НА РАЗЛИЧНИТЕ”

Цели:

- Да развие критично мислене към медиите и пропагандата;
- Да се защитят предложения за подкрепа на човешките права

Протичане:

1. Разделете участниците на групи от по 3-4 човека. Кажете им, че целта на упражнението е да направят рекламен материал в защита правата на определена етническа група. Той е предназначен за националната телевизия и е с продължителност до 3 минути. Всяка група трябва да направи реклама на определена етно –културна общност (български, турски, ромски, българомохамедански, арменски, еврейски и др.), като посочи техните положителни страни, качества, заложиби, културни различия, примери за сътрудничество между етносите и пр. Уточнете коя група кой етнос ще рекламира.

2. Посъветвайте участниците:

- да използват като модел реклами, които са им направили впечатление като визия, текст, послания, музика, хумор и др.;
- да намерят адресанта на рекламата – другите етноси, политици, медии или обществото като цяло.
- да намерят ефектни начини за представяне на етносите – история, музика, клипове и др., тъй като това е телевизионна реклама и трябва да задържа вниманието;
- да напишат кратък дикторски текст, който ще върви зад кадър.

3. Когато групите са готови със сценариите, избират си говорител, който представя проекта. Водещия насърчава останалите да задават въпроси и да коментират достъпността на предложените идеи, да дават предложения.

Обсъждане:

Накрая обсъдете следните въпроси:

- Кое беше предизвикателството за вас в това упражнение?
- Кое ви бе забавно?
- Какво научихте от другите сценарии?
- Каква реакция биха предизвикали тези реклами, ако наистина се реализират?
- Каква би била ползата за обществото от подобни инициативи?

Други подходящи упражнения по темата може да намерите в секция Упражнения на уеб страницата на проекта, например „На първа страница”.

6. Групово обобщение

Запознайте участниците със значението на понятията малцинство / мнозинство и стереотипи / стигматизация (заклеймяване), слово на омразата, свобода на изразяването, използвайки Речника на понятията. Запознайте ги със свободата на убеждение и изразяването му (свобода на словото и на изразяването); право на равенство и защита от дискриминация, използвайки Католага на правата на човека.

Дайте примери от практиката на КЗД досежно стигматизирането и обсъдете изготвените от групите клипове –реклами дали не създават и/или поддържат определени стереотипи.

7. Затваряне на обучението

Тъй като това е последната сесия от нашето обучение добре би било да предложите заключително упражнение, с което да затворите процеса, да оставите послание за това, което сте научили и да отворите вратичка за бъдещите ви съвместни дейности. Предлагаме ви два варианта, в зависимост от времето с което разполагате:

Игра за финал

Продължителност: 3-4 минути за кръг

Указания:

1. Участниците трябва да седнат в кръг.
2. Припомнете им с няколко думи с какво са се занимавали.
3. Изберете една от двойките твърдения по-долу.
4. Всеки човек в кръга довършва изречението по своя преценка. Не са позволени коментари или дискусии.
5. Можете да направите още един тур, ако разполагате с време или искате да получите повече обратна информация.

Примерни твърдения:

- Най-хубавото в тази дейност беше ..., а най-лошото беше...
- Най-интересното беше ..., а най-досадното беше...
- Най-много се възмущавах от ..., а най-много ценях ...
- Най-смешното беше... , а най-сериозното беше ...
- Бих искал повече от (...) и по-малко от (...)
- Най-приятната част от работата за мен беше (...), а задължението, което ненавиждах беше (...)
- Чувствах се най-уверен когато правех (...) и най-неуверен когато (...).

Раницата

Продължителност: 30 минути

Материали: Листове хартия и флумастери.

Указания:

1. Водещия обявява: *Ние сме в края на нашето обучение. Представете си, че си тръгвате от тук с раница на гръб. Опитайте се да нарисувате това на един лист. Поставете в раницата всичко онова, което искате да отнесете със себе си от това обучение.*
2. Оставете участниците да помислят за всичко научено и ценно. Съдържанието на раницата може да включва упражнения, снимки или картини, чувства, познанства, идеи, нови възгледи за света, извлечени поуки и умения от преодоляването на някоя трудност или промяна на ценности.
3. Участниците могат да изобразят и неща, които не биха искали да вземат. Тях рисуват на земята. Това могат да бъдат лоши навици, стари идеи, трудни моменти, неприятни думи – на практика всичко!
4. Накрая всеки разказва за това, което взема и това което оставя след обучението.

Общи насоки за ползване на обучителния пакет при подготовката и повишаване квалификацията на учители

Защитата от дискриминация е основно право на човека, което се изразява в равнопоставено третиране на индивидите по достойнство, независимо от тяхната възраст, националност, етнически произход, раса, религия, език, пол, сексуална ориентация, увреждане и др.

От натрупания опит при проведените в рамките на проекта обучения на учители от всички нива на образователния процес, начален, прогимназиален и гимназиален курс, може да се направи извода, че в много голяма степен, макар и добри професионалисти, те не отделят достатъчно внимание на повишаване на чувствителността на учениците към другостта. Потопени в ежедневието на учебния процес, учителите не си дават сметка, че често пренасят своите стереотипи и предразсъдъци върху необремененото съзнание на учениците. Това те правят напълно несъзнателно и без зла умисъл, защото никой не ги е научил как да се справят с този проблем, често те дори не знаят, че той съществува. А всъщност развитието на толерантност и недискриминационни нагласи у децата най-естествено може да се случи именно в училище, където по принцип няма деления между учениците в зависимост от произход, социално-икономически и здравен статус, етнос, религия.

Затова е необходимо в базовото обучение на бъдещите учители да бъдат застъпени основните елементи на защита от дискриминацията – законова база, българска и международна, чувствителност към отделните групи хора, подложени на дискриминация, нагласи и умения за справяне при наличие на дискриминационни практики. Същото се отнася и при надграждащото обучение на вече действащи учители.

Целите, които би следвало да се постигнат:

- Студентите и получаващите допълнителна квалификация учители да получат необходимите знания във връзка с дискриминацията: предразсъдъците, които я поражда; основни документи, международни и български, които регламентират защита срещу дискриминацията
- Да се развият способности у бъдещите и настоящи педагози за разпознаване на неравнопоставено третиране, несправедливост, расизъм, стереотипи и предразсъдъци в многобройни ситуации от реалния живот
- Да се повиши чувствителността на бъдещите и настоящите педагози към дискриминационните прояви;
- Да се сформират знания у настоящите и бъдещи педагози за причините и механизмите, по които се случва дискриминацията
- Признание на факта, че всички ние имаме предразсъдъци и тяхното индивидуално осъзнаване
- Да се изградят знания и умения у настоящите и бъдещи педагози за овладяване на собствените предразсъдъци, както и за справяне с потенциални или реални дискриминационни прояви в училище
- Да се подхранват чувства на себеуважение, социална толерантност и емпатия, които са фундаментална основа за цялата култура на човешките права
- Да се изградят и развият умения у бъдещите и настоящи учители да подготвят своите ученици за превенция и борба с дискриминацията

Целите могат да бъдат постигнати чрез използване на различни методи, в зависимост от възможностите, които предлага аудиторната работа – брой на студентите, форма на обучение, както и от нагласата на преподавателите. Обучението по анти-дискриминация е част от обучението по права на човека. Това е образование, целящо промяна – едновременно личностна и социална. То се стреми да развие компетенциите на младите хора да бъдат граждани, които участват активно в своите общности като утвърждават и защитават човешките права. Фокусът на образователния процес е върху развитие на знания, умения, ценности и нагласи, които мотивират позитивни поведения в подкрепа на човешките права. Тези компетенции **не могат да се преподават**, а трябва да се усвояват **чрез лично преживяване**. Не е достатъчно да знаеш какво е расизъм и т.н. Когато педагогът преживее ситуацията на дискриминиране и усети чувствата на всички участници в нея, то може да промени своите нагласи и начини на поведение в подобни реални ситуации. Не е достатъчно едно дете да не извършва тормоз или да си мисли, че това не го засяга. То трябва да има активна позиция и да може да се намесва в защита на човешките права и на другите деца. Затова е нужно учителите да бъдат солидно подготвени да научат децата на тези компетенции.

Демократичните ценности - уважение, толерантност, равноправие, свободно изразяване и т.н. се усвояват само, когато се превърнат в практика и поведение. Това може да стане в обкръжение и чрез процес, който поощрява подобни ценности. **Този процес се реализира чрез няколко основни подхода: Обучителен цикъл на Д.Колб, Активни методи, Подход на учене чрез сътрудничество, Подход на участие на младите хора, които са представени в Разширените наръчници, част от обучителния пакет „Училища без дискриминация“**. Опитът, български и международен, сочи, че интерактивните методи при преподаване на материя от подобен тип дават много добри резултати.

Изработения в рамките на проекта филм „Уроци по толерантност“ е интерактивен обучителен материал, който в отделните епизоди показва едни от най-разпространените форми на дискриминация и предразсъдъци към другостта. Те са показани така, както стават в реалния живот, когато дори не забелязваме, че се случват. Филмът може да се използва, като всяка част от него се прожектира отделно и се подлага на дискусия със съответните въпроси, насочващи аудиторията към търсене на отговори и оптимално ефективна реакция. В разширените наръчници са представени примерни модели за уроци и интерактивни методи на обучение към всеки един епизод в зависимост от идентифицираните и възможни потребности на учениците в различни етапи на образованието- начален, прогимназиален и гимназиален курс. Ценни помагала за ползване на филма като интерактивно средство за обучение в превенция на дискриминацията са речникът на понятията, Каталогът на правата на човека, презентации по отделни теми от епизодите, служещи за самоподготовка на учителя/ фасилитатора, както и още други допълнителни материали – Каталог на добрите практики, каталог на научените уроци, статии и примери.

Използването на подобен интерактивен продукт в подготовката на настоящи и бъдещи учители ще им даде възможност да придобият умения и по-късно да запознаят учениците с базовите познания за отделните варианти на дискриминация по един ненаатрапчив начин, ще стимулира мисленето по посока толерантност, ще култивира чувствителност към различието във всички негови нюанси. Фактът, че филмът не е сниман в България и показва действителността в една далечна страна с различна култура и историческа съдба показва, че проблемите, които той третира чрез случките в отделните епизоди, са общочовешки и на тях трябва да се търсят адекватни отговори.

Именно отговорите са онази специфика, която е необходимо да се обсъжда при обучението на бъдещите и настоящите учители.

При обучението на студентите от педагогическите специалности и квалификацията на учителите могат пълноценно да се ползват всички елементи от учебния пакет, особено ценни в тази насока са Разширените наръчници, съдържащи разработените уроци за различните образователни етапи. Те са професионално направени и илюстрират нагледно бъдещата работа на учителите в тази сфера. Дискусиите върху тях и търсенето на най-подходящи варианти за преподаване ще даде възможност на обучаемите да се включат активно в процеса на получаване на нови знания и умения. Целият учебен пакет е публикуван на сайта на проекта - <http://proektuchilista.kzd.bg> .

**Наръчниците се издават от Комисията за защита от дискриминация
1125, гр.София, бул.”Драган Цанков”№35
тел.:02/807 30 30 факс:02/870 84 48
ел.поща: kzd@kzd.bg
www.kzd-nondiscrimination.com**

**Пълният обучителен пакет може да намерите на следната интернет страница:
<http://proektuchilista.kzd.bg>**

Съставители на наръчниците

Юлия Попова – психолог, ел.поща : juli_popova@abv.bg
Иван Игов – психолог, ел. поща: igoff@abv.bg
Есен Фикри- юрист, член на Комисията за защита от дискриминация, ел. поща :
esen_fikri@abv.bg и e.fikri@kzd.bg
Д-р Румян Сечков, историк, ел.поща: sechkov@yahoo.com

Обучителният пакет отразява становището на издателите и Европейската Комисия не отговаря за каквато и да е употреба на съдържащата се в него и в приложенията към него информация. Съдържащата се в обучителния пакет информация не отразява непременно позицията или становището на Европейската комисия.
--